Nicolae Golea

O VIATA INCHINATA UNUI SAT

Amintiri

Editia II-a

Studii Istorice Romanesti

1992

Nicolae Golea

O VIATA INCHINATA UNUI SAT

Amintiri

Editia II–a

Studii Istorice Romanesti

1992

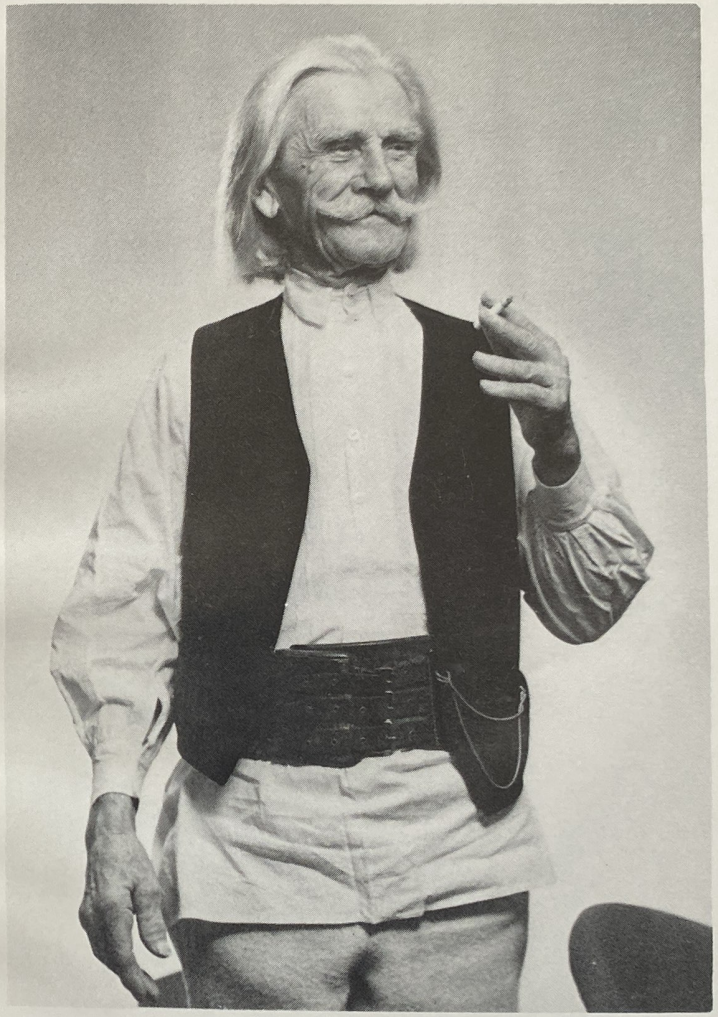

Fotografie făcută la München

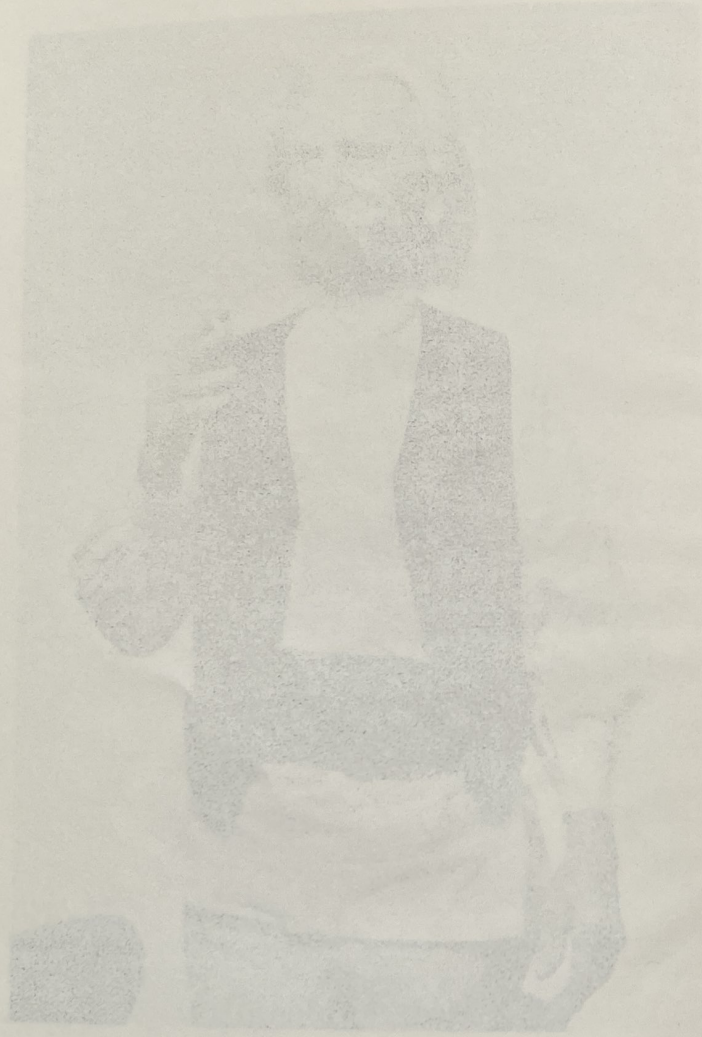

Cu gândul la scumpul meu copil Ionel.

In loc de prefață

Ovidiu Vuia în "Libertatea" de la New York
1987, Nr. 48

despre

"O viață închinată unui sat"

Fotografia îl arată pe Nicolae Golea ca pe un țăran bătrân coborît din tabloul Moșnenilor al lui Stefan Dumitrescu; poartă cămașă albă cu pieptar (laibăr) negru și șerpar, nu prea lat, la brâu. Chipu–i de dac cioplit în stânca simelie a Carpaților, sub părul lung și alb ca și mustățile, amândouă bine îngrijite, îi este înseninat de un zâmbet blajin, în timp ce privirile îi caută semețe și vii la cel din fața lui. In toată simplitatea exprimă ceva statuar și solemn. Chiar dacă în mâna stângă are o țigare și pare că se întreține cu un vecin. îți dă impresia că s'a coborît dintr'o lume unde și cel mai mic gest include în el o semnificație mitică, care se desfășoară după o anumită rânduială.

Recunosc că l–am citit cu multă emoție chiar de la primele pagini ale amintirilor, începute cu prezentarea neamului său. Dintre toți îl remarcă pe moșu Gemu; prețuit de grof, îl invită odată la o sindrofie boerească pe moșu

Gemu şi îl pune în fruntea mesei lângă el. Schiţa realizată parcă este un magistral portret, ieşit de sub mâna unui maestru: "Gemu era surd, îmbrăcat în cioareci, cu cizme cu tureacul moale şi până peste genunche, cu ţundră, cu plete şi cu o căciulă mare pe cap. Se îngrijea el bine, se rădea, îşi făcea mustăţile şi–şi ungea pletele negre cu unt ca să steie mai bine. Ungureşte nu ştia."

Despre revoluţia din 1848 auzise de la tatăl său şi de la bătrâni, Cuminţenia trecutului, cum defineşte marele Eminescu transmisia istoriei prin viu grai din om în om.

Apoi insistă asupra familiei cu cele trei însurători succesive şi a copiilor. Dintre aceştia, când l–a botezat pe al cincilea copil, Traian, s'a gândit la întemeietorul neamului românesc, iar pe Ionel, născut la 5 Decembrie 1922, l–a botezat ca pe făuritorul României Mari, Ionel Brătianu, că doar şi el trebuia să fie cinstit în familia sa.

Deşi nu urmează şcoală prea multă, trăieşte evenimentele politice alături de luptătorii din parlamentul budapestan, citind Libertatea de la Orăştie şi Foaia Poporului de la Sibiu, îi sunt familiari Ciceo–Pop, Gh. Pop de Băşeşti, Vaida–Voevod şi Iuliu Maniu.

Memorabile sunt paginile scrise în legătură cu participarea din 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia. Intâi face rost de primul steag românesc al satului, sfinţit de popa Duminecă după slujbă. In trenul spre Alba Iulia, în gară la Teiuş, bandele de unguri au tras asupra vagoanelor şi au nimerit un drag de fecior din Spini drept în inimă, de–o murit pe loc. Cu gândul la martirii căzuţi în lupta pentru eliberarea Transilvaniei, autorul nostru conchide: "Căzut în drum spre Alba Iulia, a fost poate ultima jertfă adusă pentru întregirea neamuluui. Dumnezeu să–i primească jertfa."

Din Marea Adunare Naţională nu uită să pomenească pe soldaţii orânduiţi tot la doi paşi, "îmbrăcaţi în sumane albe, cu căciuli înalte de blană de miel. Ni s'a spus că aşa arătau şi ostaşii lui Mihai Viteazul, care şi el pe vremea lui s'a încoronat aici la Alba Iulia ca rege al Românilor."

Peste 50 de ani când va trece prin Alba Iulia, va mai vizita locul unde a fost aşezată tribuna la 1 Decembrie 1918 în cadrul Marii Adunări Naţionale, la care–o încheie sfătos: "am mândria să fi luat şi eu parte."

Este bine să reţinem rândurile prin care caracterizează atmosfera Marei Sărbători: "Erau tot grupuri, grupuri, cu steagurile lor şi cântau cântece naţionale. Toată lumea era veselă. Mergeam ca la o nuntă. Era nunta noastră a Românilor."

Aici nu vorbeşte un om în straie nemţeşti, ci unul din ţăranii cu ţundră pe umeri ai lui Horia!!!

Dar Nicolae Golea era înainte de toate omul faptei bune realizată cu ajutorul bunului Dumnezeu întru prosperitatea comunei sale. O scrie ca pe un testament chiar pe cea dintâi filă: "Bunul Dumnezeu lasă câte un om prin care lucrează atât la conducerea ţării, a judeţului, cât şi a comunei. El are dragoste de conducere pentru binele obştesc. Aşa m'a învrednicit pe mine în generaţia mea, că încă din tinereţe am îmbrăţişat cu râvnă sarcina de conducere a comunei. M'am crezut apt pentru orice ca să–l pot duce la bun sfârşit şi am fost mereu mândru de lucrul făcut cu ajutorul lui Dumnezeu şi al oamenilor cari m'au înţeles."

Aşa–s oamenii de teapa lui, orice pornesc, se gândesc întâi la bunul Dumnezeu.

Satului românii îi spun Bachnea, după Bachnen al saşilor, aduşi peste ei cei aflaţi pe acele meleaguri cei dintâi, pe timpul regelui Andrei al II–lea (1285–1335) şi al urmaşului său Bela al IV–lea, "cum a descoperit părintele Oprea prin arhive". După vreo 200 de ani, odată cu venirea grofului Bethlen, nemţii părăsesc comuna şi'n locul lor se aduc colonişti maghiari. Dovadă a originii româneşti a satului stau numele hotarelor; să le înşirăm şi din dragostea artistică avută de Budai Deleanu pentru substantivele neaoşe, proprii: "Groapa Doamnii, Groapa cu Prunii, Brezdele, Chetrişul, Lungoaia, Părăul Moriştii, Calea Nouă, Cereul, Groapa cu Nucii, Curmătura, şi altele."

Prin câteva linii de bun desenator ni se înfăţişează topografia Bachnei, sat întins ca un şarpe în jurul unui cap

de deal zis Livadie, străbătut de două văi: a Idiciului şi a Cundului, de unde denumirea veche a lui, Intre văi. Cele două văi se întâlnesc chiar în sat, apoi la vreo doi kilometri mai jos se varsă în Târnava Mică. Pe partea cealaltă a Târnavei sunt satele Hidrifaia şi Căpâlna. Valea Idiciului vine prin dosul uliţei ungureşti, iar Valea Cundului trece pe sub Livadie, prin spatele uliţei româneşti, zisă şi Uliţa Frumoasă. Aici casele frumoase şi curate se întâlneau în dreptul grădinii bisericii ungureşti şi continuau pe lângă coşurile de porumb ale grofului în jos către Târnavă.

După ce descrie istoricul construirii căii ferate şi comasarea pământurilor, urmată de reforma agrară din 1924, se opreşte asupra unor lucrări în mare parte realizate prin contribuţia sa directă, ca primar sau membru în Consiliul comunal. Indiferent de funcţie, era preocupat tot timpul de bunul mers al Bachnei. Astfel, s'a construit fântâna din păşunatul vitelor, s'a deschis drumul către Livadie, s'a ctitorit târgul satului, fântâna din păşunatul nou, grădiniţa de copii, s'a înfiinţat cooperativa cu ridicarea localului ei, s'au legat hotarele şi cu precădere, a dus o luptă susţinută cu autorităţile ca să stabilească vadul apelor contra intereselor grofului, pentru cruţarea gosdpodăriilor ţărăneşti de pustiitoarele inundaţii.

Dar Nicolae Golea nu se gândeşte doar la partea administrativ–edilitară a satului, ci şi la spiritualitatea sa. Astfel când oamenii se pregăteau să taie brazii de pe Livadie, sub umbra cărora din 1912 se odihnea bătrânul Arpad Bethlen, ca să împiedice o astfel de nelegiuire, apelează la sentimentele filiale ale grofului, acesta îi dă maşina cu şoferul să–l ducă la Bazna pentru a obţine de la prefect oprirea tăierii pomilor. La sfârşit răsuflă mai mult decât uşurat: "Dumnezeu mi–a ajutat şi de data asta, de am putut să scap brazii, frumuseţea satului."

Cum a văzut pe unde a umblat, şi–a zis că se cuvine să ridice şi la ei în comună un monument pentru feciorii căzuţi pe front. In fruntea lor l–a trecut pe Dumitru Holom, cel omorît de oamenii grofului după revoluţia din 1848, de l–au legat de coada cailor şi au luat–o în galop către

Hidrifaia, părăsindu–l mort cam pe locul unde se află calea ferată.

Tot din această plăcere de a se ocupa şi cu cele ale inimii, s'a îndeletnicit încă din tinereţe cu aşezarea crucilor la întâlnirea drumurilor, troiţe sfinte, la fel, a căutat să înzestreze draga lui Bachnea cu o biserică mare, ca cea a ungurilor aflată în mijlocul satului, însuşită de la saşi când aceştia au plecat din sat, locul ei ar fi fost potrivit pe terenul primit la reforma agrară. Fiindcă stările s'au amânat până după războiul al doilea, în faţa greutăţilor impuse de ateii tirani, notează cu multă dârzenie interioară: "Amară viaţă şi vai de copiii noştri cari trebue să crească ţinuţi cu sila departe de Cruce şi de Casa lui Dumnezeu. Mi–e greu să cuprind cu mintea încotro ne ducem, dar nădejdea în Domnul, că până la urma va fi o izbăvire, n'am pierdut–o."

Tot cam pe atunci îşi aminteşte că pe Dealul Căpâlnei, unde se întâlneau drumurile de la Târnăveni către Târgu Mureş şi de la Căpâlna către Cerghid, între valea Târnavei şi valea Mureşului, era hotarul şi dealul pe care se ţinea serbarea zilei de 10 Mai: "Tot satul îşi avea jocul lui şi drag îmi era să văd atâta lume adunată, să se veselească şi să cinstească această zi mare. Astăzi nu avem nici 10 Mai."

Amintirile autorului nostru încep să aibă miresme chtonice asemenea celor ale humuleşteanului Ioan Creangă.

Un capitol întitulat "Sub comunişti" cuprinde părerile deschise despre noua domnie adusă de la Răsărit, oamenii harnici de altădată au ajuns zileri la colectivă şi la gospodăriile de stat. Crunta exploatare a ţărănimii este redată lapidar, dar cu atât mai cu efect asupra lectorului de azi: "După 1944 au început să ne ceară cote din bucate, din vite, din lapte, din vin, cote pe care le–au tot mărit, de am ajuns noi, aceia care pe vremuri umpleam târgurile cu vite si cu bucate pentru vânzare, să nu ne mai rămână nici de semănat, necum de mâncat."

Se execută rechizitoriul Antichristului, duşmanul neamului, ca de la tribuna dreptăţii şi proniei divine: "Am văzut că omul cinstit şi temător de Dumnezeu îi dat la o

parte. Harnicul plugar nu mai are niciun cuvânt. Cuvântul şi conducerea au ajuns în mâinile oamenilor de nimica, a acelora fără credinţă, pleava satelor, care au distrus ce–am avut mai scump: familiile cinstite şi cu gospodăriile lor. Au distrus satele cu aşezările lor sănătoase. In loc să–i fi ridicat pe cei de jos în sus, ei au făcut din toţi slugi."

Deşi purtat prin închisori, nu se plânge, substanţa fiinţei lui este mai tare ca bronzul; astfel au fost mai toţi ţăranii purtaţi de Leviatan prin temniţele lor blestemate, au ştiut să rabde cu eroism cătuşele şi chiar moartea şi nu s'a făcut niciunul dintre ei colaborator sau torţionar.

Acum ne relatează mai multe despre fiul său Ionel, pe care două fotografii ni–l arată frumos la chip cum îi era şi sufletul, curat ca cerul idealului său. In timpul ocupării ruseşti, Ionel şi–a apărat satul cu arma în mână contra samavolniciilor ciolovecilor barbari, apoi după ce a părăsit ţara în 1948, aşa citeşte bătrânul tată în ziarul primit de la Sana, a fost paraşutat în România cu alţi legionari ca să lupte contra comuniştilor, de care este prins şi judecat la Bucureşti şi condamnat la moarte. Nu are altă ştire de la el. Odată pe ziua de Paşte în 1956, un fecior de ungur din Tg. Mureş, ce–şi făcea cătănia ca paznic al închisoriloir, i–a transmis că l–a văzut pe Ionel la Jilava, i–a şoptit cine este pe când îi deslega cătuşele. Si asta a fost tot. Undeva în credinţa lui stătea că Ionel ar fi fost împuşcat mai târziu, o fi zăcând în curtea închisorii din Aiud sub greblăturile proaspete: "N'am putut să–i fac o înmormântare creştinească. I–am făcut mai multe parastase şi l–am pus în pomelnicul familiei noastre. Mă rog mereu pentru odihna sufletului său. Fie–ţi ţărâna uşoară, scumpul meu Ionel."

Ca şi Iuliu Maniu şi atâţia alţii, Ionel Golea a rămas fără mormânt şi cruce la căpătâi. Numele lor însă este scris cu sânge pe altarul Patriei.

Se observă stilul simplu al cărţii aparţinând povestitorului care le vede pe toate înaintea ochilor lui, îşi păstrează obiectivitatea în aparenţă rece; pateticul nu survine din exprimarea cine ştie cărei disperări debordante, ci se acoperă cu durerea de a nu fi împlinit o anumită

rânduială. Bătrânul Tată suferă ca Antigona lui Sophocle, că n'a putut săvârşi ritualul strămoşesc al înmormântării cerut de obiceiul pământului. Atingerea sublimului, catarzisul aristotelic se face prin procedee simple, constatare şi a celui ce încearcă să descompună în elementele ei construcţia tragediei antice, de pildă.

Frământările, zbuciumul, chiar lacrimile rămân ascunse sub cenuşa cuvintelor, mai puternice ca moartea. Nicolae Golea se împărtăşeşte din stoicismul străbun al ţăranului român întărit în convingerea că fiul său a căzut la datorie ca un erou. De mult îl trecuse în fruntea tuturora pe coloana vitejilor din satul său, chiar şi înaintea, până mai ieri a celui mai brav dintre ei, Dumitru Holom. Numai că acest monument era închis în tainele sufletului său, pe el scrijelise ca pe o urnă de piatră, numele său, Ionel Golea. Si de acolo nimeni nu–l va mai putea lua.

Când va sosi la Muenchen in 1970 să–l vadă pe Traian, omul din el se afla de mult trecut peste vârful Golgotei, transfigurat din marea suferinţă. De aceea nici nu mai găseşte rostul să mai discute despre trecut, singura lui dorinţă este să i se dea hârtie şi pană ca să–şi scrie amintirile după exemplul cronicarului din legendă.

Am remarca încă vreo câteva aspecte din textele parcurse. Astfel, impresionează relaţiile de bună convieţuire cu coloniştii unguri, veniţi odată cu groful Bethlen. N. Golea îi asociază în planurile sale fără să facă nicio deosebire de neam, într'o frăţietate exemplară pentru mulţi alţii, mai şcolaţi şi titraţi decât el.

Ne atrage pitorescul numelor, Nonu al lui Bleahu. Ică al lui Costan, Ion al lui Machedon, subliniat şi în Băiatul drumului al lui Vasile Posteucă. Lipsa unei astfel de nomenclaturi la ungurii şi nemţii alăturaţi de ei, ne determină să credem că obiceiul persistă din timpuri tare vechi, direct de la Daci, aşa era datina şi la Greci să se spună Herodot al lui Lyxes, numele de familie apare introdus la români.

De acelaşi domeniu ţine obiceiul de–a bea câte un pahar de rachiu cu unul când te vizitează, sau faci cu el o

tranzacţie la crâşmă sau într'o altă parte, din acest motiv, cum scrie Traian, tatăl său avea întotdeauna la el o sticlă de rachie. Nu ca să se îmbete sau din viciu, dar aldămaşul consfinţea omenia şi prietenia. La fel descrie Xenofon în Anabasis că atunci când a intrat în cortul regelui trac, Seuthes, amfitrionul, i–a întins, în semn de amiciţie, o cupă de corn plină cu vin.

Prin toate aceste caractere, purtătoare la originile originilor neamului, cartea "O viaţă închinată satului", scrisă nu pentru a face literatură ci pentru a comunica cititorilor o parte din viaţa şi activitatea autorului, ne demonstreează că ţăranul Nicolae Golea este o personalitate bine definită, profilată mult peste rândurile poporului anonim.

Din aleasa familie face parte un Badea Cârţan; împins de–a cunoaşte, a făcut drumul de la Roma la Coloana lui Traian până la Ierusalim cu Sfântul Mormânt, ca apoi ciobanul din Cârţişoara, schimbând mioarele cu turmele cărţilor, să devină un luminător al fraţilor săi robiţi. Mitru Picuţ, ţăranul din Sălişte, descoperit de Onisifor Ghibu, poet şi miniaturist, împreună cu meşterii pictori pe icoana din comuna Necula de lângă Gherla, ating un meşteşug ce egalează arta celor mai cunoscuţi artişti primitivi moderni. Si din rândul acestora nu poate lipsi, bine înţeles, Moş Ioan Roată a lui Ioan Creangă.

Alăturea de ei, în această strălucită galerie, un loc de cinste îl ocupă, de bună seamă, şi Nicolae Golea. Primarul din Bachnea prin străduinţele sale de a înzestra satul cu ce–i dat de la Dumnezeu întru fericirea pământească şi duhovnicească, reuşeşte să ridice comuna la un nivel cum numai alcaldele din Zalameia, ţăranul bogat Pedro Crespo, eroul lui Calderon de la Barca, l–a mai rivalizat. In toate descrierile sale, un romanciar de talent găseşte materialul potrivit în care să cioplească un mare caracter şi o copleşitoare activitate pusă în slujba binelui obştesc.

Sfârşind de citit cartea, nu poţi să nu–ţi aminteşti de tot ce a însemnat ţăranul în cultura noastră, începând cu Eminescu, Creangă, Slavici, trecând prin Semănătorul – pe

nedrept batjocorit de falşii iconoclaşti comunişti – la autohtonismul lui N. Crainic, I. Pilat, V. Voiculescu, însoţit de elogiul ţăranului român adus de Lucian Blaga şi de lauda sa, subscrisă de Liviu Rebreanu.

Comuniştii urmărind să desfiinţeze naţia română, au lovit nu din întâmplare în ţărănime, căutând pe toate căile peirea ei. Iată de ce, când va fi să sune îzbăvirea României, prima noastră datorie, cred, va fi să repunem în drepturile ei ţărănimea; tărănismul însuşit nu va privi doar refacerea economică, ci şi una spirituală; la izvoarele acesteia va fi necesar să ne regăsim, să ne purificăm, descoperindu–ne milenara identitate. Astfel, ne vom strădui să terminăm, împodobind–o şi sfinţind–o, biserica începută de Nicolae Golea şi oamenii săi, în satul său pe locul primit de la reforma agrară din 1924.

In lumina acestor date ajung să–l pricep pe tata, când în capitolul "Satul meu", din "Vacanţele Destinului", scrie că ar da toate diplomele, bucfarele, patalamalele, numai să poată sta în cocie, jos, pe paie, lângă Gligor, să se înţeleagă pe aceiaşi limbă cu el..

Exemplul major mi–l oferă marele scriitor rus Tolstoi, când renunţă la gloria sa artistică, îşi împarte averea mujicilor, iar el rătăceşte din sat în sat, ca să ajute şi să se dăruiască ţăranilor şerbi. Singura carte ce si–o recunoaşte este Invierea, cuprinzând aventura nobilului Nekludov, însoţitorul răufăcătoarei Maslova pe drumul ei în Siberia.

Fără un atare sacrificiu de sine nu vom reuşi să fim niciodată cu adevărat liberi.

Pe calea prigoanelor comune, Nicolae Golea şi fiul său Ionel fac parte dintre aceia care ne luminează urcuşul, flăcări nestinse ale focului sacru de pe vatra veşniciei meamului românesc.

Imaginile lor să persiste mereu în gândurile noastre, asemenea sfinţilor din icoană.

Il asigur pe Traian Golea că nu a putut deschide seria studiilor româneşti cu o carte mai potrivită decât a tatălui său. Bătrânul Golea, pentru ultima lui faptă mare,

de a–şi fi înşiruit amintirile pe hârtie, ca să le servească drept călăuză urmaşilor săi, îngenunchind îi sărut mâna aspră de plugar în care a ţinut pana inspiratului biblic.

Prin el am aflat despre unele rădăcini adânci ale jertfei lui Ionel, mort în slujba ţării. Bătrânul tată era mândru de asta, de unde dedicaţia de sub titlu, iubire dar şi cinstire în acelaş timp: "Cu gândul la scumpul meu Ionel."

Prin înţelepciunea şi simplitatea sa de proporţii monumentale, Nicolae Golea, ţăranul bătrân coborît dintre Moşnenii lui Stefan Dumitrescu, ne aminteşte de măreţele însuşiri ale lui Xenophon, fericit de a fi tatăl lui Grylos, căzut în luptă cu duşmanul.

După cum atenienii l–au cinstit pe Grylos, înălţându–i o statuie în incinta sanctuarului de pe Acropole, aşa îi vom face şi noi, într'o zi, lui Ionel Golea altar în Panteonul eroilor morţi în războiul anti–comunist.

Deocamdată tatăl său i–a adus primele bucăţi de marmoră şi i–a clădit fundamentul: "Mare curaj a avut Ionel, dar a şi fost tare credincios. De multe ori l–am văzut pe fereastră seara, îngenunchind lângă pat cu cartea de rugăciuni în mână... "

Bunul Dumnezeu lasă câte un om prin care lucrează atât la conducerea ţării, a judeţului cât şi a comunei. El are dragoste de conducere pentru binele obştesc.

Aşa m'a învrednicit pe mine, în generaţia mea, că încă din tinereţe am îmbrăţişat cu râvnă sarcina de conducere a comunei. M'am crezut apt pentru orice ca să-l pot duce la bun sfârşit şi am fost mereu mândru de lucrul făcut cu ajutorul lui Dumnezeu şi al oamenilor cari m'au înţeles.

N. G.

NEAMUL NOSTRU

Implinesc anul acesta 75 de ani, când m'am hotărît să-mi scriu amintirile. Suntem în 15 Februarie 1965. Întâi de toate rog pe Atotputernicul să-mi ajute ca să pot duce la bun sfârșit această treabă. Aș vrea să spun ceva și despre neamul nostru, după cum îmi spunea tata și cu moșu, pe care l-am cunoscut și eu. Numele strămoșilor mei a fost Marian, cari au trăit ca iobagi pe moșia grofilor Bethlen, aici în sat, până în anul 1848. Tata îmi povestea că pe Bethlen Ferencz l-ar fi ars pe rug oamenii lui Kossuth în revoluția din 1848, pentrucă ar fi fost împotriva libertății.

Nu știu cum a ajuns moșu de și-o schimbat numele de Marian în Golea. Niciodată nu l-am întrebat pe tata și de atunci au trecut atâția ani, că nimeni nu mai știe. Moșu, Dumitru Golea, avea doi frați, pe Vasilică și pe Tudora, care s'a măritat după Ariton. Vasilică și-a luat o nevastă din Suplac, pe Măgdălina. Moșu a luat-o pe Maria Popa din Laslău. Ei au avut patru copii: pe tată, pe tușa Maria, unde am crescut eu, pe lelea Crucița, care s'a măritat după Alexandru Roșca și pe lelea Anica, măritată după Neculaie Coroș, din Bernadea. Lelea

Anica din Bernadea a avut trei copii, pe Ioan Coroș, care s'a dus în America, pe Maria, măritată în Coroisânmărtin și pe Neculiță, care a rămas pe curtea părintească. Lelea Todora a avut doi copii, pe Sonica și pe Maria, cari mai trăiesc și azi.

Mama era fata lui Andronica. Despre bunica se spune că era o femeie tare rea de gură. Ea a fost rămas văduvă cu o fată, cu mama, și apoi s'a măritat din nou după Hevezi, cu care a mai avut un copil, pe Vasilică. Vasilică s'a însurat cu Maria lui Hila, și au avut o copilă, care la cinci ani a rămas orfană de amândoi părinții și a fost crescută de bună-sa, de bătrâna Hiloaia. Maria s'a măritat după Ilie Surdului.

Părinții mei au avut șase copii. Cel mai mare era Vasilică, care, când a avut 16 ani, a plecat de acasă fără încuviințarea părinților și fără știrea lor. Nu-i plăcea să lucreze și cum nici la școală nu a fost dat, s'a dus și s'a făcut chelnăr la Dumbrăveni. De acolo a hoinărit prin Sibiu, Cluj, Reghin, Dej, ca până la urmă să ajungă la Târgu Mureș, unde apoi a și rămas până la sfârșitul vieții. Câtă vreme a trăit moșu, îl tot lua cu el pela târguri, și când nu era cu moșu, se juca cu Adam, feciorul grofului. Vasilică era un copil frumos și lui Gemu îi plăcea să se mândrească cu el.

Al doilea frate a fost Dumitru, care după moartea moșului, câțiva ani, a dus greul familiei. Când a ajuns și el la 18-19 ani a plecat și el de acasă. S'a dus în America, unde și-a croit un drum destul de bun și și-a făcut rosturi cumsecade. Necăjit a fost Dumitru că tata s'a dus la târg cu doi boi, i-o vândut și n'o mai putut cumpăra nimic în loc, că banii de pe boi a trebuit să-i dea la bancă, ca să plătească datoria lui Coroș din Bernadea, pentru care a stat chizaș. Când a văzut Dumitru că se duce averea moșului, și-a făcut bani de drum și a plecat. Când a ajuns la ceva modru, ne-o ajutat, mai ales pe tata, trimețîndu-i mereu ceva bani.

In 1928 primăvara, la scurtă vreme după ce am înmormântat-o pe nevastă-mea, a murit și mama. La câteva luni a venit Dumitru, după mai bine de douăzeci de ani, ca să ne vadă. Tare bine a făcut că a venit atunci, pentrucă după plecarea lui, la câteva luni, a murit și tata. Așa, măcar pe el a mai putut să-l vadă.

Chiar în ziua când el a venit, eu eram plecat cu trenul la Târnăveni, unde ne-am încrucișat. Mă dau jos din tren și mă întâlnesc cu prim-pretorul nostru, cu care am stat de vorbă chiar acolo lângă tren. Deodată vine un om înalt, îmbrăcat domnește, mă împinge pe mine deoparte, îl împinge și pe prim-pretor în altă parte, apoi trece fără să zică o vorbă, printre noi și se duce în cafeneaua gării și se așează pe un scaun. Ne-am uitat cu prim-pretorul unul la altul, ne-am uitat după acela care nu avea loc de noi, am dat din umeri și apoi ne-am văzut de treburile noastre. Eu am plecat în oraș unde aveam de aranjat niște socoteli și după masă m'am întors acasă. Încă în gară aflu că a venit Dumitru din America. Mergând către casă, mă bag pela ai mei și găsesc acolo pe necuviinciosul din gară dela Târnăveni.

Dumitru și-o lăsat bagajele mai grele în gară și cu ceva ușor în mână, a plecat înspre sat. Ajuns în dreptul casei părinților, bate la poartă și vine de-i deschide șogorița, Rozalie, nevasta lui Gheorghiță. Dumitru o întreabă da-

că badea Dumitru îi acasă? Rozalia, care l-a cunoscut imediat, au podidit-o lacrimile, îi spune că-i în casă și fuge.

Tata stătea în tindă, cu capul răzămat între mâini, așa cum îi era obiceiul.

– Bună ziua, bade Dumitre.

– Bună ziua, domnule, răspunde tata.

– Da dumneata nu ai nevastă și nu ai copii?

– Nevasta a murit și ficiorul care stă cu mine, îi la lucru. Altul îi însurat aici în sat și stă în altă parte. Mai am o fată măritată tot aici în sat.

Dumitru, care stătea mereu în ușă, îl întreabă?

– Da nu mă lași și pe mine să stau puțin pe laiță? Așa-i de cald afară și aș vrea să mă răcoresc puțin.

– Da ședzi, domnule, îi spune tata.

– Da alți copii nu mai ai, bade Dumitre?

– Mai am unul în Târgu Mureș și altul în America, da ei îs duși de multă vreme de acasă.

– Bade Dumitre, n'ai vrea dumneata să-mi dai căruța cu cai, ca să mă ducă până în Idici?

– N'am căruță, nici cai și nici bani, și acuma du-te în plata lui Dumnezeu și pe mine lasă-mă în pace.

– Da eu îți plătesc pentru căruță, bade Dumitre.

– Nu-mi trebuie mie banii dumnitale.

– Da vezi, bade Dumitre, că io-s plecat de multă vreme de acasă, de vreo 22 de ani și de atunci nu l-am mai văzut pe tata și tare aș vrea să ajung mai repede la el.

– Si eu am un ficior de 22 de ani în America, da nu mi-o scris nimic că vine acasă.

– Poate că eu îs ficiorul dumnitale.

– Nu se poate, că el n'o fost așa de mare.

Atunci, pus pe gânduri, se duce tata și aduce o fotografie pe care cu ani de zile în urmă Dumitru ne-a fost trimis-o acasă. Se uită la fotografie, apoi se uită la Dumitru și iar la fotografie. Îl năpădesc lăcrimile și dă să cadă. Dumitru îl prinde și după puțină vreme tata își revine.

După Dumitru am venit eu și după mine a venit Gheorghiță, care a rămas pe curtea părintească. Trei județe a umblat Gheorghiță la pețit, ca până la urmă s'o ia pe Rozalia, care a crescut în fundul grădinii. Rozalia era o fată mică și poate de-aia n'a văzut-o Gheorghiță peste gard, dar Rozalia a fost o fată frumoasă și o nevastă harnică și cinstită și bună. Toți am avut-o dragă. Mai târziu, frate-meu a suferit de astmă, care în 1961 ia și răpit zilele. În 3 Noembrie l-am așezat în locul de veci lângă părinți.

Inainte de Gheorghiță a mai fost Miron, pe care Dumnezeu ni l-a luat când a fost de nouă ani. După el apoi a venit Lenoria, singura fată pe care a avut-o mama, și la care a ținut mult. Îi și semăna. Înaltă, dreaptă, aprigă și cu gura mare. Ea s'a măritat după Ioan Bota a lui Bicu și și-au avut casa în Vereșveghi. Au avut doi copii, pe Maria și Ioan, nepoții mei după soră. Amândoi sunt aici în sat. El, Ioan, ne și ajută acuma la bătrânețe că-i harnic, mare, sănătos, cu cap și ține la neamul lui. Să-i ajute Dumnezeu.

MOȘUL MEU, GEMU

Din câte mi-au spus părinții și tușa care m'a crescut, precum și alți oameni bătrâni din sat când stăteau la un păhar de rachiu și eu mă băgam între ei ca să le ascult poveștile, moșu era un om vestit. Era priceput în negoțul de boi și în ale gospodăriei. Când s'a însurat, a avut și el pământ puțin, ca și soră-sa Tudora și frate-so Vasilica. Și el a avut tot doi boi ca și Vasilica, dar Gemu, cum îl poreclea lumea, din doi boi a făcut trei și din trei, patru și a tot cumpărat pământ și boii s'au înmulțit. E drept că a și avut parte de o nevastă harnică. Umbla din târg în târg cu Moldovan din Bernadea, Pulișor bătrânul, cu care a făcut averile. Pe Pulișor l-am fost cunoscut și eu. Frate-le lui, Gheorghe, l-a cununat pe tata și ne-o botezat pe noi copiii.

Pentrucă era un om priceput și harnic și cinstit și de cuvânt, ținea grofu mult la el. In mai multe rânduri l-a pus primar în sat. Se făceau și atunci alegeri și nu mereu ieșea Gemu, pentrucă Ungurii nu-l alegeau. Ei alegeau pe Bathori, dar după ce treceau alegerile, la vreo lună-două punea grofu de se muta tabla dela poarta lui Bathori la poarta lui Gemu și împotriva grofului cine ar fi îndrăznit să zică ceva?

Când venea perceptorul ca să încaseze darea dela oameni, Gemu-și golea șărparul. Plătea darea pentru toți ăia cari nu aveau bani și-i punea pe răboj ca să-i facă zile de lucru. Așa, oamenii nu aveau năcaz cu percepția și el își lucra pământul.

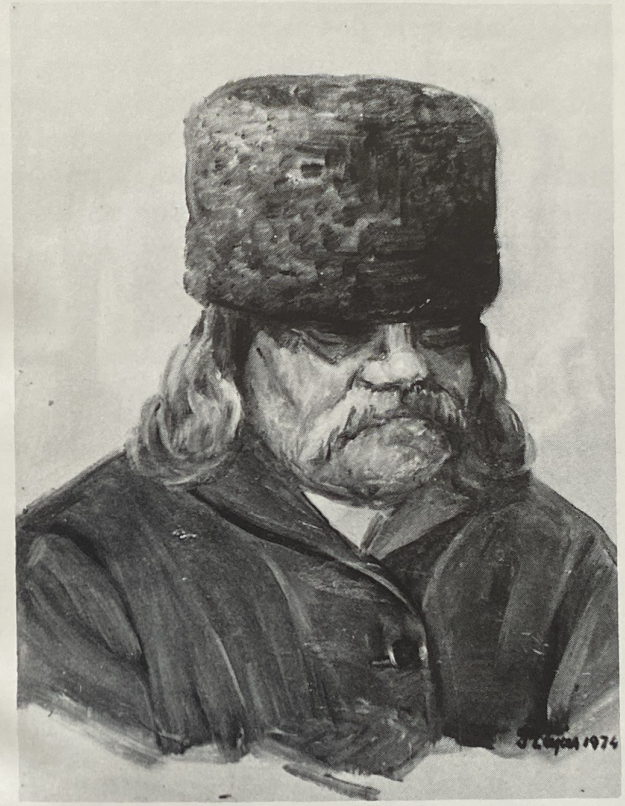

Gemu

Grofu avea avere mare și ținea boi mulți. Avea vreo 800 be boi, din care cam jumătate erau mereu pentru îngrășat și vândut. Cari boi, când să fie puși la îngrășat și duși la târg, alegerea asta numai Gemu o făcea. Pe ăștia, Măria Ta, și pe ăia, îi spunea Gemu grofului, arătând cu măciuca lui mare către boii aleși când treceau dealungul grajdurilor. In târgurile din jur, până către Brașov, Sibiu, Turda și Alba, nu începea vânzarea boilor până nu nimerea Gemu acolo, ca să le facă prețul. O lua prin târg și oamenii se luau după el și arătând cu măciuca, le spunea că la boii ăștia, ăsta-i prețul și la boii ăia, ăsta-i prețul, și prețul boilor era făcut după cum Gemu avea boi de vândut ori de cumpărat. Când avea Gemu de cumpărat, prețul boilor era jos și când avea de vândut, prețul era sus și așa-și făcea el banii și făcea și pentru grofu.

El nu ținea niciodată boii pereche. Avea ori cinci, ori șapte, ori nouă boi și-i împerechea ca să le steie mai bine și vai de sluga care curăța toată baliga de pe coapsa boilor, că ăla nu avea zi bună. Baliga aia trebuia să steie acolo, ca boul să arete mai gras. Încolo trebuia să fie bine țesălat.

Dar grofu îl prețuia pe Gemu și ca om și-l chema la el la o vorbă și uneori chiar la petrecere. Așa îmi povesteau bătrânii la crișmă, că a făcut grofu odată o petrecere mare, la care a chemat pe toți baronii din jur, de s'au adunat acolo numai meltosàgos ur, bàron ur, nagycsàgos ur și tekintetes ur. A fost Horvat din Suplac, baronul din Gănești, din Soca, Gogan Varolea, din Hărănglab, Deaj și Daia. Și grofu îl cheamă și pe Gemu.

Gemu era surd, îmbrăcat în cioareci, cu cizme cu tureacul moale și până peste genunche, cu țundră, cu plete și cu o căciulă mare pe cap. Se îngrijea el bine, se rădea, își făcea mustățile și-și ungea pletele negre cu unt ca să steie mai bine. Ungurește nu știa. Mai mult știa grofu românește decât Gemu ungurește. Se înțelegeau cu ajutorul unui traducător, Kertesz Gheorghe, un român maghiarizat pe care l-a adus grofu de prin părțile Clujului. El era și omul de încredere al lui. Pe Gemu l-o pus grofu în dreapta lui, iar pe Kertesz în stânga lui, pentrucă cu urechea stângă auzea mai bine.

Ceilalți oaspeți ai grofului au venit cu familiile lor, îmbrăcați domnește și când îl vedeau pe Gemu îmbrăcat țărănește, în port românesc și nici să nu vorbească ungurește, se revoltau. "Ki hoszta ide eszta Olahat?" (Cine l-o adus aici pe Valahul ăsta?) și strâmbau mereu din nas. Cum grofu era surd ca și Gemu, ba poate că încă mai mult, își tot punea cornul la ureche ca să audă mai bine. Văzând grofu că oaspeții lui îs nemulțumiți, și pentrucă s'a cam priceput el de ce, îi cheamă pe toți la masă. După ce s'au așezat toți, îi roagă grofu să scoată fiecare o mie de coroane și să o puie pe masă. S'au scotocit ei prin buzunare cât s'au scotocit, dar niciunul nu a ajuns să împlinească mia. Apoi se întoarce grofu către Gemu și-l întreabă:

– Gemule, sînt bani la tine?

– Sînt, Măria Ta.

– Scoate o mie și pune-o pe masă.

Sucește Gemu șărparul lui lat până aproape de subțioară și-l deschide. Scoate o mie de coroane și o pune pe masă, apoi îl întreabă pe grofu:

– Destui îs, Măria Ta?

– Destui, Gemule.

Se întoarce grofu către oaspeții lui și zice:

– Baszatak meg a segemet. Mostan lasatak mer hosztam ide aszt a Olahat. Neki volt penze, nektek nem volt. Asta pe legea noastră înseamnă: "Pupați-mă în fund. Acuma vedeți de ce l-am adus aici pe acest Român. El a avut mia s'o puie pe masă, da voi nu".

Mi-aduc aminte că pe moșu tare-l mai cinstea lumea, și care nu-l cinstea, îi era frică de el, că toți care-l întâlneau pe drum de departe își scoteau pălăria și-i dădeau binețe. Nu mai știu bine prin care an, prin 1895 ori 1896, au fost chemați toți grofii, baronii, primarii și încă vreo doi din fiecare sat la Budapesta, la un congres. Dela noi din sat au fost grofu, Gemu, Hirsch Jakob și încă un jidan care avea negustorie și pământ. Ne-o adus moșu la toți copiii smochine și colac împletit dela Budapesta. Atunci mai avea moșu încă patru boi și slugă îl avea pe Stupar Crăciun.

Buna a fost murit cu câțiva ani mai înainte și moșu și-o luat o femeie în casă, care să-i ducă gospodăria. Lumea îi zicea a lui Poștoaia. Ea mai avea doi copii însurați aici în sat și toată ziua le căra pe ascuns slănină, făină, cârnați și pe ce mai punea mâna. Azi așa și mâine așa și încet, încet se ducea averea Gemului și el îmbătrânea. Vremurile, când trimetea grofu pe câte un celed cu brișca ca să împrumute dela Gemu câteva sute de coroane, s'a dus. Când grofu nu avea bani destui pentru nevoile familiei lui mari, împrăștiată dela Cluj și până la Budapesta, lua împrumut dela Gemu, și ca să se știe că el a trimes după bani, trimetea și briceagul lui de argint, ca semn de recunoaștere. Câteodată venea chiar

grofu la el să ia bani când, în glumă, Gemu îi spunea că nu are. Arunci grofu îl trântea pe pat și-i trăgea cizma jos ca să scoată bani.

Dacă prin jur vreun notar nu se purta bine cu moșu, îi cerea grofului ca să-l deie dracului, și grofu o făcea. Dacă Gemu cumpăra cumva la un târg boi cari nu aveau țidulă, sluga trebuia numai să zică că-s boii lui Gemu și era lăsat să treacă. Poate că boii ăștia erau aduși la târg din Pădurea Hoților, care era undeva între Târnava Mare și Brașov-Făgăraș.

După ce se termina cu tîrgul, slugile plecau cu boii spre casă, iar moșu se mai lăsa cu prietenii la un păhar de răchie. Pe urmă se suia pe cal și-o lua și el domol către casă. Dacă se întâmpla să fie puțin cherchelit, mai cădea jos de pe cal. Atunci calul se oprea și trecătorii îl ajutau să se suie din nou pe cal și iar pleca. Se mai întâmpla și asta când moșu a mai îmbătrânit și acasă treburile nu mergeau cum ar fi vrut el. Când nimerea acasă și-și scotea banii din șărpar sau de prin cizme și o punea pe găzdoaia să-i numere, atunci o auzeam: "aici îi o sută, bătrânule, și încă o sută" și pe a treia sută o băga sub șurță, 'și aici îi a treia sută, bătrânule, și a patra sută, bătrânule" și iar mai băga una sub șurță. Noi copiii vedeam și-i spuneam tatii, dar tata nu zicea nimic ca să nu-l supere pe moșu. Tare mai era bun tata, poate că era chiar prea bun, ceeace iar nu-i bine.

REVOLUTIA DIN 1848

Tot dela tata și dela bătrâni povestind prin crișmă, am auzit și despre lucruri cari s'au petrecut mai de demult, de prin 1848, când a fost revoluția. Pe vremea aceea aproape toți oamenii erau iobagi pe moșia grofului. Atunci grofi la noi au fost Bethlen Farkas și Ferencz. Ei spuneau că Ferencz ar fi fost ars pe rug în vara lui 1849 în Budapesta, când a ajuns Kossut la putere. El ar fi fost impotriva libertății. Kossut ar fi fost pentru desființarea iobăgiei și pe toți cari erau împotrivă, îi ardeau.

Aici la noi în sat, către Livadie, era un castel frumos. Acolo în curtea lui a chemat Farkas pe toți cari lucrau pe moșia lor. Au venit oamenii din Bachnea, Bernadea, Hidrifaia, Laslăul Mic, Laslăul Mare, Căpâlna, Suplac, Lepindea, Daia și Țăoaș. Toți au venit cu contractele de lucru pe care le aveau cu grofu. Și a luat Bethlen Farkas toate contractele și a făcut din ele o grămadă mare și le-a dat foc. Contractele au ars și așa s'a desființat iobăgia. Farkas le-a spus oamenilor: "Sunteți liberi. Fiecare dintre voi să rămână cu pământul pe care l-a lucrat până acuma și cu casa în care trăiește". Apoi a dat ordin Farkas ca să se taie viței și porci și să se aducă butoaie de vin și de răchie și au fost ospătați iobagii. Păcat că vremea lui Kossut n'a ținut mult. Bucuria de a se fi ales cu pământul lucrat, care la unii era de câte 10-15 ori chiar 20 de jugăre, a fost scurtă. Impăratul Franz Joseph, tînăr și de curând împărat, cu ajutorul Rușilor, cari au ajuns până pela noi, a

înăbușit revoluția. Generalul Görgej, care conducea armatele lui Kossut, a fost învins prin August 1849. Kossut a plecat și grofii și-au luat pământurile înapoi. E drept că iobagi n'am mai fost, dar nici mult mai bine nu am dus-o după aceea.

În timpul vremurilor turburi din 1848 și mai cu seamă după adunarea Românilor de pe Câmpia Libertății și revoluția lui Avram Iancu, honvezii unguri umblau prin satele românești unde prindeau, băteau, schingiuiau și chiar ucideau oameni. Românii din satul nostru au fost nevoiți să se retragă în Pădurice, într'o poiană din mijlocul pădurii, unde au stat vreo patru zile. Au fugit de groaza honvezilor. La noi l-au prins pe Dumitru Holom, care l-ar fi bătut pe administratorul grofului. L-au legat de coada cailor și l-au tras în goană pe drumul către Hidrifaia. Pela mijlocul drumului l-au lăsat mort și s'au dus. Numele lui l-am pus pe lista eroilor cari și-au dat viața pentru neamul românesc și întregirea țării de pe Monumentul Eroilor, a cărui poveste o găsiți mai târziu.

Castelul grofului ăla mare era înconjurat de o apă. Înăuntru avea multe odăi, de musafiri, de dormit, de mâncat și altele, dar mai avea una unde bătea oamenii. Pe câți oameni nu i-a nenorocit acolo, cum l-a nenorocit și pe Neculaie Popa, care era stăvar la cai. Cine știe ce-o fi făcut. Destul că l-au dus în odaia de bătăi și l-au bătut de n'a mai fost om toată viața lui. Mergea pe drum și vorbea singur și se tot văita. L-am cunoscut și eu Mai târziu oamenii au mai prins curaj și nu se lăsau bătuți chiar așa de ușor. Așa, de pildă, în anul 1907 sau 1908 cioban la oile grofului era un fin de-al tatii, Nonu

Bleahu, care avea mulți copii. Unul din ei, Vasile, umbla cu oile, poate cu cele cu lapte. Odată le-a scăpat prin trifoi. Administratorul l-a amenințat cu bătaia de le mai scapă, dar Bleahu le-a mai scăpat și după aia și atunci a trimes după el să vină la curte. Bleahu nu s'o prezentat. Si i-au mai trimes vorbă să vină, dar Bleahu nu venea deloc. A venit apoi la stână o căruță cu doi jandarmi de l-au adus pe Bleahu la grofu. Jandarmii au plecat și se ia administratorul de el, că de ce a lăsat oile prin trifoi, și-i dă una. Când să dea a doua oară, ridică Bleahu măciuca și-i dă una de-l trântește la pământ. Grofu o ia la fugă, strigând: "ăsta mă bate și pe mine" și a trimes după jandarmi să vină să-l ia la post. Acolo jandarmii i-au cerut să puie măciuca jos, dar Bleahu nu s'a despărțit de măciucă. Întrebându-l:

– De ce l-ai bătut pe administrator? El răspunde:

– Odată l-am lăsat să deie, dar când a vrut să deie a doua oară, atunci i-am dat și eu una.

– Tu ești în stare să dai și în grofu?

– Pe el l-aș fi lăsat să deie de două ori și de ar fi vrut să deie și a treia oară, i-aș fi dat și eu una.

Jandarmii l-au lăsat apoi în pace.

TRECUTUL SATULUI NOSTRU

Aici, pe aceste meleaguri, noi am fost întâi. Peste noi au fost aduși Sașii, cari au și schimbat numele satului dintre văi în Bachnen, iar noi acuma îi spunem Bachnea. Sașii au fost aduși aici pe timpul regelui Andrei al II-

lea, care a domnit dela 1205-1235 și a urmașului său Bela al IV-lea, care a domnit dela 1235-1270, după cum a descoperit părintele Oprea prin arhive. Sașii însă nu au stat mult la noi, numai vreo 200 de ani. Pela anul 1440 a venit în satul nostru familia lui Bethlen, care atunci era baron. Mai târziu a fost făcut grof, pe vremea împărătesei Maria Thereza. Odată cu Bethlen a venit la noi și familia Bota, aduși de grofu. După venirea lui Bethlen, Sașii s'au mutat către Târnava Mare, ca de altfel și cei din Bernadea, Daia și Țăoaș. Au lăsat în mijlocul satului o biserică mare, frumoasă și tare bine așezată, pe care au luat-o Ungurii. Câțiva dintre sași au mai rămas la noi, ca Meder, Jager și alții.

După plecarea Sașilor și venirea lui Bethlen, au fost aduși în Bachnea coloniști unguri. Cât îi de românesc, ori mai bine zis, cât a fost de românesc satul nostru, se poate vedea de pe numele hotarelor de pe întinsul comunei. Așa avem Groapa Doamnii, Groapa cu Prunii, Brezdele, Chietrișul, Lungoaia, Părăul Moriștii, Calea Nouă, Groapa cu Nucii, Cereul, Curmătura și altele.

CUM ÎȘI LUCRA GROFUL MOȘIA

Satul nostru are un hotar cam de 4500 de jugăre. Din ăsta cam 900 de jugăre erau pădure, 350 de jugăre erau pășunat. Mai erau ceva vii și intravilanuri și vreo 3000 de jugăre erau arător și fânață.

De pe când țin eu minte, la noi grof a fost Bethlen Arpad. El își lucra pământul cam așa:

În sat erau vreo 30 de familii de țigani, cari toți trăiau în case date de grofu. Pentru asta ei trebuiau să meargă la lucru unde și când îi trimetea grofu. Când erau la lucru căpătau câte o bucată de pâine ca mâncare și de erau la lucru mai greu, căpătau și câte un păhar de rachie de prune, mere ori tescovină, pe care și-o făcea el singur. Fiecare familie de țigan mai trebuia să sape câte o delniță de cucuruz, care-i cam un jugăr și jumătate. Cucuruzul era săpat a treia parte, dar pentrucă lua din cucuruz a treia parte, trebuia să secere pe nimic o delniță de grâu.

Grofu avea o ciurdă de vite sterpe, o altă ciurdă de vaci cu lapte și o herghelie de cai. Mai avea apoi o ciurdă de porci și o turmă de oi. Pentru lucru mai avea 20 de ghirișî cu câte patru boi fiecare și cu carul lui. Pentru fiecare ghiriș grofu avea o casă. La fel și pentru primarul ghirișilor.

La patru dimineața suna toaca ca să se scoale ghirișii și odată cu ei mă trezea și pe mine, pentrucă casa noastră nu era departe de curtea grofului. Unii din ghirișî erau din sat dela noi și-și aveau casele lor, cum era Gheorghe și cu Toader Stupar a lui Crăciun. Mai mare peste ghirișî era Bereș Neculaie, Kiș Josif și cu Roman Alexandru din Bălăușeri. Asta era cam prin anii 1911, 12 și 13. Szigeti Janos din Bălăușeri era cu ciurda de vite, împreună cu Bereș și Ica lui Buta. Baci la oi era Nonu lui Bleahu.

Un ghiriș căpăta dela grofu ca premândă o delniță de cucuruz gata semănată, numai s'o sape și s'o culeagă. Ăsta era cel mai rău pământ din tot hotarul satului. Mai

căpăta pe deasupra șapte feldăre de bucate, din care patru erau de grâu și trei de cucuruz. Apoi o lână de oaie, ceva brânză, ceva sare, o pereche de opinci și un car, două de lemne de foc. Grofu mai avea două mori de apă, una la Căpâlna și alta la Laslău. De aici își căpătau celezii grofului bucatele.

Toate pădurile de pe întinsul satului erau ale grofului și dacă-ți trebuiau lemne de foc, ori ca să-ți faci o șură ori o casă, te duceai la el să ceri și el îți spunea cât trebuie să lucrezi pentru ele. Cu zile de lucru cumpărate pe lemne își săpa sfecla de zahar și-și cosea fânațele. Dacă-ți mai trebuia ceva fân pentru vite, căpătai a treia parte, dar pentru fiecare jugăr de fânață, trebuia să-i faci grofului două zile de secere. Și oamenilor le trebuia nutrețul pentru vite ca să aibă cu ce să lucreze pământul și să aibă și ceva lapte pentru familie. În sat la noi puțini oameni au fost cari n'au lucrat la grofu, cum erau părinții mei, cumnatul Chiș Gherasim, fratele lui, Toader, Ioan a lui Machidon, Roșca Alexandru ginerele lui Gemu. Apoi mai erau Socaci Sonica, Zili Gherasim, Peti Sàndor, Varo Lakatos, Noka Jànos, Bàthori, Boilă, Varga Màrton, Lorinczi Pista, Kis Lorencz a lui Pichiocașu, Meder și cu mine.

COPILĂRIA

M'am născut la 26 Noembrie 1890. Până la șapte ani am crescut la părinți împreună cu Vasilică și Dumitru cari erau mai mari ca mine. După mine a venit Miron, care

a murit când a ajuns la nouă ani. Poate că el ar fi fost cel mai frumos. După el au venit Gheorghiță și Lenoria. Trăiam în curtea moșului, pe care lumea îl poreclea Gemu. Tata a fost singurul lui fecior. Fete au avut ei două. Una din ele, Maria, s'a măritat după Chiș Gherasim, trăiau în Vereșveghi, erau oarecum în bună stare, dar nu aveau niciun copil. L-au tot rugat pe tata ca să le deie un copil de suflet. Din cinci frați eu eram cel din mijloc și părinții s'au învoit ca să mă dea pe mine. Mi-aduc aminte că era într'o Duminecă după masă, pe la sfârșitul lui August ori începutul lui Septembrie din 1897, când mi-am luat țundrița în spinare și m'am dus la lelea Maria în Vereșveghi copil de suflet, cum îmi spuneau părinții și de suflet am rămas. Slugă atunci era Mitra Gherasim, pe care Ică a lui Costan, frate cu Ioan al lui Bicu, l-a împuns cu brișca în coastă de abia s'o vindecat.

M'au crescut bine. Se îngrijeau de mine cu îmbrăcăminte, mâncare și rugăciuni în fiecare seară. Tare era bisericoasă lelea Marie și tare mai era bună și înțelegătoare. Cumnatul, cum îi ziceam eu, avea năravul de se îmbăta, când era ciuf. Ne alunga afară pe amândoi cu mămăliga în mână, pe care o înghițeam printre lacrimi. De era frig, ne băgam în grajd, unde așteptam până se culca bătrânul. Atunci tușa se ducea în casă iar eu rămâneam să dorm în grajd, în ieslea vitelor, unde era cald și mă odihneam bine. De slugă era mai ușor, că o lua pe uliță și nici nu-i păsa.

Treaz, cumnatul era bun la suflet și era un om care-și vedea de rânduielile lui. Văzând pe lelea că toate i le

iartă, m'am învățat și eu cu năravurile lui de nu le mai prea luam în seamă. M'am învățat și cu rostul casei. Cum nu era fată în casă, eu eram și fata și ficiorul. Spălam vasele, lingurele, furculițele și cârpătoarele. Licheam pe jos și văruiam pe lângă grinzi. Pe afară făceam treaba cu sluga. Așa m'au luat bătrânii de bun în ochi de nu m'ar mai fi dat pe mult. I-am auzit de multe ori vorbind între ei, că "ce ne-am ști noi face de n'ar fi copilul ăsta la noi. El și în casă și pe afară, pe toate le face". Când auzeam așa, tare mă bucuram că's mulțumiți cu mine.

La școală nu m'au dat, numai pe clasa întâi și a doua. Pe urmă m'au trimes cu gâștele pe ogoare și mai târziu cu vitele pe contenit. Aveam patru viței de îngrijit. Badea Toader, fratele cumnatului care-și avea curtea din sus de noi, avea și el doi viței pe care-i păștea Maria și mai târziu Anica, fetele lui. Cum contenitul era departe de sat și după o vreme, ca să nu mai vin în toată seara acasă și dimineața s'o iau iară la pășune, mi-am făcut o colibă afară și peste noapte rămâneam acolo. In sat veneam numai Dumineca. Și viteii lui badea Toader rămâneau cu mine peste noapte. Straița cu mâncare mi-o aduceau în fiecare dimineață în Groapa cu Prunii, unde îmi aveam coliba, când Maria, când Anica. Așa mi-am petrecut eu multe veri păscând vitele și dormind în coliba din Groapa cu Pruni.

Anii au trecut și m'am pomenit și eu ficior. Prieteni aveam pe Iosif Boilă, Gherasim a lui Socaciu, Iosif Socaci, Ioan Roșca, Ioan a lui Stupar, Ioan Popa, Stăvaru, Vesălon a lui Bota, Roșca Machidon, Roșca Soni-

ca, Peti Sandor și alții. Dintre fete mă aveam mai bine cu Maria lui Machidon, Maria lui Crețu, Maria lui Zili, Safta lui Lepinzanu, Anica Chiș, Monica și Anica lui Peti Sandor. Ulița era plină de fete și ficiori cu care mi-am petrecut tinerețele.

ÎNSURĂTOAREA

Cum am fost crescut de tușa și de cumnatu, oameni fără copii și avându-mă numai pe mine, își făceau și ei gânduri. Eu am ajuns mare și eram destul de frumos și cu cap. Mi-or pomenit ei în câteva rânduri că ar fi vremea să mă gândesc la însurătoare și m'au lăsat și să înțeleg cu cine ar dori ei ca să mă însor. Eu eram nepotul tușii și cumnatu avea și el nepoatele lui, pe fetele lui Toader de dinsus de noi. Acolo erau trei fete: Maria, Anica și Cătălina. Maria, cea mai mare, s'a măritat după Bogdan în Lepindea și Cătălina era încă mică. De măritat era Anica, pe care o vedeam mereu peste gard, când era prin curte. Tatăl lor, badea Toader, murise cu câțiva ani mai înainte, prin 1906, și rămase orfane fetele, trebuiau să facă tot lucrul și pe afară, și prin casă. Badea Toader nu s'a avut bine cu cumnatul, dar cumnatul ar fi dorit ca nepoatele lui să se mărite bine și-mi vroia și mie binele. Mie însă nu-mi ardea încă de însurătoare, Mă gândeam că mai am vreme și apoi vroiam să termin cu cătănia. Intre timp trăgeam nădejde să crească Cătălina și să mă însor cu ea, dar se vede treaba că Dumnezeu avea alte socoteli cu mine, cari se potriveau mai bine cu ale bătrânilor.

Toamna a trecut și a venit iarna cu serile lungi cu șezători și jocuri de cărți. Din ce în ce mai mult stăteam de vorbă seara cu Anica, și după aia plecam în jos pe uliță, pe unde erau șezătorile. Lucrul ăsta o mâhnea pe Anica și mereu mi-l arunca, că "acuma te duci iar la aielaltă". E drept că mai vorbeam și cu "aielaltă", care era Monica, dar ca să mă însor cu Monica, nu m'am gândit niciodată.

Trece Crăciunul, trece și Boboteaza și într'o bună zi mă gândesc că tot n'ar fi rău dacă m'aș însura. Gândul îmi era din ce în ce mai mult la Anica. Ficiorii cât îs ficiori prin multe părți umblă, dar rareori se însoară cu fetele pe unde au umblat. Anica era o fată bine crescută, harnică și frumoasă. Făcea multe treburi, chiar și de bărbat, că la ei în curte nu mai era bărbat. In toate zilele o vedeam trecând prin curte tînără, roșie și frumoasă și cuminte și curată, așa cum se cuvine să fie o fată în fața viitorului ei bărbat. Am început a vorbi mai des cu ea și îi spun chiar și gândul ce-l aveam, ca anume aș vrea să mă însor cu ea. Ea se uita îndoielnic la mine și nu zicea nici da, nici ba. Nu avea încredere în vorbele mele. Credea că vorbesc numai așa, dar că până la urmă tot cu "aialaltă" mă însor.

Intr'o bună zi îmi iau inima în dinți și mă duc la lelea Raveca, mama lui Anica, și-i spun și ei ce gând mă paște, că anume vreau să mă însor cu Anica. Lelea Raveca mă privește și ea tot neîncrezătoare, dar până la urmă îmi spune: "bine Neculaie, dacă crezi tu că-i bine așa și te-ai și hotărît s'o iei pe Anica, eu ți-o dau. La voi acasă și-așa nu strică un ajutor, că bătrânii nu

nu mai pot face multe și la voi lucru-i până peste cap".

Acuma s'a terminat cu gluma. Am vorbit cu Anica și am vorbit cu lelea Raveca. Mai trebuia să mă înțeleg și cu bătrânii mei. M'am dus în sat la doamna Tischler gepeșița și am luat o cupă de răchie pe care am adus-o acasă și am pus-o pe masă. Bătrânii se uită mirați la mine și lelea mă întreabă:

– Da ce-i Neculaie, că așa pe nezîse vii cu răchie acasă? Ce s'o întâmplat?

– Na, veniți numai la masă că vă spun eu de ce-i vorba.

Vin bătrânii amândoi și se așează la masă. Pui răchie în pahare, închinăm și eu îi dau drumul la întreg paharul în jos ca să capăt ceva curaj. Apoi le spun: "aș vrea să mă însor". Și nu-i las să se gândească multă vreme și le spui și cu cine: "cu nepoata dumnitale, cumnate, cu Anica, așa cum mi-ați fost spus încă din toamnă". Bucuroși bătrânii amândoi, au înclinat din cap că-i bine și am mai închinat un pahar de rachiu: "să fie într'un ceas bun și Dumnezeu să te binecuvânteze. Nouă ne faci o mare bucurie".

Stând apoi așa la masă și ascultându-le povețele, i-am rugat ca să ne facă și nouă o rânduială, ca să știm pe ce ne clădim viitorul. Lucrul ăsta s'o întâmplat într'o Joie. In zilele ce-au urmat s'au și înțeles bătrânii cu părinții mei și cu părinții lui Anica și Lunea s'au și dus la Târnăveni, la notarul public, unde au așternut pe hârtie tot ce va fi al nostru. Nu mult după asta, la 10 Februarie în 1910 ne-am și luat.

In primii ani de căsnicie Dumnezeu ne-o binecuvântat

cu tot ce am așteptat dela ea. Ne-a dat copii și bunătăți destule și dacă ar fi trăit nevastă-mea mai mult, dacă nu s'ar fi îmbolnăvit și nu s'ar fi dus așa de devreme, bine-ar fi fost pentru mine. Dumnezeu însă a vrut altfel.

La un an dela căsătorie, la 21 Ianuarie 1911, ni s'a născut prima copilă, Mărioara, într'o Sâmbătă seara. In 1915, prin Aprilie, s'a născut Neculaie. Prin Martie 1917 vine Trăian. In 1920 vine Otilia, a doua fată și la 5 Decembrie 1922 se naște Ionel. Pe prima copilă am botezat-o Maria, că în toate familiile de creștini este câte o Mărie, cum era și mama. Pe-al doilea copil, care a murit încă de mic, l-am botezat Gherasim, ca pe cumnatu unde am crescut. Pe al treilea l-am botezat Neculaie, ca să poarte unul și numele meu. Apoi pe al patrulea, care și el a murit de mic, l-am botezat Dumitru, ca pe tata. Când l-am botezat pe Traian, m'am gândit că pe întemeietorul neamului nostru așa-l chema și numele lui trebuie cinstit. Și când s'a născut Ionel, mi-am zis că ăla care a făcut România Mare a fost un Ionel, Ionel Brătianu, și și numele lui trebuie să fie cinstit în familia mea.

După însurătoare și după bucuria cu primii copii, au urmat ani de grele încercări pentru mine. Numai la câteva luni după ce s'a născut Mărioara, în Mai 1911, l-am pierdut pe cumnatu. La un an după aceea, în 1912, a murit soacră-mea, iar în 1913 a murit și lelea Maria care m'a crescut. Trei ani grei cu trei pierderi mari.

Dela bătrânii care m'au crescut am căpătat 20 de jugăre de loc și curând după căsătorie, cu puțin curaj, am mai cumpărat zece. Lucrurile mergeau bine. Aveam pământ,

aveam vite, slugă și copiii creșteau și cum eram sănătos, îmi ziceam că așa să tot trăiești.

CU MĂRIOARA LA BLAJ

Când Mărioara s'a făcut mai mare, am vrut s'o dau la școală la Blaj. In mintea mea Blajul era un lucru mare. Pe Câmpia Libertății dela Blaj s'au fost adunat Românii în 1848, în frunte cu Simion Bărnuțiu și Avram Iancu și au pornit răscoala împotriva iobăgiei și pentru eliberarea neamului nostru.

Intr'o zi mă iau și mă duc la Blaj ca să văd cum și ce-i de făcut. Am tot auzit că acuma, în România Mare, avem înlesniri cu copiii la școli mai mari. In Blaj m'am dus la liceu, în cancelarie la domnul director, care, după ce mi-a ascultat dorința, m'a întrebat:

– Dumneata ce religie ai, baciule?

Când am văzut încotro bate el, am făcut-o și eu pe prostu și l-am întrebat:

– Da, sunt mai multe feluri de Români, domnule Director? Apoi a început domnul director să îngâne și să-mi spună că:

– Să vezi, baciule, că noi aici în Blaj suntem uniți și nu ajutăm decât pe copiii uniților.

– Nu-i nimica, domnule Director. Am cinci copii, da niciunul nu va călca treptii acestei școli, iar eu am să-i cresc și fără ajutorul Dumneavoastră.

Am ieșit cu sufletul amărît dela școală și am luat-o către casă. Tare rău mi-a părut atunci că la 1 Decembrie

1918 la Alba Iulia, niciun glas nu s'a ridicat să ceară și unirea bisericilor, ca să nu mai fie "mai multe feluri de Români", că de s'ar fi ridicat atunci, în Alba Iulia, un singur glas, suta de mii de Români câți am fost acolo, într'un singur glas ar fi răspuns: un neam, o țară și o biserică.

Mai târziu m'am dus apoi la Târnăveni, unde am găsit mai multă înțelegere. Era și mai aproape de casă și mă puteam repezi mai ușor cu căruța cu cai ca să le duc ce le trebuie. Acolo am dat-o pe Mărioara, apoi pe Neculaie, pe Trăian, pe Otilia și mai pe urmă pe Nelu. Am vrut ca în România Mare să cresc copii școliți, ca să avem și noi Românii oameni cu carte, care să ne fie popi, învățători, notari și doctori.

SUFERINȚELE SOȚIEI

Copiii creșteau și averea creștea și ea și când să se bucure și nevastă-mea de roadele străduințelor noastre, s'a îmbolnăvit. După câțiva ani de suferință, ani în cari am purtat-o pela doctori, băi și spitale, a murit. In 19 Februarie 1928 am înmormântat-o.

Boala ei s'a tras încă din prima naștere, când a rămas cu o gâlmă de sânge adunat pe șold. Destul i-am spus să mergem la spital, așa cum ne-a învățat doctorul Hirsch, că ea n'a vrut. I-a fost frică de cuțitul doctorului. Nici soacră-mea n'a avut mai multă minte. Zicea că vreau s'o duc la doctori ca s'o omoare. "Lasă, Anică, că va veni vremea să vrei să te duci la doctori, dar

In vizită la Mărioara. In față stă Bebe, apoi Mărioara cu Bubu în brațe. Urmează Otilia, Ionel și cu ginerele Popa. Sus stă Traian, cu mine și-un nepot de-al ginerelui.

va fi prea târziu", și așa a fost să fie. Mai târziu nimeni n'a mai putut-o scăpa. Neîncrederea ei și prostia lui soacră-mea au băgat-o în mormânt și eu am rămas cu cinci copii. Ele mi-au fost cerut atunci, după ce ne-am întors dela doctorul Hirsch, ca s'o duc la Dârlos. Acolo era o femeie care vindeca cu buruieni, lipitori și descântece.

Așa a dus-o nevastă-mea cu boala până în 1924, când mi-a cerut s'o duc la spital. Ne-am dus la doctorul Obert la Sighișoara. Obert a primit ca s'o opereze, dar s'a întâmplat ca să nimerească la doctor și popa Dănilă, căruia pe nemțește i-a spus că el face operația, da-i prea târziu. După câteva zile, am împrumutat trăsura grofului și am adus-o acasă. In 1927 din nou am dus-o la Sighișoara, la sanatoriul doctorului Leonhard Mueller, unde au pus-o la raze în fiecare zi timp de două săptămâni. Pentru fiecare zi de sanatoriu am plătit 240 de lei. De acolo am dus-o la băi la Ocna Sibiului, unde a rămas trei săptămâni. Toate astea nu i-au ajutat nimic. La câtva timp după ce s'a întors acasă, a și murit. Cu trei popi am reușit să-i fac o înmormântare frumoasă. Pe vremea aia eram și primar, așa că pe lângă necazurile mele, le mai aveam și pe acelea ale comunei.

A DOUA ȘI A TREIA ÎNSURĂTOARE

Când a venit acasă Dumitru din America, în 1928 vara, și a stat până în Noembrie, eu eram văduv. El stătea mai mult pela mine și serile le petreceam, povestindune.

Unul dintre jurații mei, Prusuș Iosif, care vroia să se

însoare, mă cheamă să-i fiu naș. Într'o Duminecă spre seară, în Mai 1928, înainte de a fi venit Dumitru, vine cu căruța, oprește la mine și mă cheamă să merg cu el pe cerute. În căruță mai erau Roșca Nicolae, șogorul lui Prusuș și cantorul Benon Moldovan, ca staroste. Mă sui și eu în căruță și plecăm spre Varolea. În dreptul farmaciei, ne oprește șeful de post Deak și un alt sătean și ne întreabă:

– Unde mergeți?

– Mergem pe cerute. Ne-am hotărît cu Prusuș, fiind amândoi văduvi, să aducem una pentru amândoi.

– Să vă ajute Dumnezeu, spun ei râzând.

Ajungând la mireasă acasă, tot povestim, așa cum îi când ești pe cerute și ajungem de cerem și mireasa. Părțile se învoiesc și ne punem apoi pe aldămașul miresii.

Prusuș n'a mai făcut nunta și nici nu s'a cunun at. Într'o zi, a adus'o. Am auzit că Prusuș îi cu nevastă. Bag sama, mi-am zis eu, o fi adus-o numai de probă. După o vreme am auzit că nevasta lui Prusuș îi dusă. Într'o seară, pe vremea când Dumitru era acasă, mă cheamă Prusuș la ei ca, în calitate de prieten și primar, să-i împac, pentrucă au venit și cei din Varolea. Fratemeu Dumitru, care-i cunoștea bine pe toți, spune că vine și el. După ce am terminat discuțiile la Prusuș, ne despărțim de cei din Varolea și venim acasă. După cină, la un pahar de vin, Dumitru zice:

– Măi Neculaie, aia nu-i de Prusuș. Aia-i de tine.

– Ea nu-i de mine, pentrucă e prea tânără și eu am copii mari.

În Dumineca ce vine, s'a dus Dumitru în Varolea, cu

niște treburi de-ale lui la Ion Boilă, un unchi de-al fetii. Doi frați de-ai lui Ion Boilă erau cu Dumitru în America. Cu Ion Boilă, Dumitru s'a dus la fată acasă și au vorbit despre căsătoria mea cu ea. El vroia ca încă înainte de întoarcerea lui America, să mă vadă din nou însurat. Întors din Varolea, îi povestește tatii tot ce-a aranjat el acolo. A doua zi vine la mine și-mi spune că el s'a înțeles cu fata și părinții fetii și că mă așteaptă Marți seara la ei acasă. Iar i-am spus lui Dumitru că nu mă duc. Așa a mai trecut o Duminecă și vine Dumitru din nou la mine, deacuma cu tata, și se pun pe capul meu, ca să mă duc în Varolea. "Bine, mă duc, dar să știți că voi plătiți divorțul". Și așa m'au convins să merg în Varolea.

Era târziu, după jumătate la nouă, când ne-am hotărît să plecăm și de ajuns, am ajuns pela 10 noaptea. Eram așteptați. Cu mine a venit un prieten din sat. Acolo, am vorbit de cununie, că celelalte erau aranjate de Dumitru. Trebuia să-mi fac și actele de cununie. La 22 Octombrie, am adus-o și am făcut ospăț, dar numai cu prieteni și neamuri. La vreo 10 zile dela însurătoare, în 3 Noembrie, Dumitru a plecat înapoi în America. L-am petrecut cu trenul până la Blaj, și nu l-am mai văzut până în 1964, când ne-o vizitat din nou.

Pe noua mea nevastă o chema Maria Rusu. Cu ea am trăit șapte ani. Între timp a mai fost dusă dela mine. Nu-i stătea capul la casă și la copiii pe care-i aveam și mai puțin încă la gospodărie, care trebuia condusă. Era frumoasă și harnică, când vroia să fie, dar cu mintea era mai mult în altă parte.

Copiii creșteau și odată cu ei creșteau și necazurile,

iar gospodăria mergea din ce în ce mai rău. Era în anii când era rău pentru toată lumea, în anii 1933-34. Într'o bună zi, i-am făcut de ducă și dusă a fost pentru totdeauna. Ne-am mai văzut la Tribunalul din Dumbrăveni, unde advocatul Vamoș ne-a despărțit într'o jumătate de ceas, după ce am despăgubit-o cu trei jugărede loc pentru boii pe care mi i-a adus.

În 1936, după ce am scăpat de a doua nevastă, trebuia să mă însor din nou. Cine să ne facă de mâncare? Cine să dea mâncare la păsări, porci și vite? Cine să aibă grijă de toate? Trebuia să umblu din nou să-mi caut o femeie în casă, o gospodină. Mi-am adus atunci aminte de o vorbă din bătrâni, care spune cam așa: "prima nevastă ți-o dă Dumnezeu. Pe a doua ți-o dau oamenii, iar pe a treia ți-o rânduiește dracul".

Un prieten, Toader Pop din Șăimuș, contabil la banca noastră, îmi spune odată să mă duc la ei în Șoimuș, că au o văduvă care s'ar potrivi pentru mine. Mă duc cu el într'o seara la femeie și stăm toți trei de vorbă. Pe urmă Pop a plecat și ne-a lăsat numai pe noi amândoi și am tot povestit până după miezul nopții. A așternut apoi două paturi, ca să ne culcăm. Am vrut să mă duc la ea și nu știu ce mă ținea pe loc, de nu mă puteam mișca. M'am sculat, m'am îmbrăcat și am plecat la gară. Oarecum încurcat, i-am spus că o să mai vin. O săptămână întreagă m'am tot frământat, de ce nu am putut să mă apropiu de ea? La o săptămână, iar m'am dus hotărît s'o rup, ori așa, ori așa. Avea vite, avea pământ, dar ochii ei nu-mi plăceau. Iar m'am sculat cu noaptea în cap și am plecat acasă pe jos.

La câteva zile după povestea cu Șoimușul, la 5 Iunie, într'o Vineri seara, am plecat la București, fiind che-

mați primarii din toată țara la o adunare. Nu am stat toate trei zilele acolo. Sâmbătă seara am plecat înapoi. Drumul lung și oboseala mare m'au adormit și am trecut cu trenul de satul nostru. Am ajuns în Bălăușari, la vreo 18 km. de noi, pe Târnavă în sus. Mă dau jos în gară și mă întreb, Doamne, da în răul ăsta, ce bine o fi? O iau pe jos pe calea ferată spre casă. Deacuma era Duminecă seara, pela 9, în ziua de 7 Iunie. Ploua mărunt. Mergând așa, mă apropiu de Coroi-Sânmărtin și-mi vine în minte să merg la verișoara Maria Zălog să-i cer o căruță ca să mă ducă acasă. Tren nu mai aveam decât dimineața la patru. Ajung la ea acasă și mă întâmpină cu:

– Bine ai făcut c'ai venit, pentrucă ți-am fost trimes vorbă prin Moldovan feștitorul Vineri, când s'o întors din Bălăușari, ca să vii.

– Trebuia să-mi trimeți vorbă la București, ca să viu la tine.

– Da tu de unde vii acuma?

– Dela București și am adormit în tren. Așa am ajuns la Bălăușari iar de acolo am venit pe jos până la tine. Dă-mi o căruță cu un cal și pe Trăian ori Gheorghe, ca să mă repeadă până acasă, să nu aștept până dimineață.

– Hai stăi la masă la noi, să mai închinăm un păhar și să mai schimbăm o vorbă.

Mă spăl puțin și ne așezăm la masă și începe apoi verișoara să-mi spună de ce mi-o trimes vorbă să vin.

– Aici la noi în Coroi, este o fată care s'ar nimeri pentru tine.

In timp ce mâncăm și mai ciocnim câte un pahar, intră în casă două femei, că ar vrea să vadă niște țesături de covoare. Se uită ele ba la covoare, ba la mine. Am

băgat de seamă că covorul de văzut eram eu. După ce se duc și verișoara le petrece până la poartă, mă întreabă:

– Te-ai uitat mai bine la ele? Care ți-ar plăcea mai mult?

– Aia mai rotundă.

– Aia are bărbat.

– Cealaltă îi doar o copilă. Ce să facă ea la mine, unde-s atâția copii și atâta năcaz? Acuma m'am scăpat de-o proastă și vrei s'aduc alta?

– Cine-i prost de tânăr, îi prost și de bătrân.

Am rămas așa, că mă duc acasă și mă mai gândesc.

La vreo săptămână, mă cheamă Cătălina, sora lui Anica fie iertată, care era măritată în Vaideiul de Câmpie, să mă duc la ea. Într'o Duminecă dimineața, o iau pe Rozalia, nevasta lui Gheorghiță, și mergem în Vaidei la Cătălina. Ne primește, ne așează la masă și apoi ne spune de ce ne-o chemat, că anume la ei în Vaidei ar fi o femeie tînără, frumoasă, cu un copil și că ar fi bine să mergem s'o vedem. Nu ne-am mai dus nicăiri. Ne-am întors acasă.

Din Coroi îmi vine din nou vorbă, să mă duc la ei. Mă gândesc să mă duc, să văd copila aia mai de aproape. Mă gat de ducă și cu trenul de patru plec la Coroi. La despărțire Ionel, care atunci avea vreo 12 ani, îmi spune: "Hai tată să te petrec până la gară, că atunci când m'oi însura eu, să mă petreci și dumneata", și ne-am dus la gară. În tren am dat peste părintele Tămaș din Hărănglab, cu domnul Barta din Deaj. Tot povestind și glumind, n'am băgat de seamă c'am ajuns în Coroi. Când să plece trenul, văd pe fereastră că-i gara Coroi.

Apuc o pălărie și fug la ieșire, sar din mers și mergând așa către sat, îmi sucesc și aprind o țigară. Bag de seamă că pălăria mi cam mare. Mă uit la ea și văd că-i pălăria popii. Ajung aproape de podul peste Târnavă și cu gândul la pălăria popii îmi vine să râd, când un glas de femeie mă întreabă, de ce râzi Neculaie? Era Maria, verișoara. Îi răspund că mare noroc trebuie să am dacă vin lăturean cu pălărie popească, și-i povestesc pățania cu trenul și cu pălăria popii. Ajungem la ei acasă unde stăm până se înserează, când, împreună cu șogorul mergem la mireasă unde, după puțină vreme, mă lasă singur cu fata și viitoarea soacră, care era destul de bolnavă.

La o vreme am ieșit amândoi în tindă, povestind și punând deacum la cale, când și cum să ne cunună. De cununat ne-am cununat în Coroi, în ziua de Sânpetru, la 29 Iunie și ne-am petrecut bine. Cu mine a fost numai Benon Moldovan, nănașul. Pe urmă, împreună cu mireasa, am ajuns acasă, unde am continuat petrecerea și așa s'a întâmplat cu cea de a treia căsătorie a mea.

Cununia religioasă am făcut-o mai târziu, după ce am primit deslegare dela Episcopia din Sibiu. Ca naș am avut pe notarul Țentea și cu Steluța, fata popii Oprea, deoarece doamna Țentea era bolnavă.

Și în această a treia căsătorie a mea, Dumnezeu ne-a binecuvântat cu copii buni. În Aprilie 1937 s'a născut Doinița, iar la 3 Septembrie 1939 s'a născut Rodica. În 1941, la 15 Martie, s'a născut Eugen, iar Lucia, ultimul copil, s'a născut în vara anului 1948. În acest timp și gospodăria a mers bine. În 1939 am înființat o lăptărie, de care, prin părțile noastre, nu prea era. În 1941

am mărit casa cu trei camere înspre curte și am deschis o cârciumă în camerele dinspre drum, pe care am ținut-o până în 1948. În 1946 am mai făcut o cameră la drum și am îngrădit poarta în zid de piatră, care închide frumos ograda. Apoi am cumpărat dela Dr. Ban un jugăr de loc și dela altcineva alt jugăr, așa că și cu a treia nevastă lucrurile au mers bine.

Mici neînțelegeri am mai avut, că de ce țin la copiii dintâi mai mult decât la ceilalți. Nu știu ce li se părea lor, pentrucă în sufletul meu nu era nicio deosebire. Mai erau și alte neînțelegeri cari mă supărau, cu privire la gospodărie. Țin minte că odată, într'o vară, mergeam cu Trăian să cumpăr niște vin din Băgaciu pentru Vasilică din Târgul Mureș. În Hărănglab ne-am oprit la niște cunoscuți de-am mâncat și-am gustat niște vin. În drumul nostru mai departe mă întreabă Trăian, de ce fac atâta vorbă cu mama asta mai tînără, la care i-am răspuns că nu vezi că ea-i așa și așa? Trăian îmi spune: "Tată, femeia nu a fost crescută într'o gospodărie ca a noastră, cu atâtea necazuri. De unde să le știe ea pe toate? La noi totuși e destul de bine". Pe mine m'au bucurat mult cuvintele astea.

În vremurile grele pe care le-am trăit cu războiul și mai ales în tulburările care au urmat, Susana mi-a fost de mare sprijin. Pălăria popii a fost cu noroc.

NECAZURILE TATII

Cum am amintit și mai înainte, o soră de-a tatii, Ana, a fost măritată după Coroș, în Bernadea. Câtă vreme a trăit moșu, tata mereu îl ruga ca să-i ajute, și moșu le da. Nu știu ce făcea Coroș, că niciodată nu se ajungea

La noi în grădină, când a fost Dumitru acasă. El stă lângă mine, apoi vine Sana cu sora și cumnatul ei, urmat de Leontina, nevasta lui Dumitru, Lucia, fata mai mică, lângă soțul ei Valentin.

cu ce avea și cheltuia mereu mai mult decât avea. Mai târziu cerea dela tata, și cum tata era bun, le dădea. Când s'au deschis băncile, Coroș lua bani împrumut dela bancă și pentru asta avea nevoie de chezășia lui Dumitru lui Gemu, că pe iscălitura lui banca îi dădea. Datoria lui Coroș la bancă s'a tot adunat până când n'a mai putut plăti nici ratele, nici dobânda. Atunci a trebuit să vândă tot pământul și tot nu a putut acoperi toată datoria. A fost silit să vândă și tata șapte jugăre și jumătate ca să acopere datoria lui Coroș pentru care a stat chizaș.

Dar asta n'a fost destul. Numai cu atâta nu a scăpat tata din năcazul cu Coroș. Cu toate că atunci când s'a măritat Ana, moșu le-o dat pământul ce li se cuvenea și doi boi și slugă plătită pe un an de zile, pe Ursu, acuma când au rămas fără pământ, s'au dus pela cartea funduară și au descoperit că pământul pe care l-a avut buna a rămas tot pe numele ei. Asta s'a întâmplat după 24 de ani dela moartea bunii, dar legea-i lege, și n'ai ce-i face. Pământul de 72 de feldăre a trebuit să fie împărțit din nou. Sufletul tatii nu a putut suferi atâta răutate și din acele zile s'a și îmbolnăvit. Mintea lui s'a smintit și sufletul lui nu și-o mai găsit liniște.

M'am dus atunci la Boroș Peter, la notaru, cu care mă aveam bine și i-am povestit tot năcazul ce stă pe capul tatii. Boroș mi-a spus că să chemăm pe toți acasă la tata și să ne înțelegem și apoi așa înțeleși să venim la el la primărie ca să facă inventarul averii. Au venit cu toții la tata și ne-am înțeles asupra împărțirii. Boroș a făcut inventarul și l-a trimes la notarul public, la Kiràly Köz Jegyzö, cum îi zicea pe atunci. Astea s'au

întâmplat prin anul 1911, după nașterea lui Mărioara, când cumnatul Gherasim era bolnav, așa că pe lângă necazurile mele și ale cumnatului, le mai aveam și pe ale tatii. Frații mei cei mai mari, Vasilică și Dumitru, erau duși de-acasă, iar cei mai mici erau prea mici și neajutorați. Eram slab ca un ogar și alergam dintr'o parte în alta.

CĂTĂNIA ȘI RĂZBOIUL

Înainte de primul război mondial, conducătorii noștri în parlamentul din Budapesta, după câte citeam și noi în Libertatea dela Orăștie și Foaia Poporului dela Sibiu, erau Ciceo-Pop, Gheorghe de Bășești, Vaida Voivod și Iuliu Maniu și or mai fi fost ei și alții. Dacă înainte de război deputații noștri mai erau ascultați, după ce s'a început războiul și se vedea în care parte trage România, nu mai erau lăsați să-și caște gura. Ura împotriva lor era mare, iar după ce România a intrat în război, în ziua de Sfântă Mărie din 1916, viața lor a devenit tare grea. Ura Ungurilor împotriva Românilor a întrecut orice margine care trebuie să se păstreze între oameni.

Ungurii și chiar și Austriecii au pierdut încrederea și în soldații și ofițerii români, cari până atunci se bucurau de un nume bun. In Ardeal aveam regimente curat românești, unde se vorbea numai românește, numai comanda era pe nemțește. După intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei, toate aceste regimente au fost amestecate cu unguri. Așa, din Regimentul 50 din Alba Iulia, au scos chiar atunci 150 de români și i-au împărțit pela regimente ungurești ori austriece. La

acest regiment am fost împreună cu fratele Gheorghiță. Pe el l-au luat și l-au dus la Koeniggratz împreună cu mai mulți inși de pe Târnave și de prin Munții Apuseni. Pe frontul dinspre România au fost băgate numai regimente nemțești sau curat ungurești.

Eu eram acasă și făceam rugări ca să nu mă ducă și pe mine pe front. Pe gazdele cu mai mult de 15 jugăre de pământ, le lăsau acasă ca să-și lucre pământul, după un decret care s'ar fi dat nu de multă vreme. Eu am auzit ceva de o astfel de lege și m'am dus la notar ca să aflu mai multe și să-i cer un sfat. Notarul a auzit și el ceva de un astfel de decret dela Palosi din Țăoaș și-mi spune să mă duc acasă să-mi văd de treburi, că se îngrijește el de mine. Intr'o bună dimineață mă pomenesc cu boactărul Ciupri că vine și mă cheamă la primărie cu biletul roșu cu care am fost asântat. Mă duc la notar cu biletul roșu și-mi face rugarea. Le bagă în plic și mi le dă să mă duc cu ele la poștă ca să le pun recomandat.

Am stat acasă și am tot așteptat până în ziua de 14 Ianuarie, și în 15 ar fi trebuit să mă prezint la regiment. Așa după amiază mă iau și mă duc la Boroș, la notarul și-l întreb care-i situația cu mine. La rugarea mea nu venise niciun răspuns și ziua când să mă prezint era aici. Se uită notarul prin toate gazetele vechi ce le avea prin cancelarie, ca să vadă dacă nu cumva a apărut ceva în ultimele zile. Nu găsește nimic. Nici la primărie nu venise nimic în legătură cu rămânerea la vatră a gazdelor. Dă notarul un telefon la primăria din Mica și-l întreabă pe Kovacs, care era președintele notarilor, ca să vadă dacă nu cumva știe el ceva. Nici Kovacs nu

știa nimic, dar ne promite că se interesează la prefectură și ne comunică rezultatul. Dela prefectură i se răspunde că nici ei nu știu nimic, dar subprefectul îi promite că se interesează și-i comunică. Dă subprefectul telefon la Comandamentul Armatei din Aiud. Nici ăia nu știau nimic, dar se interesează și ei mai sus, întreabă la Budapesta. Când a văzut Boroș că nimeni nu știe nimic, îmi spune: "Du-te Neculaie la armată, că dacă-ți vine un răspuns bun la rugare, te aduc eu acasă de unde-i fi".

Mă duc acasă și-i spun lui Anica că a doua zi, pela 4 după amiază, trebue să plec la armată. Să pregătească hainele și ceva de mâncare. Ea săraca toată noaptea n'a dormit. Atunci noi aveam o slugă, dar am mai tomnit una, pe Vasilie lui Boilă, ca să aibă Anica ajutor destul.

A doua zi către trei, ne pornim către gară. Slugile îmi duceau cufărul, iar eu mă mai băgam pela cunoscuți ca să-mi iau rămas bun. M'am băgat și pela Potokoaia, buna doctorului Ban, apoi la notarul Boroș și la doamna Boroș, Notarul cu lacrimi în ochi mi-a promis că de-mi vin rugările, de ori unde-oi fi, mă aduce el acasă. M'am băgat apoi pela părinți și pela soră și vin și ei cu noi la gară ca să mă petreacă. Ajungem la gară, unde era ca la ziua târgului. Se părea că tot satul era acolo. In ziua aceea mergeau mai mulți la cătănie. Stând așa de vorbă, nimerește și trenul în gară. Imi sărut părinții și nevasta și dau cufărul sus, pe tren, lui Ioan a lui Ica și Noka Pista și trenul fluieră și se pune în mișcare. Când să mă sui și eu, numai aud un glas strigând: "Goya Miklos nem megyen. Maragyan le!" – Golea Neculaie

să nu plece. Să rămână jos. – La iuțeală îmi trag cufărul și sar jos din tren. Ioan a lui Ică și ceilalți prieteni ai mei tot au îngălbenit, că de ce anume am sărit eu jos. Trenul a plecat, slugile îmi iau cufărul și se îndreaptă spre casă și în urma lor o luăm și noi domol. Nevastă-mea încă mai lăcrima și părinții erau tot posomorîți, iar eu eram vesel. Mi-am dat seama că nici ei, săracii, n'au auzit glasul care striga că eu să nu plec. O întreb pe nevastă-mea: "Tu de ce plângi și când mă duc de acasă și și când mă'ntorc acasă?", da ea zice: "Acuma ai rămas pe jos că trenu era prea plin, dar trebue să pleci mâine'. I-am spus că notarul a strigat să stau pe loc și că nu cred că mâine va trebui să plec. Le-a venit inima la toți la loc și deacuma mergeam voioși spre casă. Când am ajuns la poarta primăriei, o trimit pe nevastă-mea înainte și eu mă bag înăuntru ca să-l aștept pe notar. El venea din urmă cu badea Ioan a lui Machidon și cu Roșca Machidon. Roșca trebuia să plece la armată în 15 Februarie și alții mai bătrâni în 15 Martie, cum erau Pista Țăoșanu, Dezsi Gyuri, badea Ioan Donu, Ioan a lui Candic și Bazil din Bernadea. Tot așteptând după notar, am intrat în casă la doamna și ea mă întreabă:

– Ce-i Neculaie, de nu te-ai dus?

– Eu nu știu nimic. Domnul notar o nimerit în gară când se pornea trenu și a strigat să rămân jos.

– De-aia fugea el ca un nebun pe uliță către gară.

Intre timp sosește și notarul și mergem amândoi în birou unde îl întreb că ce s'o întâmplat, de a trebuit să alergați dumneavoastră personal la gară?

– Am primit ordin telefonic, că toți aceia cu rugări

să rămână acasă până le vine răspuns. Atunci dacă li se aprobă, stau acasă și pe mai departe, iar dacă nu, trebue să plece la regiment. Ordinul a venit dela minister. M'am uitat pe fereastră după un boactăr ori după un jurat, da nu am văzut pe nimeni. M'am uitat la ceas și mai erau zece minute până la plecarea trenului. Ce să fac? Decât să mai scriu pela regiment ca să te întorc de acolo, mi-am luat inima în dinți și am fugit la gară ca să te pot prinde.

I-am mulțumit domnului notar cum am putut eu mai frumos și am vrut să-l cinstesc cu cinci coroane, dar domnu-i domn. Nu a vrut să le ia, cu toate că eu tare aș fi vrut să-l răsplătesc cu ceva pentru binele ce mi l-o făcut. Dumnezeu mi-a ajutat să pot sta acasă până când a intrat România în război. Atunci s'a terminat cu toate rugările și a trebuit să mergem la război toți bărbații până la cincizeci de ani.

DUPĂ INTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI

Vestea că România a intrat în război am primit-o afară la lucru, pe hotar. Intr'o bună zi vine boactărul cu doba și anunță la tot hotarul până în Coasta Glodului, că toată lumea trebuie să meargă acasă, deoarece trebuie să ne refugiem către Ungaria. Armata română a trecut Carpații și se apropie de noi. Bărbații de armată, trebuie să meargă la armată. Ceilalți să se pregătească de refugiu.

Venind spre casă, vedem că prin curți oamenii încarcă carele cu lucruri de prin casă. Se strângeau vitele și se

ștampilau ca să nu se piardă. Apoi se formau ciurde care să fie mânate spre Ungaria. Dela grofu a și plecat ciurda de boi și turma de oi.

Eu mă pregăteam de mers la armată. De refugiu mă cam codeam. M'am dus la gară să văd cum merg trenurile, dar de ele nu te puteai apropia. Toate erau ticsite cu refugiați dinspre Sovata și Praid. Armata română a intrat în Ardeal și Ungurii fugeau. Românii au ajuns până către Praid înspre Răsărit și către Sibiu la Miazăzi. Pe altă parte au venit aproape de Sighișoara și atunci noi de ce să ne grăbim cu refugiul?

A sosit apoi mai multă armată germană și a oprit înaintarea Românilor. Noi însă tot n'am putut pleca la armată o bună bucată de vreme, că trenurile au fost mereu îngrămădite cu refugiați. Când s'a mai domolit cu refugiații, am plecat și eu la regimentul meu, pe care l-am găsit refugiat la Derecske, unde am stat o lună de zile și apoi ne-am mutat la Palanka, în Serbia. Pentrucă în Regimentul nostru 50 încă erau prea mulți români, au mai scos vreo 150 și ne-au mutat la un regiment unguresc de honvezi din Szabatka în Bacska. Aici se vorbea numai ungurește. Nici aici însă nu am făcut prea mulți pureci, pentrucă prin Decembrie 1917 a apărut un alt ordin, în care se spunea că toți aceia cu rugări să se prezinte și vor fi lăsați la vatră. M'am prezentat împreună cu Sonica lui Crețu și alții și ne-au dat drumul acasă.

In Martie 1918 a retras însă Ministerul din nou acest decret și noi trebuia să ne prezentăm la regiment. Legea dădea însă drept pretorilor ca în cazuri mai grele să poată amâna prezentarea la regiment până la trei

luni de zile. Cum mă aveam bine cu pretorul, mi-a dat o amânare de trei luni. După aceste trei luni, mi-a mai dat notarul o lună dela el și când s'a isprăvit luna notarului, m'a chemat și mi-a spus: "Neculaie, de acuma înainte dacă mai vrei să stai, stai pe barba ta. Eu nu te mai pot ajuta".

Când eram acasă, citeam gazetele românești ce ne veneau dela Orăștie și dela Sibiu și vedeam ce vânt bate. Citeam discursurile deputaților noștri în Parlamentul din Budapesta și despre declarațiile făcute de Clemenceau, primul ministru al Franței, declarațiile lui Wilson, președintele Americii și ale lui Lloyd, primul ministru al Angliei. Înțelegeam că a început să se îndulcească vântul și pentru noi, că poporul trebuie să aibă tot mai mult drept la vorbă. Vorbirile deputaților noștri ne încălzeau și ne dădeau mai mult curaj. Auzeam că tancuri americane au fost aduse pe frontul francez și că fac prăpăd.

Timpul însă trecea și nu puteam amâna prea mult statul acasă pe barba mea, cum spunea notarul Boroș. M'am hotărît să plec și eu la regiment. Intr'o bună zi, întorcându-mă acasă dela hotar, mă întâlnesc cu Ioan al lui Stăvaru și-l întreb, când vrea să se întoarcă pe frontul italian? Imi spune că Sâmbătă. Îl rog să aștepte până Miercuri, că vreau să mă duc și eu. El a plecat Sâmbătă. Miercurea următoare mă duc până la notar să-i cer o hârtie, în care să arate de ce am stat atâta acasă. El îmi spune ca să aștept până a doua zi, că avea de mers în Bernadea. A doua zi la ora patru l-am așteptat la încrucișarea drumului dinspre Bernadea și zâmbind îmi spune:

– Neculaie, nu mai trebuie să mergi nicăiri. Toată

lumea vine acasă. Hai cu mine până la primărie".
Trenul de patru sosise și îndreptându-ne spre primărie, vedem un soldat că se apropie de noi. Era Osvat Jànos. cu ranița în spate și pușca în mână.

– Ce-i Jànos, ce s'a întâmplat?, întreabă notarul.

– Revoluție. Toți venim acasă, războiul s'a terminat.

Mergem cu notarul mai departe către primărie. In dreptul bisericii ungurești îl întâlnim pe grofu Bethlen stând de vorbă cu învățătorul Nagy. Notarul trece la ei, iar eu mă îndrept către primărie. Numai mă strigă contele și mă roagă să mă duc la popa nostru, la Căinean, să-i spun să vină până la primărie. Mă duc și-i spun popii da popa îmi răspunde: "Cine are treabă cu mine, să vie la mine".

In seara aceea la primărie s'a hotărît înființarea gărzilor naționale. Pentru aceasta a fost chemat și preotul nostru. Comandantul Gărzilor Naționale a fost, la început, Socaci Mihai și mai târziu a fost schimbat cu Ioan Baia. Fiecare soldat care se întorcea acasă, era dezarmat. Garzile naționale trebuiau să ferească satele de bandele lui Belà Kuhn, care umblau hai-hui și prădau. Bela Kuhn chema toți ungurii să meargă în armatele lui și să lupte pentru revoluția bolșevică și pentru ca să țină Ardealul la Unguri. Si dela noi au plecat câțiva inși, cum a fost de pildă Fazakas Jànos, Lajos Pistà, Kis Andràs, Puski și or mai fi fost ei și alții. Pe mulți îi prindea însă armata română în drum spre Ungaria și-i închidea la Brașov.

La noi în sat, mâncarea și beutura pentru oamenii din gardă, o dădea grofu. Administrator pe atunci era Meizinger și el se îngrijea de ce le trebue oamenilor.

UNIREA ARDEALULUI

Revoluție. Toată lumea vine acasă. Războiul s'a terminat. Așa a spus Osvat Janos când l-am întâlnit venind spre casă dela gară cu ranița în spinare, și așa a și fost. Revoluție și războiul terminat. Cerul a început să se deschidă tot mai luminos și pentru noi Românii.

Dacă bine îmi amintesc, a fost prin 18 Octombrie 1918 când în Parlamentul din Budapesta Vaida Voivod a declarat că Națiunea Română nu mai recunoaște autoritatea guvernului din Budapesta și că de acum înainte în numele Românilor numai Comitetul Executiv al Partidului Național poate să vorbească. După asta, la Arad s'a format Consiliul Național Român, care avea menirea să pregătească unirea Ardealului cu Țara Mamă. Președintele Consiliului a fost Ștefan Ciceo-Pop.

Prim Ministru al Ungariei pe vremea aceea a fost Kàroly care a venit după Tiszà Pistà, pe care l-au fost omorît. Ungurii atunci erau ca turbați, că se prăbușește toată Ungaria. Au încercat ce se poate și ce nu se poate, ca să nu le scape Ardealul, dar a fost prea tîrziu. In tot Ardealul nu se mai găsea un Român care să se înțeleagă cu Ungurii. Serbia se declarase independentă încă mai înainte și Cehoslovacia la fel.

Când au văzut Ungurii că țara lor se destramă, se prăpădește, atunci au început jafurile și omorurile, treabă la care ei se pricep. Consiliul Național Român a cerut ca în comunele și în orașele românești să se formeze gărzi naționale, care să apere lumea de jefuitorii un-

guri și a cerut României ca să trimită armată în Ardeal pentru menținerea ordinei. La Cluj și prin Secuime au încercat Ungurii ca să facă o armată să ocupe din nou Ardealul, dar avântul Românilor nu a mai putut fi oprit. In toate satele și orașele s'au ținut adunări, în cari preoții și învățătorii explicau cum se va face unirea și se alegeau delegații pentru Marea Adunare Națională dela Alba Iulia.

M'am hotărît să merg și eu la Alba Iulia, dar nu aveam steag. Imi trebuia un steag românesc. Intr'o bună zi de Joi, plec la Blaj. Era periculos pentrucă bandele de unguri trăgeau cu pușca în trenurile în care erau români. In gară la Sînmiclăuș au tras în trenul nostru, în care erau preoți și români, cari mergeau la Blaj. Era și Sămărghițan din Căpâlna cu noi. Ne-am culcat pe foale și nu s'o întâmplat nimic. Gloanțele au trecut prin ferestre și s'a oprit undeva prin pereții trenului.

Am ajuns eu în Blaj, dar aici la cine să mă știu duce ca să-mi dea și mie un steag? Intrebam și eu pe cine-l întâlneam și așa din gură în gură, am ajuns la un profesor dela liceu. Când i-am spus după ce umblu și cât am umblat și că nu-i alt modru să ajung și eu la un drapel, mi-a dat el unul. Nu știu cât i-am dat pe el, dar eram bucuros că-l am și l-am adus acasă. Era primul steag românesc la noi în sat. În ziua următoare mă duc la un tâmplar, la Mihăilă Socaciu, ca să-mi facă un lemn frumos și cu amândouă apoi mă duc la Cristina, la nevasta lui Baia, ca să mi-l aranjeze.

Popă la noi în sat atunci a fost Căinean, care a venit în locul lui Dănilă, popa nostru vechi și bun, care s'a mutat în Boiu Mare, unde-și avea familia.

Duminecă dimineața iau steagu cu mine și mă duc la biserică. După slujbă îl rog pe popă să sfințească steagul. După ce ieșim din biserică, pun steagul în mâna lui Hevezi Gherasim, iar pe ceilalți îi aranjez câte patru în coloană de marș, ca la Regimentul 50 și cântând o luăm prin sat, pe ulița mare. Direcția de marș a fost școala de stat. M'am mirat cât de mulți și cât de bine știau să cânte Băchnenii Pe-al nostru Steag și Deșteaptă-te Române și mândru mărșăluiam cu ei prin sat.Când am ajuns la biserica ungurească, iată că ies și Ungurii cu steagul lor și se alătură la coloana noastră și împreună mergem până la o curte largă, unde era banca populară. Aici preotul nostru a ținut o cuvântare despre Libertatea Românilor și despre Unire. Apoi a vorbit și Nagy, învățătorul ungurilor, despre înfrățirea popoarelor și de nevoia de a feri satul de răufăcătorii cari umblau peste tot de au îngrozit lumea.

În dupămasa de 30 Noembrie am plecat din sat, cu un tren special pus la dispoziție, către Alba Iulia. Din sat dela noi numai eu am plecat la această Mare Adunare Națională, pe care Românii au așteptat-o atâtea sute de ani. Din Bernadea a fost Popa Vasile, Bazil și Cozma Toader. Din Suplac a venit preotul Oprean și cu alți trei țăreni. Din Căpâlna a venit popa Sămărghițan și cu încă trei inși, iar din Lepindea au venit doi români.

Cântând și veseli și cu trenul plin ajungem la Blaj. Aici tare multă lume era adunată. Tineri și bătrâni, fete și feciori în nenumărate vagoane, se legau de trenul nostru ca să mergem la Alba Iulia. Erau și multe vagoane deschise. Erau tot grupuri, grupuri cu steagurile lor și cântau cântece naționale. Toată lumea era veselă.

Mergeam ca la o nuntă. Era nunta noastra, a Românilor, a tuturor Românilor.

In gară la Teiuș, bande de unguri înarmate au tras asupra câtorva vagoane deschise și apoi au fugit. Au nimerît pe un drag de ficior din Spini, drept în inimă de l-au omorît pe loc. Mai bună urare pentru adunarea dela Alba Iulia, Ungurii nu ne-ar fi putut da. Si în ceasul ăsta,al doisprezecelea, au ținut să arate cât de neoameni sunt. Mortul a fost luat cu noi la Alba Iulia. In gară la Alba Iulia mortul a fost dat jos din tren și chiar acolo lângă tren, cu gara gemând de oameni, un profesor a ținut o cuvântare în care a arătat întâmplarea din gara dela Teiuș, când bande de unguri înarmate au tras în plin în trenul încărcat de lume. Căzut în drum spre Alba Iulia, a fost poate ultima jertfă adusă pentru întregirea neamului. Dumnezeu să-i primească jertfa. Au fost chemați apoi părinții flăcăului la Alba Iulia ca să-i ia corpul acasă. Pe urmă ne-am împrăștiat care pe unde am putut, pela cunoscuți, pela prieteni, ba prin gară, așteptând ziua de mâine.

A doua zi ne-am îndreptat către Tribună. Tot la doi pași erau puși soldați îmbrăcați în sumane albe, cu căciuli înalte de blană de miel. Ni s'a spus că așa arătau și ostașii lui Mihai Viteazul, care și el pe vremea lui s'a încoronat aici în Alba Iulia, ca Rege al Românilor.

Cu trenul, călare ori pe jos, a venit aici la Adunare tot ce-a avut Ardealul mai bun. Atâta suflare românească îmbrăcată de sărbătoare, venită din toate părțile, cu numele satelor scrise pe drapele, n'a mai văzut Ardealul nostru niciodată și nici nu știu dacă va mai vedea.

Pe tribună erau adunați domnii noștri conducători. Dra-

pele românești și Aliate împodobeau Tribuna. Au fost și delegați veniți din Bucovina și din Basarabia, cari mai înainte de Ardeal au proclamat alipirea lor la Tara Mamă.

Ne-a vorbit Ciceo-Pop și cu Goldiș despre suferințele Românilor din Ardeal, apoi Maniu despre felul cum se va face Unirea. După ce termină Maniu, vine din nou Goldiș și citește rezoluția Adunării, pe care o votăm cu toții într'un singur glas, și prin asta Ardealul s'a unit pentru totdeauna cu Țara Mamă. Lacrimi de bucurie au spălat suferințele de sute de ani. Suntem în România Mare și simțeam că Dumnezeu îi cu noi.

MUTATUL DIN VEREȘVEGHI

Războiul s'a terminat, România Mare s'a făcut și acuma urma să ne vedem și noi de treburile noastre. Incă de prin 1915 am fost ales într'o comisie care trebuia să aibă de grijă ca să se lucreze și pământul oamenilor cari erau duși pe front. In această comisie erau membri de drept primarul și cu notarul. Aleși am fost eu și cu Buzdugan. Tot pe atunci am fost ales și în consiliul parohial, când preot era Gheorghe Dănilă și epitrop era Ioan Roșca. Ungurii m'au ales apoi vice-președinte la cooperativa lor.

Pe vremea aia trăiam în Vereșveghi, la capul satului. Eram departe de primărie, de biserică, de cooperativă și de prăvălii. Eram departe de toate. De altfel așa eram toți Românii în Bachnea. Mijlocul satului era ocupat de unguri, iar noi trăiam mai mult prin Vereșveghi și către Ulița Varului.

In mijlocul satului era un comerciant, care-mi era prieten bun, Vilmar Reschner, sas. A venit la noi în sat din Dumbrăveni ca să conducă o prăvălie, pe care apoi a cumpărat-o și a rămas aici pentru totdeauna. Iosagul lui era lat. Casa lui era mare și mai avea alăturea și prăvălia. Lângă casă mai era însă încă o curte, de vreo 18 metri de largă, cu o casă veche pe ea. Îl întreb dacă nu cumva ar vrea să-mi vândă mie curtea, și din vorbă în vorbă, dăm în târg. Asta a fost prin 1919 primăvara. Mă înțeleg cu el și cumpăr curtea, care era chiar în mijlocul satului.

La puțină vreme după asta, tomnesc niște oameni și dau jos casa veche. Apoi mă înțeleg cu niște meșteri ca să ne apucăm de zidit o casă nouă. Curățim locul, săpăm și facem fundamentul. Ne apucăm pe urmă de ridicat zidurile și când ajungem cu ele cam la un metru dela pământ, mă pomenesc cu un ordin de prezentare la Regimentul 98 din Târgu Mureș. Am lăsat casa și am plecat din nou la cătănie. Meșterii au ridicat ei zidurile și dela Târgu Mureș m'am putut repezi de câteva ori până acasă, încât am reușit s'o aduc sub acoperiș. In vară am plecat cu regimentul pe frontul Ungariei, iar casa a rămas să aștepte până ce terminăm din nou cu necazul cu Ungurii.

DIN NOU LA ARMATĂ

După Adunarea Națională dela Alba Iulia, credeam că s'a terminat cu problemele naționale, dar m'am înșelat. Ungurii tot nu s'au astâmpărat. Când a văzut Károly că

nu poate să salveze Ungaria, atunci a dat-o pe mâna lui Bela Kuhn, un jidan care a vrut să facă revoluție. În Ardeal aveam în acele vremuri puțină armată română. Erau numai două divizii, sub comanda Generalului Moșoiu. După ce Bela Kuhn a venit la putere și a început să strângă o nouă armată, cu care să cucerească din nou Transilvania, atunci și armata română a început să facă concentrări. Incă prin Martie 1919 au fost chemați oameni sub arme și începând din Aprilie 1919 am și fost în război cu Ungaria. Pe mine m'au chemat la 9 Mai la Regimentul 98 din Târgu Mureș, de unde apoi la 13 Iunie am plecat către Debreczin, iar de acolo ne-am îndreptat spre front, pe linia Nyiregyhàza - Szolnok.

Armatele ungurești au fost învinse mai înainte de către armata română pe Criș și Someș și împinse înapoi, peste Tisza pela sfârșitul lui Aprilie. Războiul se ducea împotriva lor pe întreg întinsul Tiszei, până dinjos de Mureș. In fața noastră au luptat regimente de Secui, care erau cele mai viteze din câte aveau Ungurii și cari încă nu erau stricate de revoluție. Românii, sub comanda Generalului Moșoiu, i-a învins însă la Debreczin, luând vreo 2000 de prizonieri și multă pradă de război.

Impinși pe tot frontul peste Tisa, Ungurii tot nu s'au astâmpărat și după vreo trei luni de zile iar au adunat armată la Tisa și au început bătăliile. Rușii i-a sprijinit din greu cu puști și mai ales cu tunuri grele. La 20 Iulie am fost atacați de numeroasă oaste ungurească și ne-au dat înapoi vreo 60 de kilometri, dar la contraatacul nostru venit din toate părțile, Ungurii au fost din nou bătuți și împinși peste Tisa. La 26 Iulie toată partea dinspre noi a Tisei a fost curățită de hoardele lui

Bela Kuhn. La câteva zile, în 30 Iulie, armatele noastre au trecut Tisa și au urmărit pe Unguri pe tot întinsul Pustei, până la Budapesta.

La 2 August Bela Kuhn a părăsit pe furiș Budapesta, iar a doua zi, la 3 August, Colonelul Rusescu în fruntea a 400 de călărași români și-a făcut intrarea în Budapesta. În 4 August, Generalul Mărdărescu a primit defilarea armatei române pe Bulevardul Andrassy. Budapesta a fost ocupată și Ungaria a fost scăpată din mâna bandelor lui Bela Kuhn. Țara a fost predată lui Miklos Horty, care a și rămas regent al Ungariei până în 1945.

La 16 Noembrie, armata noastră s'a retras din Budapesta, iar la 22 Noembrie a trecut Tisa înapoi. Regimentul meu s'a întors la Târgu Mureș și prin Ianuarie 1920 am ajuns și eu din nou acasă. Atunci au ajuns acasă contingentele 1910, 11, 12 și 13, pentrucă cei mai tineri, cum a fost fratele meu Gheorghiță, șogoru Ioan Bota, Prusuș, Roșca Alexandru, Sonica și alții, au ajuns numai prin Martie acasă.

AMINTIREA CU CALEA FERATĂ

Prin 1893, au început să vină svonuri că se face drum de fier și pela noi și că va veni carul de foc pe el. Svonurile s'au tot înmulțit până când carul de foc a ajuns prin rât. Tot venea și aducea șine și lemne de pus cruciș. Tare mai erau negri oamenii cari lucrau pe carul de foc, că femeile cari veneau să le aducă de mâncare nu cutezau să se apropie de ei. Puneau oala cu lapte,

brânza și slănina într'o păstură agățată într'un vârf de par și așa le întindea la dracii de pe grozăvia aia de de car de foc, care pufăie ca un balaur. Dracii negri le aruncau crețarii jos și râdeau de ele, până când s'au învățat cu ei.

Mi-aduc aminte că odată, când aveam cam cinci ani și mă jucam pe podul de lemn cu Herman, băiatul lui Baum jidanul, care s'a fost înecat la câțiva ani în Târnavă la Hidrifaia, niște bătrâni stăteau de povești pe pod. Grăiau tare, că nu știu care dintre ei era surd, cam cum sunt și eu acuma. Erau Ilie Moldovan, moșul lui Benon Moldovan, cantorul, cu Toader a lui Pepelea și cu Simion. Carul de foc a fost ajuns până la casa drumului de fier. Acuma tot așteptau ei să vadă cum s'o întoarce. Pepelea a zis că, cât îi de mare, îi trebuie întreg râtul Suplacului să se întoarcă. Si cum stăteau ei așa de vorbă, a început carul de foc să meargă de-a'ndărătelea și asta a fost marea lor mirare : carul de foc care fluieră și pufăie, merge și'nainte, și'napoi. Mare-i Domnul!

Lucrul cu calea ferată a ținut mai mulți ani, până a ajuns la noi și a trecut în sus. Țin minte că primăria a fost anunțat tot satul să vină la gară la 1 Mai 1898, la ora 8 dimineața, că vine trenul de persoane și se inaugurează calea ferată. Si a venit satul la gară, să vadă trenul și din ziua aceea în gara noastră veneau două trenuri pe zi.

Drumul de fier trece printre Bachnea și Hidrifaia. Gării putea să-i zică și așa și așa, ori să-i zică Bachnea-Hidrifaia. Grofu a cerut ca numele ei să fie Bachnea, și așa ne-am ales cu drum de fier, cu car de foc și cu gară la noi în sat.

Înainte de comasare, oamenii își aveau pământul împărțit în parcele mici, împrăștiate pe tot hotarul. Pământul la noi îi de foarte multe feluri, pentrucă hotarul este deluros. La moștenire, fiecare copil trebuie să primească partea lui de pământ din fiecare hotar. Tata avea peste 40-50 de parcele, de le mai și uita primăvara la arat.

Pe lângă gazdele vechi din sat, a mai venit un ungur, Pataki, care a fost dirigintele poștei. Nu știu cum a făcut, cum n'a făcut, că a cumpărat multe parcele de pământ. Apoi s'a mai pripășit pela noi un armean, venit de prin Secuime. Și-a deschis cârciumă și prăvălie și a început a cumpăra parcele de pământ. În sat la noi mai era un jidan, care s'a născut aici. Era mic și cu o barbă mare și avea o prăvălie mică și un copil. Când a crescut copilul mare și a preluat prăvălia, a început să aducă bumbac, pe care-l dădea și pe datorie. Și de le trebuia oamenilor bani împrumut, le dădea și bani, până când nu mai putea să-l răsplătească, și atunci trebuia să-i dea jidanului o bucată de pământ.

A deschis apoi jidanul o măcelărie și după câtva timp a mai deschis și o cârciumă și cumpăra mereu pământ dela oamenii rămași datornici, încât a ajuns să aibă cele mai multe parcele de pământ în sat. Până la urmă au ajuns la el slugi aceia cari i-au vândut pământul.

Oamenii cu mai mult pământ și mai multe parcele, s'au gândit c'ar fi mai bine dacă ar putea să-și adune toate parcelele într'o bucată, fiind mai ușor de lucrat și de gospodărit. Au cerut să li se trimită un inginer hotarnic,

care să măsoare pământurile și să facă împărțeala. A venit inginerul Tilea, care a lucrat vreo trei ani la măsurătoare. Pământul apoi trebuia împărțit pe calitate și depărtare de sat. Dacă unuia îi cădea un lot într'un hotar cu pământ mai slab, în celălalt hotar trebuia să capete un loc mai bun. Hotarul a fost mare și oamenii mulți, și tare greu puteau fi mulțumiți.

Oamenii cu peste 30 de jugăre, au primit tot pământul într'o tablă. La fel și aceia cari aveau mai puțin de trei jugăre. Tata, care avea cam 30 de jugăre, a primit pământul în trei hotare, câte 10 jugăre și a mai primit, ca de altfel și alții după cât pământ aveau, câte un rât de fânață. Predarea pământului s'a făcut de față fiind prim-pretorul, căpitanul de jandarmi, notarul, primarul și întreg consiliul comunal. Asta s'a întâmplat în anul 1901.

După comasare, pământul satului a fost împărțit în trei hotare. Intr'unul se semăna păioasele. În al doilea se punea cucuruzul, bichina, trifoiul și alte nutrețe pentru vite și al treilea hotar era lăsat ogor. Această rotație trebuia s'o țină toți.

După război, oamenii nu se mai prea țineau de rânduială și ăștia erau mai ales aceia cu pământ mai puțin. De ce să țină a treia parte din pământ nesămănat și pentru ca să-și acopere nevoile, să lucre în parte pământul grofului ori a doctorului Ban?

Într'o bună zi îl văd pe Prusuș că tot cară la nutreț acasă. Știam de unde-l aduce și în ziua aceea m'am hotărît să nu mai țin nici eu ogoarele. Am început a face propagandă ca să fie semănate cu nutreț pentru vite și întâlnindu-l pe Lakatos Joska, i-am spus că dela

anul semănăm ogoarele. La asta el îmi răspunde că "aia n'o să se întâmple". I-am spus apoi și lui Kis Ferencz și lui Fazakas, cari s'au învoit. Si le spuneam mereu la toți, pe care cum îl întâlneam și aproape toți se învoiau. În primăvara anului 1922, am cerut primăriei ca să-l cheme pe prim-pretor și să ținem o adunare în care să se pună la vot dacă să mai ținem ogoarele ori nu. Nici a treia parte dintre oameni nu au fost contra. Așa au fost desființate ogoarele la noi în sat și s'a putut înmulți nutrețul pentru vite.

TĂIEREA LEMNELOR DIN PĂDURICE

Dela reforma agrară, care la noi în sat s'a făcut în 1924, comuna a primit încă vreo 300 de jugăre de pășunat și vreo 200 de jugăre de pădure. Si scoala a primit pământ pentru nevoile directorului. La fel și biserica a primit o eclejie frumoasă pentru popă și pentru cantor.

Primar atunci era Ioan Boilă și au mai fost aleși doi delegați ca ajutor la reforma agrară precum și un casier. Eu nu eram încă ales nicăiri pela primărie. Din când în când mă ruga primarul să mai fac câte o treabă, ca aceea de a lua în primire, împreună cu un jurat de-al lui. dela inginerul cu măsurătorile, pășunatul și pădureasatului. Juratul care m'a ajutat a fost Fazakas Joska.

Comuna vecină, Laslăul Mic, a primit prin reforma agrară, din hotarul nostru, ceva pădure și pășunat. Câțiva oameni din sat mi-au fost spus de vreo două ori că lăslăienii taie lemne din pădurice noastră. Le-am răspuns că asta nu-i treaba mea, asta-i treaba primarului. Ei

răspund că i-au spus primarului, dar lui nu-i pasă, nu face nimic să-i oprească. Peste câteva zile iar vin oamenii să-mi spună că lăslăienii taie lemnele. Atunci iau harta făcută de inginerul cu reforma agrară, care era la primărie și mai iau pe un om din consiliul comunal și mă duc afară, la fața locului. Acolo când ajung și văd unde și cât au tăiat, mi-am dat seama că primăria din Laslău a pus oamenii să taie lemnele. Au vrut să curețe pădurea și să-și mărească pășunatul comunei.

Ajunși înapoi la primărie, am chemat telefonic Oficiul Silvic din Blaj, spunându-le ce am văzut la fața locului și le-am cerut să trimită pe cineva. La câteva zile a și venit inginerul Vaida și cu brigadierul Coman și au constatat că s'a tăiat o bună parte din pădurea comunei noastre. De față a fost întreg consiliul comunal din partea noastră, iar din partea comunei Laslău au venit doi delegați. Inginerul, om bun, a vrut să ne împace. Și eu vroiam ca să ne împăcăm, dar nu chiar atât de ieftin. Lemnele tăiate trebuiau să fie ale noastre. Inginerul mă întreabă, ce facem baciule Golea? Mergând către primărie, îmi tot băteam capul cum să facem. Cum ajungem în dreptul primăriei, mă opresc deodată și-i spun inginerului: "Lemnele tăiate să fie aduse și date la școala primară. Crăcile să fie vândute și banii să treacă tot în bugetul școlar". Consiliul nostru comunal și cu inginerul Vaida s'au învoit cu propunerea mea, iar oamenii au văzut că cu avutul satului nu poate să facă oricine ce vrea.

FÂNTÂNA DIN PĂȘUNATUL VITELOR

Mergând într'o bună zi afară pe câmp, consiliul economic, care avea grijă de lucrările agricole și în care eram și eu proaspăt ales membru, m'au luat și pe mine. Vroiau să găsească un loc unde să sape o fântână pentru adăpatul vitelor când veneau la pășunat. Eu eram cel mai tânăr dintre ei. În comisie erau notarul, primarul, Dezsi Pista, Părcălabu, Meder Janos și cu mine. Asta s'a petrecut încă prin 1915, subt Unguri.

Ei umblau să găsească locul de fântână prin Groapa cu Prunii din jos, pe unde era locul lui Lorinczi Gyuricza. Cum eu am crescut pe coastele astea, când pășteam viteii cumnatului Gherasim, cunoșteam bine locurile și le spun oamenilor: "Măi oameni buni, pe unde voi vreți să găsiți loc de fântână, crește numai pipirig. Apa se adună numai când plouă, dar izvor nu găsiți aici. Dacă vreți să veniți cu mine, vă arăt un loc unde putem da peste un izvor bun". S'au învoit să meargă cu mine. Ne suim deasupra, în capul Coastei cu Prunii. Pe acolo trecea un drum de hotar și acolo ne-am oprit. Le arăt locul și încep a le spune cum gândesc că s'ar putea face: "Ar trebui să cumpărăm aici din sus de drum, opt stânjâni de loc dela Dezsi Kati, iar din jos de drum, să luăm bucata de rât. Aici putem săpa fântâna și să punem trocile". S'au uitat ei roată și apoi au aprobat cu toții propunerea.

Întorcându-ne în sat, mă duc la lelea Kati și mă învoesc cu ea sa ne vândă cei opt stânjeni de loc de dinsus de de drum și să ne deie și bucata de rât de dinjos. A doua zi împreună cu notaru, Dezsi Pista și cu Meder, mergem

în Daia ca să cumpărăm lemnele pentru fântână. Ne-am uitat roată cu toții prin pădure și dau cu ochii peste cinci lemne frumoase, mari, drepte și-i spun lui Meder că asta-i ceeace nouă ne trebuie. Îi spun și proprietarului, domnului Pacsa, ca în prețul lemnelor să socotească și aldămașu, pentrucă primăria noastră nu plătește aldămaș.

Facem târgul și apoi ne ducem la Pacsa acasă ca să bem aldămașu. Ne pune niște rachie de drojdie pe masă și ne dă și ceva pâine cu ceapă și cu slănină. După ce am închinat câteva pahare, am luat-o și noi spre casă. Ăsta a fost primul lucru obștesc la care eu am luat parte și din acea zi, nu s'a mai făcut nimic la noi în sat fără mine.

DESCHIDEREA DRUMULUI CĂTRE LIVADIE

Când s'a făcut reforma agrară la noi în sat, s'a fost împărțit oamenilor și pământul de pe Livadie, care era în dosul grădinilor. La aceste locuri însă oamenii nu puteau ajunge decât după un mare ocol prin capul satului, aproape de Vereșveghi, iar în partea cealaltă, prin pășunatul porcilor.

Mi-am tot bătut eu capul, cum să găsesc o cale ca să pot deschide un drum, care să lege ulița mare cu drumul care trece prin dosul grădinilor. Până la urmă am ajuns la convingerea că numai crăpând în două iosagul lui Kantus Sandor putem ajunge să deschidem legătura. Pe jumătatea de iosag puteam face drumul, pentru care îi puteam da în schimb fâșia de pământ ce-o avea comuna în spatele casei lui și să-i mai dăm și ceva bani.

Prieten mai bun cu Kantus Sandor era Kis Lorinczi Pichiocașu. Îl chem pe Pichiocașu la mine și-i spun despre ce-i vorba și mergem împreună la Kantus acasă. Era primăvara anului 1927. Vremea era caldă. Ne așezăm toți trei pe iarbă și încep să-i spun ce avem pe inimă, că anume am dori să deschidem un drum ca oamenii să poată ajunge mai ușor la locurile lor din dosul grădinilor. Noi îți dăm în spatele casei aproape tot atâta loc cât ne dai și dumneata și îți mai dăm și ceva bani. El se învoiește să ne deie locul, dar ne mai cere 40.000 de lei, la care eu îi răspund că încă n'am căzut în moalele capului și cu asta ne-am ridicat și am plecat.

A doua zi îl chem din nou pe Pichiocașu la crișmă și după ce luăm câte o rachie, îi spun: "De azi înainte, de câte ori te întâlnești cu Sandor, ai drept să ceri două deți de rachie pe socoteala primăriei și să le bei cu el. Treaba asta poți s'o faci până când el se învoiește să ne dea jumătate din iosag și noi să-i dăm fâșia din dosul casei și încă vreo 5-6.000 de lei". I-a trebuit lui Pichiocașu aproape un an de zile până când s'a învoit Sandor bacsi.

Într'o zi eram în crișmă la Klein, cu Roșca lui Machidon și cu Urda. Stăteam mai mult de vorbă cu Urda, căruia i-am fost vândut în toamnă un loc de grădină de vreo 15 stânjeni, cu 15.000 de lei, peste drum de Roșca Sonica. Lui Urda nu i-a mai trebuit grădina și a vrut să mi-o dea înapoi. Machidon era ăla care mă tot sâcâia s'o iau înapoi. Pe mine mă scapă gura și le spun că pe 7.000 o iau, cu toate că mie nu-mi trebuie. Mă prind acolo și nu mă mai lasă până nu facem târgul și bem aldămașul.

Era cam pela 3-4 după masă, când noi eram la aldămaș

și numai văd că vine Pichiocașu cu Sandor bacsi. Când i-am văzut, am strigat de bucurie: "azi mai bem un aldămaș". Vine Pichiocașu la mine și-mi spune să le cer două deți de rachie, pe care le și ia și le duce la masa lui Sandor. Într'un târziu iar mai vine și mai cere două deți și-l întreb dacă încă nu-i copt. Pichiocașu îmi răspunde că încă nu, dar nu-i lipsește mult. Duce din nou răchia la masă și noi ne vedem de aldămașu nostru. Odată numai vine Pichiocașu la mine și mă întreabă dacă am bani la mine. Îi răspund că am. Atunci el îmi spune că ar fi bine să vin la ei la masă și să-i dau o mie de lei arvună.

Mă scol și mă duc la domnul Klein, cârciumarul, și-i cer o mie de lei împrumut. Mi-o dă și cu ea mă îndrept către masa lui Sandor. Îl chem și pe Roșca Machidon să vină cu mine ca să fie martor.

– Na, ce-i Sandor bacsi, te-ai gândit?

– Păi, să fie cum zici tu, Neculaie. Îmi dai locul din spate și 6.000 de lei.

I-am dat mia ca arvună și am dat mâna. Apoi am cerut o fele de răchie, pe care am pus-o pe masa lor și am mai cerut o jumătate de vadră de vin pentru cei cari mai erau atunci în crișmă. Iau și eu un pahar și închin și-i mulțumesc lui Dumnezeu că ne-o ajutat de am putut ajunge ca să deschidem o uliță de mare folos pentru comună. După aceea l-am rugat pe badea Sandor ca să vină a doua zi la primărie ca să facem contractul. După încheierea contractului, am chemat niște oameni și am deschis ulița.

TÂRGUL DIN SAT

Reforma agrară a dat dreptul grofului ca să-și aleagă pământul lăsat unde vrea el. La noi în sat era un târg, dar locul era al grofului și el a vrut să-l țină. Era aproape de gară și chiar lângă drumul care lega satul de gară. Foarte bine așezat.

Târgul aducea mare folos comunei. Noi puneam taxă pe orice se aducea de vânzare. Dela un târg mare, la noi la gară se încărcau 20 -30 de vagoane cu boi, care se trimeteau la Viena și la Milano. Se încărcau apoi vagoane întregi cu bucate și era și o zi de târg de porci. Apoi veneau cam 100 - 150 de șătri, cu fel de fel de marfă. Târgul se încheia cu ziua târgului, când tot târgul și toată ulița mare erau pline de șătri și de lume. Veneau ficiorii cu fetele din satele din jur, cu muzicanții lor și-și avea jocul lui fiecare sat. Veneau șătri cu mâncare și cu beutură. Se frigea carne care mirosea așa de bine că nimeni nu trecea pe acolo fără ca să se oprească. Pentru lume era multă bucurie și pentru comună un mare câștig.

Când a mutat grofu târgul din locul lui vechi, către Ulița Românească, nu le prea plăcea nici la lume și nici la comercianți. Locul nou era lângă vale și nu era pod peste ea. Nu era nici împrejmuit târgul și casa de bilete era tot pe locul vechi.

Într'o bună zi, am pus niște oameni de au mutat casa de bilete în târgul nou. Au desfăcut cărămizile și le-am zidit din nou dincoace. Rămânea însă de făcut împrejmuirea și mai ales podul. Am lăsat să taie vreo 100 de ștejari pentru împrejmuire, dar gândul meu era la pod.

Pentru construirea podului ne trebuia aprobare dela județ, dar eu nu aveam atâta răbdare ca să aștept până s'or trezi domnii să ne deie aprobarea. Au adus lemnele și eu le-am ales ce-au fost bune pentru pod și le-am dat deoparte. Oamenii au început să facă împrejmuirea și eu, cu niște meșteri, am început lucrul la pod. Am mai îndreptat și cursul văii puțin și până la urmă a eșit un pod frumos.

La câteva săptămâni după ce am făcut podul, mă pomenesc cu doi domni, cari au venit ca să mă ancheteze, de ce am făcut podul fără aprobare. Când am văzut ce vor ei, am început s'o fac și eu pe prostul și i-am întrebat:

– Iertați-mă, vă rog, dar eu nu înțeleg ce are podul de peste valea noastră, cu dumneata dela București și cu dumneata dela Blaj? Când plouă și omul nu poate să treacă valea, veniți dumneavoastră să-l ajutați să treacă? Aici la noi în sat numai grofu poate să treacă valea când plouă, pentrucă numai el poate să pună patru boi la car ca să-l treacă, dar ceilalți?

S'au uitat ei de câteva ori roată la pod și au văzut că-i bine făcut. Atunci m'au rugat că de mi-o mai trăzni cumva prin cap ca să mai fac un pod, să cer întâi aprobare. Ne-am dat apoi mâna și au plecat.

Negustorii cari veneau de obiceiu la noi la târg, tot strâmbau din nas, că târgu-i departe de gară și nici drumul nu-i prea bun. M'au pus din nou pe gânduri, ca să caut o cale să putem ajunge din nou la târgul vechi. Într'o bună zi, îl rog pe doctorul Ban să meargă până la grofu și să-l întrebe, dacă nu cumva ar vrea să ne vândă locul de târg?

La câteva luni dă doctorul Ban pela primărie și nefiind

acolo, vine la mine acasă și-mi spune că problema îi coaptă, că grofu vrea să ne vândă locul de târg. Îi mulțumesc că a venit să-mi spună. Merg imediat la primărie și convocăm consiliul comunal. Când se adună toți, le spun de ce e vorba și le spun și cam la ce preț m'am gândit că am putea să-i dăm pe el, cam 50.000 până la 55.000 de lei. După ce ne hotărîm, mergem la grofu ca să ne înțelegem și ajungem să-i dăm 55.000 de lei pe patru jugăre de loc, aproape de gară și lângă drum. Așa am ajuns de am așezat din nou târgul comunal acolo unde trebuie să fie.

FÂNTÂNA DIN PĂȘUNATUL NOU

Reforma agrară a dat comunei loc de pășunat cam de 300 de jugăre, pe lângă 140 ce aveam până atunci. În pășunatul nou vitele nu aveau apă, așa că nu le puteam scoate și vremea se apropia. Într'o ședință a consiliului comunal, propun ca să grăbim facerea fântânilor, ca să putem scoate vitele la pășunat. Le spun oamenilor din consiliu că știu unde și ce-i de făcut. Consiliul îmi dă delegație să mă ocup eu de ele. Primar pe timpul acela era Ioan Boilă.

Mă pun în legătură cu domnul Gaboș, un meșter din Mediaș. Vine în sat și mergem împreună pe pășunat. Acolo îi arăt locul izvoarelor și unde ar trebui să punem trocile. Facem apoi planul cum să legăm izvoarele, ca să avem apă cât mai multă. El își face măsurătorile și ne întoarcem acasă.

Ajuns din nou la Mediaș, Gaboș ne face devizul și ni-l

trimete. Consiliul comunal îl aprobă, iar eu îi comunic că poate să înceapă lucrul. A venit Gaboș cu toată țeveria și scule și ce-o mai fi avut nevoie. Noi i-am dat tot concursul și așa am ajuns că în două săptămâni vitele noastre au putut fi scoase pe pășunatul nou. Au fost captate trei izvoare și conduse la o fântână centrală și de acolo apa curgea prin țevi la troci. Așa de bine a fost făcută încât și azi, după 50 de ani, nu am avut necazuri cu fântânile din pășunat.

Cei cari m'au ajutat mai mult la această treabă, au fost Ioan Boilă, primarul, Kis Ferencz, Fazakas Josif, Lakatos Josif, Roșca Machidon și Ioan Stupar a lui Ica. Am avut o mare bucurie când am terminat așa de repede și de bine această treabă.

După ce am terminat cu fântânile în pășunatul vitelor, am mai săpat două fântâni pentru oi, cu țiganii Radi Mihai și alții, pe care le-am căptușit cu blăni. Tot cu Radi am mai săpat o fântână în pășunatul din Pădurice, unde am făcut o fântână centrală și am condus la ea apa dela izvoarele din jur pe canale făcute din nuele de carpen împletit. Dela fântână apa curgea la troci pe țevi de fier.

Încă o fântână am mai săpat-o în vârful coastei din Cereul Roșu, căptușită cu nuele împletite aduse gata făcute din Lungoaia, cu ajutorul lui Fazakas Josca. Și azi mai beau oamenii și oile apă bună din această fântână, când se nimeresc să fie prin Cereu.

GRĂDINIȚA DE COPII

Chiar în mijlocul satului era o clădire frumoasă, mare, cu curtea largă, care pe vremuri a adăpostit banca populară ungurească. Banca a fost lichidată și casa a fost cumpărată de un oarecare Carborean, din Bernadea, ginerele lui Roșca Machidon dela noi.

Tinerii au plecat în America și când s'au răsgândit să mai vină acasă, au pus casa de vânzare. Împuternicit cu vânzarea au fost Machidon și un frate de-al americanului, Carborean, care trăia tot în Bernadea.

Primar la noi în sat, pe vremea aceea, era ungurul Dezsi Imre, pus de către țărăniști, după o lege a minorităților făcută tot de ei. Într'o Duminecă seara, aud numai că casa ar fi de vânzare. Doritori s'o cumpere ar fi fost Klein și cu Baum Ferencz și că ei ar vrea să facă cârciumă în ea. Am auzit ceva chiar și despre preț, că ar fi cam 80.000 de lei. Urechile mele au prins și mai mult, că anume Roșca Machidon ar avea și el partea lui din targul asta, daca cei doi jidani reusesc să cumpere casa și să facă cârciuma.

Pe mine m'a amărât rău treaba asta. Casa era frumoasă și bine așezată și Machidon să nu zică nimic că ar fi de vânzare? Cum să fac, să-l prind cât mai repede? A doua zi de dimineață, Luni, mă duc la arat într'un iosag din jos de curtea lui, și numa-l văd că vine către mine. Dumnezeu mi l-a scos în cale. Îi dau bineț cu "Dumnezeu să ne ajute și la ziua de azi!", apoi fără multă altă vorbă, îl întreb:

– Bine măi Machidoane, ești și tu în consiliul comunal din 1918, de vreo 15 ani, și nu înțeleg de ce dușmă-

nești tu așa de rău această comună?
Nu se aștepta el la o întrebare așa de îndrăzneață și îndoielnic îmi răspunde:

– Da, cum și dece să dușmănesc comuna asta?

– Păi, tu vrei să vinzi casa la doi jidani să facă cârciumă în ea și comuna nu are o clădire potrivită pentru ca să adăpostească grădinița de copii, pentru copiii noștri.

– Din partea comunii, până acuma, nimeni nu mi-o spus nimic, dar dacă comuna vrea s'o aibă, eu i-o dau bucuros.

– Dă mâna, Machidoane, și dă-mi cuvântul tău, că în sara asta, la ora șasă, vii la primărie împreună cu Carborean ca să facem târgul.

Îmi promite că vine, dăm mâna și apoi ne vedem fiecare de treburile noastre. Eu mă grăbeam să închei târgul cu Machidon, înainte de a prinde de veste jidanii, ca să nu-mi strice planurile.

Către sară o iau devreme spre casă, mă spăl, mă schimb și mă îndrept către primărie, ca să fiu acolo înainte de șase. Îi spun notarului ce s'o întâmplat și-l rog să convoace consiliul comunal și să-l cheme pe primar. Stăteam ca pe ghimpi, că nu știam dacă Machidon se ține de cuvânt. Prea multă încredere în cuvântul lui, nu am avut niciodată. N'a trecut însă multă vreme, numa-l văd pe Machidon cu Carborean că se apropie de primărie. Mi-a venit inima la loc. A venit și primarul cu consiliul comunal. Ne înțelegem, facem și târgul, apoi am plecat cu toții la crișmă ca să bem aldămașul. Toată lumea a fost mulțumită cu acest târg, dar mai mult decât ei toți la un loc, am fost eu. Poate și pentrucă mi-o reușit, dar mai mult pentrucă cu adevărat casa era mare și frumoasă și încăpătoare și chiar în mijlocul satului, aproape și de școala primară.

A doua zi de dimineata, am luat pe primar și o panglică de măsurat și cu niște ajutoare ne ducem la casă și defălcăm șase stânjeni din curtea largă și mai deschidem un drum către Livadie. Aceasta a fost o altă veche dorință a mea, pe care n'am putut s'o îndeplinesc altcum. Acuma, cu ajutorul lui Dumnezeu, am făcut două lucruri: drumul spre Livadie și grădinița de copii.

ÎNFIINȚAREA COOPERATIVEI

In sat exista o cooperativă de consum ungurească încă de pe timpul ungurilor, condusă de ei, sub direcția Centralei Hangya dela Aiud. Ca vânzător în cooperativă era Kerekes Màrton. Președintele ei era învățătorul Nagy Jànos. Consilieri erau preotul Berti și Kis Ferencz și or mai fi fost ei și alții. Eu eram atunci cenzor în comitetul de conducere și cunoșteam situația ei. Lucrurile nu mai mergeau cumsecade. De mult mă frământam cu gândul ca s'o luăm noi Românii.

Odată, la o ședință de-a consiliului, se pune în discuție dacă mai are rost să țină cooperativa, sau s'o desființeze. Punându-se la vot, se hotărește desființarea ei. Atunci mă ridic și mulțumesc întregului consiliu pentru strădaniile lor de a fi menținut cooperativa, și mulțumesc și înaintașilor, acelora cari au înființat-o, pentrucă cooperativa aducea lucruri bune și nu vindea scump și în felul acesta ea a fost de mare folos pentru toată lumea din sat. În continuare, fac propunerea ca

cooperativa să rămână deschisă mai departe și parte din membrii consiliului, ca de exemplu, preotul și cu Kis Ferencz, să rămână mai departe în consiliu, iar noi Românii să preluăm cooperativa și s'o facem românească, cu numele de Unirea. Amândoi au fost de acord să rămână, zicând că "unde mergi tu, mergem și noi".

Acuma ne trebuia noi statute, noi membri, bani și aprobarea Institutului Central al Cooperației dela București. L-am câștigat de partea mea pe directorul școlii primare, pe Nicolaie Laurențiu, care putea să ticluiască statutele. El era și președintele băncii populare din sat. El însă vedea multe greutăți în calea noastră. Pentru mine nu era deal peste care să nu pot trece. Eu însă nu mă pricepeam la statute, să le ticluiesc, și nici nu prea înțelegeam de ce anume, dacă vrem să facem o treabă bună, să vină legea și să ne oprească.

Dela centrală am avut un model de statut și regulamentul de funcționare a cooperativelor, care ne-a arătat calea de urmat. Ne trebuiau 60 de membri-acționari, cu câte 500 de lei fiecare, apoi 9 consilieri cu câte 5.000 de lei fiecare și trei cenzori cu câte 3.000 de lei fiecare. Asta era osatura cooperativei. Banii trebuiau să fie depuși la Banca Populară.

Am început a umbla după consilieri și cenzori. Cu Laurențiu am vorbit încă mai înainte despre cooperativa ungurească, că dacă va fi să intre pe mâna noastră, el să ne fie președinte. Pentrucă el se avea bine cu doctorul Ban, l-am rugat să vină cu mine până la el ca să-l convingem să intre în consiliu. Ban îl întreabă pe Laurențiu, dacă va fi și el acolo? I-am luat-o înainte și i-am răspuns lui Ban că Laurențiu ne va fi președinte. I-am

mai spus că încă la lichidarea cooperativei ungurești, în ședință, am vorbit cu preotul Berti și cu Kis, ca să rămână și ei în consiliu și s'au învoit. Atunci s'a învoit și Ban ca să intre în consiliu. El era advocat și avea pământ mult și cuvântul lui avea greutate printre unguri. Dela Dr. Ban am luat-o pela ceilalți, cu cari să umplu comitetul și lista membrilor.

Preotul Berti și cu Kis ne aduceau experiența lor în conducerea cooperativei și participarea ungurilor din sat. Finul Benon Moldovan cu Bota Miron, Bereș Vasile, Roșca Nicolae, Lakatos Josif, notarul Țentea și cu părintele Marcovici din Lepindea, au acceptat să intre în comitet.

Facem adunarea generală pentru înscrierea membrilor și alegerea comitetului. La adunare, nu prea am avut membri destui, încât pe câțiva inși a trebuit să-i pun dela mine, spunând că am vorbit cu ei și sunt de părere, dar nu au putut veni. Și bani am strâns puțini. Urma ca să-i aducă oamenii mai târziu.

După adunare și alegerea comitetului de conducere a cooperativei, încheiem procesul verbal de constituire, pe care-l trimitem apoi la Institutul Central din București pentru aprobare. După un timp oarecare, ne pomenim cu o telegramă dela București, că va veni un inspector care să constate dacă îndeplinim condițiile toate pentru ca să putem să deschidem cooperativa. In ziua de 28 Mai 1928, ne și vine inspectorul. Lista de membri încă nu era definitiv încheiată, și nici banii, în mare parte, nu au fost depuși. Am trimis pe cineva cu căruța la gară ca să-l aducă pe inspector, iar eu am alergat să găsesc bani. Dela tata am luat 28.000 de lei și am mai adunat și de prin alte părți.

Până la urmă îmi mai lipseau 5.000 lei, și-mi spune Pichiocas Ferencz, "Stăi Neculaie, că aduc eu dela Bànyasi Ferencz", și cu asta am avut bani destui.

Inspectorul a venit la mine acasă, unde era așteptat de întreg consiliul. Ne-a spus cine este și de unde vine și ne-a arătat actul de împuternicire dela Institutul Central. Apoi a rămas în odaia de dinainte cu Laurențiu, preotul Berti și cu Dr. Ban, iar eu și cu toți ceilalți oameni ieșim afară. Aveam și oala cu banii la noi. Unii se temeau că inspectorul o să ne ia banii cu el la București și chiar și mie mi-a fost puțin frică, pentrucă pe cei mai mulți eu i-am strâns, dar îmi fac curaj și le fac și celorlalți. Într'un târziu, iese Laurențiu și ne spune să-i ducem lista membrilor. Iau lista și oala cu bani și intru la inspector. Se uită mirat la bani și ne spune: "Dragilor, nu de bani am nevoie, ci numai de lista membrilor și de dovada că banii au fost depuși la Banca Populară".

Am luat banii și împreună cu Laurențiu am trecut într'o altă cameră, unde era casa de fier a băncii, eu fiind casierul. Facem chitanța că banii au fost depuși. Laurențiu mă întreabă, ce ne facem dacă mâine banii trebuie să fie dați înapoi? Îi raspund că, mâine facem o altă chitanță, în care arătăm că banii au fost împrumutați cooperativei pentru cumpărare de marfă. Laurențiu se dă mulțumit și mergem cu chitanța la inspector.

Ia inspectorul chitanța în mâna stângă și cu dreapta își face o cruce mare, zicând: "Îți mulțumesc ție, Doamne, că am reușit să mai înființăm încă o cooperativă".

Mă duc și aduc niște rachie din cămară și ne așezăm cu toții la masă și închinăm câteva pahare. Fiecare a fost

mulțumit că lucrurile au mers bine. Cu cooperativa în sat țineam prețurile la marfă jos. Cumpăram bine și nu vindeam scump. Celelalte prăvălii din sat trebuiau să țină seamă de prețurile noastre. Cooperativa, de altfel, a lucrat mereu, și după ce Ungurii au desființat-o, așa pe seama noastră. Am schimbat numai parte din furnizori.

După ce am terminat cu aldămașul și a plecat inspectorul la gară, au plecat și oamenii de prin sat. Rămas singur, mi-am adus aminte de rugăciunea de mulțumire a Inspectorului. M'am închinat și eu atunci lui Dumnezeu și i-am mulțumit că ne-a ajutat și nouă să îmbogățim comuna cu încă o institutie, care să vină în ajutorul oamenilor.

LOCALUL COOPERATIVEI

Cooperativa nu avea o casă a ei și plăteam 12.000 lei chirie pe an. Nu departe de cooperativă, tot în mijlocul satului, s'a făcut de vânzare un loc de casă. Am propus consiliului ca să-l cumpere și n'a vrut. Dr. Ban mi-a spus chiar că sunt nebun. I-am răspuns că încă nu sunt, dar poate voi deveni mai târziu. În gândul meu mi-am spus, nu vreți voi acuma, dar eu tot îl cumpăr și până la urmă tot o să mă aprobați.

Mă duc la proprietarul locului, la domnul Reschner, care de altfel era socrul lui Laurențiu, președintele cooperativei, și fac târgul cu el. Bani însă nu aveam. Trebuia să-i împrumutăm dela o altă bancă, nu dela a noastră. Mă duc cu Laurențiu și mai luăm și pe Dezsi Francisz-

ka la bancă ca să depunem chizășie pentru bani și ridicăm 28.000 lei și plătim locul. Apoi am convocat consiliul cooperativei și le-am spus ce-au făcut trei membri din consiliu, că anume au împrumutat în numele cooperativei bani și au cumpărat locul pentru cooperativă și acuma, dacă vrea consiliul, să aprobe cumpărarea. Consiliul a aprobat cumpărarea și a însărcinat casierul să plătească ratele din datorie.

Între timp cooperativa mergea bine și eu am început a convinge consiliul, că nu trebuie să întârziem mult cu construirea noului local al cooperativei, pentru a nu plăti chirie în zadar. După vreun an și jumătate, chestiunea cu construirea a devenit coaptă. La o ședință a consiliului, se aprobă începerea lucrărilor, iar pe mine mă însărcinează să găsesc un antreprenor. L-am propus pe Toth din Târnăveni, care ne-a făcut școala primară și primăria încă cu ani în urmă.

Am luat legătura cu Toth și omul vine la fața locului unde-și face măsurătorile și socotelile și încheie un deviz. Ne cerea 160.000 lei după câteva târguieli. Consiliul aprobă devizul, dar de unde să luăm banii? Propun să-i cerem dela Banca Albina din Târnăveni și consiliul se învoiește. A doua zi mă duc la Târnăveni și vorbesc cu directorul băncii, pe care de altfel îl cunoșteam. I-am spus toată povestea cu cooperativa și că avem nevoie de bani. La asta, directorul îmi răspunde: "Noi vă dăm banii, dacă semnează întreg consiliul cooperativei și dacă dumneata te învoești să-ți întăbălăm moșia". M'am învoit, deoarece nu-mi era frică că lucrurile ar putea să se întoarcă să meargă prost. Cumpăr cambiile și chiar în aceeași seară le semnează întreg

consiliu. A doua zi plec la Târnăveni și predau cambiile și cu banii trec pela Toth ca să-i las ceva pentru materiale și apoi mă întorc acasă.

Localul a fost plănuit numai cu două încăperi: prăvălia în față, destul de mare, și înapoi trebuia să fie magazia. Toth a venit și s'a apucat de lucru. A turnat fundamentul, pe care-l ridică din pământ și eu tot treceam pe acolo, dar nu eram mulțumit deloc cu ce se făcea. Era prea mică toată casa. Îi lipsea ceva. Mă gândesc că banca noastră populară nu are o casă a ei. Banca ungurească este și ea adăpostită pe unde puteau, iar cooperativa noastră nu va avea o încăpere, unde să-și țină scriptele.

Pe măsură ce se ridica fundamentul, pe mine mă lăsa răbdarea, până într'o zi când n'am mai putut. Nici noaptea n'am putut dormi cumsecade. M'am tot foit. Dimineața dau drumul slugilor la câmp, iar eu mă învârt pe lângă cooperativă. Nu departe de ea era și potcovăria și vara dau des oamenii pe acolo, ba cu caii, ba cu boii la potcovit. Primul care nimerește acolo, era Kis Ferencz, casierul băncii ungurești, și cu badea Mihai, consilier la banca noastră și le spun ce mă roade, că anume cooperativa nu va avea unde să-și țină scriptele și amândouă băncile nu au un local al lor. Aici, lipită de magazia cooperativei, am mai putea avea o odaie, dacă mai ridicăm trei pereți. Acolo am putea muta, noi Românii, casa de fier a Băncii Populare, care era la mine și voi Ungurii s'o mutați pe a voastră și am avea și loc unde să ne ținem adunările. Am putea avea fiecare câte o zi de oficiu, când să țină banca deschisă. Ei s'au învoit îndată și stând așa de vorbă, numai că

vine Nagy Janos, directorul școlii ungurești și președintele băncii lor. Îi dau binețe și-i spun că Dumnezeu l-a adus chiar acuma aici. Mă întreabă, de ce? Îi răspund că aș vrea să stau de vorbă cu el la el acasă. Mergem la el acasă, unde-i spun păsul meu. Era un om bătrân și blajin. Îmi pune mâna pe cap și-mi spune: "Stiam că din capul ăsta nu iese ceva rău".

Ungurii își țineau adunările pe unde puteau și lui Nagy tare i-ar părea bine dacă s'ar indeplini propunerea mea. Am rămas înțeles cu el că el convoacă consiliul băncii lor și eu consiliul băncii noastre și a cooperativei și să-l chemăm și pe Toth.

Dela Nagy, mă duc la Laurențiu și-i spun tot planul cu odaia în plus la cooperativă. Laurențiu îmi spune că n'ar fi rău, dar cum îi convingi și pe ceilalți? La asta îi răspund: "Până acuma am tăiat doi ștejari mai mici, pe Kis Ferencz și pe badea Mihai, și-un ștejar mai mare, pe Nagy Janos. Toți trei au fost de părere că treaba îi bună și am rămas înțeleși să convocăm consiliile pe Joi seara. Bucuros, Laurențiu face convocarea consiliilor la mine acasă, unde era sediul Băncii. Până seara a trebuit, de altfel, să trec pela toți consilierii, să-i lămuresc cu ce vrem să facem, ca să știe oamenii cum să voteze să nu ieșim prost. Joi seara, la adunare, n'au lipsit decât avocatul Ban și cu Dezsi, nu știu din ce motive.

Laurențiu a explicat consilierilor Băncii și ai Cooperativei ce anume vrem să facem, iar Nagy a explicat consilierilor lui. După puțină discuție, planul a fost aprobat și-l chemăm pe Toth ca să facem târgul, cât trebuie să-i mai dăm ca să ne facă încă o cameră. A cerut să-i

mai dăm încă 28.000 lei și el o face gata cu totul, numai să ne dea cheile. Adunarea s'a învoit cu prețul cerut de Toth și târgul s'a încheiat. La mine în curte, cazanul de rachiu era chiar în funcțiune și mă reped să aduc niște rachiu ca să bem aldămașul, bucuros că Dumnezeu mi-o dat un gand bun și am ajuns să-l și împlinesc.

A doua zi de dimineață, ducându-mă la hotar, trec pela poarta avocatului, care stătea de vorbă cu Dezsi. Mă cheamă să mă duc la ei și mi-am dat seama imediat de ce anume. Dr. Ban mă întreabă:

– Dumneata de ce amesteci băncile cu cooperativa? Pământul este al cooperativei și dumneata vrei să ții casa de fier a băncii și adunările ei, acolo?

– Noi v'am convocat la adunare, de ce n'ați venit? Acolo au fost toate trei consiliile și au discutat și hotărît ca să se construiască încă o cameră. Dar dumneata, domnule Dr. Ban, care ești casierul cooperativei, unde ai să-ți ții scriptele și unde o să lucreze contabilul când vine și unde o să ne ținem noi consiliul, aadunările? Dumneata nu ești decât în consiliul cooperativei, dar cei mai mulți dintre noi suntem în două și unii chiar în trei consilii. Băncilor nu le trebuie pământul cooperativei. Ele vor numai drept de folosință, după o regulă pe care o vom stabili cu toții, ca să nu ne încurcăm unii pe alții. Banca ungurească are nevoie de o zi pe săptămână, când să steie deschisă. Banca noastră, a Românilor, la fel, și apoi putem folosi camera și pentru adunări. Pământul rămâne al cooperativei și cine va fi până la urmă câștigat, este tot cooperativa, căreia îi va rămâne și camera, ca proprietate. Dr. Ban n'a mai zis nimic. Am dat mâna și ne-am despărțit.

TÂRGUL CU CRIȘMA SATULUI

Aveam cooperativă de consum în sat și cu ea țineam prețurile mărfurilor jos. M'am gândit că ar fi bine dacă am avea și o cârciumă comunală, unde să cumpărăm noi beutura, ca să știm ce bem și la ce preț. Avea grofu în sat o casă cam veche, însă cu multe încăperi, care s'ar fi potrivit. În ea a și fost odată crișmă. O cerem grofului și el ne spune că ne-o dă, dar nu pe bani, ci să-i dăm în loc, un loc de pășunat pentru vite. Atunci povestea a rămas moartă. N'om da noi pășunatul vitelor pentru crișmă.

Trece un timp oarecare și numai mă pomenesc la mine cu Gheorghe Baia, un om cu care n'am schimbat multe vorbe în viața mea. Eram prin curte. Nu puteam ghici ce vrea dela mine. Îl poftesc în casă și cer nevestii să ne aducă ceva ca să putem închina un păhar. Ne așezăm la masă și închinăm vreo două pahare, povestind ba de una, ba de alta, apoi începe a-mi spune:

– Baciule Golea, grofu vrea să vă deie casa pentru crișmă, dacă comuna îi dă în schimb pășunatul din Pădurice. El vă mai dă pe deasupra încă 13 jugăre de loc lângă pășunatul comunal. Dacă târgul acesta se face, dumneata ai dela grofu 20.000 lei. De treaba asta știe numai Dumnezeu și noi.

După masă trebuia să se adune consiliul comunal ca să hotărască asupra ofertei făcută de grofu. Convocarea a fost făcută mai înainte. Lui Baia îi răspund:

– Să vedem ce se hotărește după masă la consiliu.

– Dacă tu te învoiești, târgul îi făcut.

Pleacă Baia și nu mă rabdă inima să nu-i spun nevestii:

"Auzi tu, dacă după masă fac pe placul grofului, am 20.000 lei. Nu-i frumos?" Gândindu-mă la cele spuse de Baia, mi-am dat seama că grofu, cu notaru și cu ungurii lor din consiliu, au aranjat tot târgul. Trebuia să mă grăbesc să stau de vorbă cu românii din consiliu ca să fim toți pe-o vorbă: noi nu dăm pășunatul. După masă la ora patru, suntem toți la primărie la ședință și se pune în discuție obiectul de convocare a ședinței. A fost invitat și pretorul, care a și prezidat adunarea. Am bănuit că notarul l-a prelucrat pe pretor și fiind și el de față, cu greutatea cuvântului lui, mai ușor se face târgul. După ce pretorul a deschis ședința, notarul a vorbit despre oferta grofului, apoi s'a pus la vot. Toți au votat pentru, afară de români. Atunci m'a luat pretorul în fel și chip, că dacă noi avem crișma, comuna poate câștiga mulți bani și mai avem în plus și 13 jugăre de loc. M'am făcut lemn greu, de nimeni nu-l putea mișca. Ca să scap din clește, am mai spus: "Dacă dăm pășunatul, noi Românii care suntem în consiliu, ne pierdem capul".

Văzând ei că nu se poate face nimic, au lăsat să cadă târgul. Grofu n'a mai venit niciodată cu propunerea asta.

BRAZII DIN LIVADIE

Satul nostru se întinde ca un șarpe în jurul unui cap de deal, zis Livadie. Deasupra lui, în vârf, erau niște brazi frumoși, pe care-i putea vedea de oriunde, iar de te suiai la ei, vedeai satul roată. Acolo sus, între ei, a fost

înmormântat, în 1912, tatăl grofului, bătrânul Bethlen Arpad. Pe vremea aia, toată Livadia era a lor.

Odată mă pomenesc că primăria a început să taie brazii ca să facă bani pentru școala primară. Cum nu eram primar, nu-i puteam opri, dar nici nu-i puteam lăsa să meargă cu prostia asta până la sfârșit. Mă iau și mă duc la prefect, la Blaj, ca să-l rog să dea ordin să înceteze cu tăierea brazilor. Prefectul era însă la băi la Bazna. Toată povestea asta se petrecea vara, pe timpul secerișului, când nu-ți vedeai capul de atâta lucru. Chiar a doua zi trebuia să-mi car holda acasă. Cererea la prefect n'o puteam însă amâna, că primăria era pusă să taie toți brazii.

Pe timpul acela nu aveam cai, ca sămă pot repezi până la Bazna și nici nu puteam găsi pe cineva, care să mă ducă până acolo. Frământându-mă așa, numai îmi dă în cap că doară tatăl grofului îi înmormântat acolo și aș putea să-l rog pe el să mă ducă. El avea automobil. Mă hotărăsc să mă duc la el și-i spun toată situația cu brazii. "Acești brazi țin umbră mormântului tatălui dumnitale. Trebuie să mă ajuți ca să oprim tăierea lor".

Se învoiește și-mi dă mașina cu șoferul să mă duc la Bazna. Trec pela preotul Oprea, ca să-l iau cu mine, și apoi mergem la Bazna, unde-l găsim pe prefect. Ne primește și-i spun, ce ne-a pus pe drum până la el. Prefect atunci era Arieșan. Mi-a înțeles durerea și a dat ordin în scris către consilierul agricol, către primărie și către postul de jandarmi, ca să se oprească imediat tăierea brazilor.
I-am mulțumit prefectului tare frumos, că a salvat frumusețea satului nostru și apoi ne-am despărțit. Pe O-

prea l-am trimis la Târnăveni, la consilierul agricol ca să-i ducă ordinul prefectului, iar eu m'am întors spre casă. A doua zi de dimineață, mă înfățișez la primărie cu ordinul prefectului. Atât primarul cât și notarul au fost tare supărați, că peste capul lor m'am dus la prefect și că prefectul a dat ordin să înceteze cu tăierea brazilor, fără să-i fi întrebat și pe ei. S'au făcut de râs în fața prefectului. "De mine nu ați vrut să ascultați, când v'am rugat să nu tăiați brazii. Atunci am fost nevoit să mă duc la prefect. Aici este ordinul prefectului pentru primărie și am un altul pentru postul de jandarmi pe care-l duc acuma. Consilierul agricol a primit și el ordinul".

Dumnezeu mi-a ajutat și de data asta, de am putut să scap brazii, frumusețea satului.

LEGAREA HOTARELOR

În 1924, când s'a făcut la noi în sat reforma agrară, s'a împărțit oamenilor loc arător și fânață și s'a dat comunei pădure și pășunat destul, s'a început să se vândă și să se cumpere mult pământ. Mulți inși, mai ales țiganii, vindeau pământul ce l-au căpătat, încât după câți va ani, puțini au rămas cu ce-au primit.

Tot hotarul era arător ori fânață. Ogoare nu mai erau. Drumul din Râtul Lepinzii nu se putea folosi, pentrucă se înfunda în arătură, și oamenii cari aveau pământ și în hotarul de peste vale, nu puteau trece dincolo. Trebuiau să se întoarcă cu carul până în sat, peste 2 kilometri, ca să poată ajunge la locurile lor din celălalt

hotar. Greșala s'a făcut la reforma agrară, că nu s'a lăsat loc de drum. Îmi tot băteam capul, cum să fac să leg aceste hotare? N'aveam liniște, că nu găseam calea. Când mă bătea un gând ca ăsta, nădăjduiam că până la urmă se va ivi sfârșitul, dar până atunci mă tot frământam.

Într'o bună zi îmi dă în gând că comuna are un loc în Sublungoaia, unde era cimitirul de vite. Acuma îmi trebuia un loc potrivit de-al comunei, unde să mutăm cimitirul. Locul din Sublungoaia îl puteam folosi de schimb, că era loc bun. Ochii îi pusesem pe locul lui lelea Rozsa, pe unde să deschid drumul. M'am dus la cartea funduară și am văzut că locul din Sublungoaia îi de 5 feldăre, și a lui lelea Rozsa are 4 feldăre și zece stânjeni. Minunat. Putem săpa o fântână seacă în Pădurice, unde să mutăm cimitirul vitelor.

Pământul lui Rozsa era tare potrivit, pentrucă ne deschidea calea spre drumul de hotar de după vale și ducea și mai departe, până spre Coasta Glodului, în cel de-al treilea hotar.

Cum să facem schimbul? Cine o convinge pe Rozsa? Cine se are bine cu ea? Avea ea mai multe neamuri în sat. Într'o zi îl iau pe Lorinczi bacsi cu mine la crișmă și mergând pe drum, îl luăm și pe Părcălabu și trimitem să vie și Dezsi bacsi și cu Mihai bacsi, la Klein. Cer o litră de rachiu și ne punem pe povești. Numai văd că se cam termină rachiul. Atunci mă ridic în picioare și încep a le spune de ce i-am chemat, că anume, primăria ar vrea să lege cele două hotare și pentru asta ne-ar trebui pământul lui lelea Rozsa din Râtul Lepinzii. În schimb, primăria i-ar da un loc de cinci feldăre în Sub-

lungoaia, locul acolo fiind ceva mai mare și mai bun. Se duc vreo doi inși la Rozsa și după vreun ceas vin cu ea și-mi spun că Rozsa s'a învoit. Mă duc cu ea la primărie ca să semnăm contractul de schimb și-apoi mă întorc la Klein ca să continuăm aldămașul, bucuros că Dumnezeu mi-a ajutat să găsesc calea ca să putem lega hotarele.

În zilele acelea, noi lucram la împrejmuirea școlii și la ridicarea unui grajd pentru directorul Laurențiu. Spun la doi dintre oamenii cari lucrau acolo, să aleagă toate lemnele ce-ar fi bune pentru un pod, pe care vrem să-l facem peste vale în Râtul Lepinzii. Lemnele să fie duse acolo, dar nu trebuie să știe prea mulți de treaba asta. Împrejmuirea școlii a mers mai departe. Noi, cu alte care și alți oameni, ne-am dus să facem podul. Am luat cu noi și un meșter și hârlețe, lopeți și târnăcoape. Până la urmă nu ne-au ajuns blănile. Am trimes la mine acasă, să aducă tot ce-ar fi bun pentruca să putem termina podul.

Lucrul era făcut cu clacă, numai meșterul era plătit. Îi promit meșterului cu 40 lei mai mult și-l rog să lucreze ca pentru el și să mai facă și gură, ca să lucreze și clăcașii mai repede. Eu nu-i puteam zori, dar trebuia să terminăm până seara podul. După așezarea blănilor, trebuia să umplem pe de lături și pela capete cu mult pământ și să-l bătucim bine. Îi întreb pe oameni, unde vor să bea aldămașul? La câțiva le-am fost spus mai înainte, să zică că-l vor aici și s'au învoit cu toții. L-am trimis pe Roșca în sat, la Klein, să aducă o vadră de rachiu, dar să nu vină repede, pentrucă noi trebue să terminăm podul până vine el. Când eram pe

terminate, numai văd că vine și Roșca cu rachiul. "Nă, haideți oameni buni, că mulțumită lui Dumnezeu, am reușit să facem o treabă bună", – și ne punem pe aldămaș. M'am bucurat tare mult, că mi-a ajutat Dumnezeu de am legat cele trei hotare.

VALEA CUNDULUI

Prin satul nostru curg două văi: Valea Idiciului și Valea Cundului. De aici și numele vechi al satului, de Între Văi, care apoi, pe vremea Sașilor, a fost schimbat în Bachnen, iar noi Românii îi zicem astăzi Bachnea. Astea două văi, cari aveau un curs destul de lung, se întâlneau la noi în sat și curgeau apoi împreună spre Târnava Mică, care trece cam la vreo doi kilometri mai jos. Pe partea cealaltă a Târnavei erau satele Hidrifaia și Căpâlna.

Valea Idiciului venea prin dosul Uliței Ungurești, iar Valea Cundului trecea pe sub Livadie, prin dosul Uliței Românești, zisă și Ulița Frumoasă. Pe Ulița Românească casele erau frumos aranjate de-o parte și de alta a drumului și erau frumoase și curate. Ele se întâlneau în dreptul grădinii bisericii ungurești și treceau pe lângă coșurile de porumb ale grofului, în jos spre Târnavă.

Anul 1870 a fost un an tare ploios. Așa s'au grămădit ploile de tare, că până la urmă s'au terminat într'o rupere de nori. Oamenii din Lepindea și din Daia ne-au fost și anunțat că vin apele mari. Asta s'a întâmplat primăvara, când ogoarele au fost toate arate. Apele au

luat toată arătura cu ele și și-au rupt alte vaduri. Valea Idiciului a luat-o pe lângă drumul de țară, care duce către Bernadea. Unde-i cooperativa acuma, trăia Pufaki Pișta și tot pe acolo era și făurișteа și abatorul. Pe aproape, trăia și Bordi, a cărui nevastă era moașă. Când au venit apele, ea era la o naștere în Hidrifaia. Acasă a rămas bărbatul cu cele două copile ale lor. Peste noapte, apa i-a luat cu casă cu tot. Fata cea mai mare, poate că știa să înoate, c'o scăpat agățată într'o salcă. Tata și cu sora ei mai mică, au fost duși de ape. La câțiva ani după aceea, un om din Căpâlna, săpând în malul Târnavei, a dat peste un cap de mort. Cum știa că apele au fost dus pe unul din Bachnea, a înștiințat-o pe moașa Bordi să vină să-și ia bărbatul și să-l înmormânteze.

Valea cealaltă, a Cundului, a avut altă soartă. Ca să nu mai treacă prin curtea grofului, unde să se reverse prin castel, grajduri și să-i ia coșurile de porumb, i-au săpat o altă albie, prin capul satului, și au condus-o către Târnavă pe lângă drumul care duce către Hidrifaia. De atunci încoace, de câte ori veneau ploi mai multe, cam cum se întâmplă primăvara, valea se revărsa pe toată lungimea de unde i-a fost schimbat cursul. De acolo în jos, apa era pusă să curgă în sus, și cum nu putea, se revărsa prin curțile oamenilor. Când venea apa mare, ei trebuiau să-și scoată lucrurile din casă și să-și ia copiii și să fugă către deal, pela neamuri.

Când și-a făcut moșu casa, a făcut-o înaltă, de te suiai pe patru trepți ca să dai în tindă. După ce au mutat valea, încet, încet, casa s'a tot scufundat și a ajuns așa de jos, încât când veneau apele mari, se băgau în casă. Atunci strângeau apa de prin casă, iár pe noi copiii ne

luau noaptea și ne duceau în altă parte. De vreo două ori a ridicat tata ușile și ferestrele casei, dar ea mergea tot mai jos, ori mai bine zis, apa, pentrucă nu avea curgere, depunea toată țărâna pe care o căra, pe unde se revărsa și umplea locurile.

De pe malul stâng al văii, de pe partea din jos, toți românii au fost nevoiți să se mute. Au trebuit oamenii să-și cumpere locuri și să-și facă casă în altă parte, iar locul vechi, de lângă vale, a rămas grofului fără nicio răsplată. Oamenii de pe malul drept al văii, de pe partea din sus, au trebuit să-și mute casele mai sus și mai ferite de apă. Așa s'a prăpădit Ulița Frumoasă, care odată era mândria satului.

De multe ori mi-a povestit tata lucrurile astea, dar mai bine le știu dela badea Vasile Moldovan, titoru, tatăl lui lelea Marie din Târgu Mureș. El îmi tot arăta un păr, care era pe locul lui Nădragă. Lângă părul ăsta a fost casa lui. Când venea apa mare, grofu punea oamenii să întărească malul, ca nu cumva apa s'o ia din nou pe drumul ei vechi. In dosul digului erau grajdurile mari pentru boii de lucru. Mai încolo, era castelul frumos a lui Bethlen Farkas. Tot pe acolo era și fabrica de spirt a lui Bethlen Adam și apoi veneau, înspre sat, șoprurile mari unde-și usca grofu tutunul. Dela șopruri mai jos, venea făurișteа și adăpostul pentru mașini. Prin mutatul văii, toate astea acuma erau ferite de revărsatul apelor. Necazul a fost mutat pe capul Românilor. Când venea apa mare, se umpleau toate fântânile, de nici oamenii și nici vitele nu aveau apă de băut, iar nopțile trebuiau să stea de veghe, ca să scape ce mai puteau de furia apelor.

Când s'a făcut România Mare, oamenii au dus'o tot așa de rău ca și sub Unguri. Grofu tot grof a rămas. Sub Unguri, el avea averea și puterea și oamenii aveau frică și respect pentru el. Așa s'au învățat cu el și așa s'au purtat cu el și mai pe urmă. După Unire, nimeni nu s'a gândit să le facă dreptate și să-i așeze în drepturile lor. Si eu îl respectam pe grofu, dar nu puteam să uit cu câtă nepăsare întărea malul văii de partea lui și forța apa să se reverse prin curțile Românilor.

Gândul cu valea asta mă tot mânca pe dinăuntru încă de când eram tânăr: cum să fac, să aduc valea din nou pe unde a curs ea odată, înainte de 1870? Tot vroiam să ajung odată la Aiud, la Oficiul Apelor din trei județe. Acolo trebuia să vad eu, cum curgeau văile înainte de 1870.

Eram cenzor în consiliul de conducere al cooperativei ungurești, care-și avea centrala la Aiud. Odată, cooperativa noastră trebuia să trimită doi delegați la centrală ca să descurce niște lucruri. Consiliul a delegat pe preotul Berti Kovacs și pe mine. Ce bine mi-a părut că pot să ajung la Aiud, ca să trec și pela Oficiul Apelor. După ce am terminat treaba la centrală, îi spun popii că mă duc prin oraș să târguiesc ceva și că ne vom întâlni la gară. Mă despart de popă și mă reped la Oficiul Apelor, unde am rugat pe un functionar să-mi arate harta comunei Bachnea, unde să pot vedea cursul văilor înainte și după 1870. Mi-a adus hărțile cu mare plăcere, am căutat apoi împreună, dar hărțile cu cursul vechi nu le mai aveau. Or fi fost trimise la arhiva centrală, cine știe? Amărît, am venit acasă.

De câte ori treceam pe Ulița Frumoasă, mă chinuiam că

nu pot să fac nimic. De unde și cum să apuc această treabă? Asta se petrecea cam prin 1922. Prin 1914, pe timpul Ungurilor, s'a construit drumul de piatră, care duce la gară și s'a făcut un pod mare de ciment peste vale. Valea a fost adâncită așa de mult, că puteai trece cu carul cu fân pe sub pod. Ca să se facă drumul și podul, oamenii au fost puși să plătească fiecare după câtă dare plăteau la stat. Acuma, după numai opt ani, pe sub pod nu mai puteai trece decât târâiș pe burtă. Apa a umplut tot și podul deacuma împiedecă curgerea apei, așa că revărsările vor fi și mai mari.

Anii au trecut și prin 1926 am fost ales primar. Nu mult după asta, vine la noi în sat subprefectul Zileru. M'apuc și-i spun toată povestea cu văile noastre și-l duc afară, la fața locului, unde-i arăt pe unde a curs valea odată și ce s'a ales din Ulița Românească. Apoi ne-am întors la primărie, unde am luat harta satului și am studiat-o împreună.

Ajuns înapoi la prefectură, ne-a trimis pe cineva dela Oficiul Apelor ca să facă măsurătorile. N'a trecut însă mult și s'a îmbolnăvit Zileru și la scurtă vreme a și murit. Cu asta, a fost înmormântată și valea noastră pentru o bucată de vreme. În locul lui Zileru, ca subprefect, a venit Dr. Mija, feciorul protopopului din Feleac de lângă Cluj.

După un timp oarecare, ne-a venit dela Oficiul Apelor inginerul Bogdan. El a fost mai înainte prefect al județului Mureș. A luat legătura cu primăria și cu grofu. Primar pe vremea aceea era Dezsi Imre, ungur, pus de național-țărăniști, cu legea minorităților. El era însă un om cinstit și-mi spunea toate câte se întâmplau pela

Când s'a făcut România Mare, oamenii au dus'o tot așa de rău ca și sub Unguri. Grofu tot grof a rămas. Sub Unguri, el avea averea și puterea și oamenii aveau frică și respect pentru el. Așa s'au învățat cu el și așa s'au purtat cu el și mai pe urmă. După Unire, nimeni nu s'a gândit să le facă dreptate și să-i așeze în drepturile lor. Si eu îl respectam pe grofu, dar nu puteam să uit cu câtă nepăsare întărea malul văii de partea lui și forța apa să se reverse prin curțile Românilor.

Gândul cu valea asta mă tot mânca pe dinăuntru încă de când eram tânăr: cum să fac, să aduc valea din nou pe unde a curs ea odată, înainte de 1870? Tot vroiam să ajung odată la Aiud, la Oficiul Apelor din trei județe. Acolo trebuia să vad eu, cum curgeau văile înainte de 1870.

Eram cenzor în consiliul de conducere al cooperativei ungurești, care-și avea centrala la Aiud. Odată, cooperativa noastră trebuia să trimită doi delegați la centrală ca să descurce niște lucruri. Consiliul a delegat pe preotul Berti Kovacs și pe mine. Ce bine mi-a părut că pot să ajung la Aiud, ca să trec și pela Oficiul Apelor. După ce am terminat treaba la centrală, îi spun popii că mă duc prin oraș să târguiesc ceva și că ne vom întâlni la gară. Mă despart de popă și mă reped la Oficiul Apelor, unde am rugat pe un functionar să-mi arate harta comunei Bachnea, unde să pot vedea cursul văilor înainte și după 1870. Mi-a adus hărțile cu mare plăcere, am căutat apoi împreună, dar hărțile cu cursul vechi nu le mai aveau. Or fi fost trimise la arhiva centrală, cine știe? Amărît, am venit acasă.

De câte ori treceam pe Ulița Frumoasă, mă chinuiam că

Când s'a făcut România Mare, oamenii au dus'o tot așa de rău ca și sub Unguri. Grofu tot grof a rămas. Sub Unguri, el avea averea și puterea și oamenii aveau frică și respect pentru el. Așa s'au învățat cu el și așa s'au purtat cu el și mai pe urmă. După Unire, nimeni nu s'a gândit să le facă dreptate și să-i așeze în drepturile lor. Si eu îl respectam pe grofu, dar nu puteam să uit cu câtă nepăsare întărea malul văii de partea lui și forța apa să se reverse prin curțile Românilor.

Gândul cu valea asta mă tot mânca pe dinăuntru încă de când eram tânăr: cum să fac, să aduc valea din nou pe unde a curs ea odată, înainte de 1870? Tot vroiam să ajung odată la Aiud, la Oficiul Apelor din trei județe. Acolo trebuia să vad eu, cum curgeau văile înainte de 1870.

Eram cenzor în consiliul de conducere al cooperativei ungurești, care-și avea centrala la Aiud. Odată, cooperativa noastră trebuia să trimită doi delegați la centrala să descurce niște lucruri. Consiliul a delegat pe preotul Berti Kovacs și pe mine. Ce bine mi-a părut că pot să ajung la Aiud, ca să trec și pela Oficiul Apelor. După ce am terminat treaba la centrală, îi spun popii că mă duc prin oraș să târguiesc ceva și că ne vom întâlni la gară. Mă despart de popă și mă reped la Oficiul Apelor, unde am rugat pe un functionar să-mi arate harta comunei Bachnea, unde să pot vedea cursul văilor înainte și după 1870. Mi-a adus hărțile cu mare plăcere, am căutat apoi împreună, dar hărțile cu cursul vechi nu le mai aveau. Or fi fost trimise la arhiva centrală, cine știe? Amărît, am venit acasă.

De câte ori treceam pe Ulița Frumoasă, mă chinuiam că

nu pot să fac nimic. De unde și cum să apuc această treabă? Asta se petrecea cam prin 1922. Prin 1914, pe timpul Ungurilor, s'a construit drumul de piatră, care duce la gară și s'a făcut un pod mare de ciment peste vale. Valea a fost adâncită așa de mult, că puteai trece cu carul cu fân pe sub pod. Ca să se facă drumul și podul, oamenii au fost puși să plătească fiecare după câtă dare plăteau la stat. Acuma, după numai opt ani, pe sub pod nu mai puteai trece decât târâiș pe burtă. Apa a umplut tot și podul deacuma împiedecă curgerea apei, așa că revărsările vor fi și mai mari.

Anii au trecut și prin 1926 am fost ales primar. Nu mult după asta, vine la noi în sat subprefectul Zileru. M'apuc și-i spun toată povestea cu văile noastre și-l duc afară, la fața locului, unde-i arăt pe unde a curs valea odată și ce s'a ales din Ulița Românească. Apoi ne-am întors la primărie, unde am luat harta satului și am studiat-o împreună.

Ajuns înapoi la prefectură, ne-a trimis pe cineva dela Oficiul Apelor ca să facă măsurătorile. N'a trecut însă mult și s'a îmbolnăvit Zileru și la scurtă vreme a și murit. Cu asta, a fost înmormântată și valea noastră pentru o bucată de vreme. În locul lui Zileru, ca subprefect, a venit Dr. Mija, feciorul protopopului din Feleac de lângă Cluj.

După un timp oarecare, ne-a venit dela Oficiul Apelor inginerul Bogdan. El a fost mai înainte prefect al județului Mureș. A luat legătura cu primăria și cu grofu. Primar pe vremea aceea era Dezsi Imre, ungur, pus de național-țărăniști, cu legea minorităților. El era însă un om cinstit și-mi spunea toate câte se întâmplau pela

nu pot să fac nimic. De unde și cum să apuc această treabă? Asta se petrecea cam prin 1922. Prin 1914, pe timpul Ungurilor, s'a construit drumul de piatră, care duce la gară și s'a făcut un pod mare de ciment peste vale. Valea a fost adâncită așa de mult, că puteai trece cu carul cu fân pe sub pod. Ca să se facă drumul și podul, oamenii au fost puși să plătească fiecare după câtă dare plăteau la stat. Acuma, după numai opt ani, pe sub pod nu mai puteai trece decât târâiș pe burtă. Apa a umplut tot și podul deacuma împiedecă curgerea apei, așa că revărsările vor fi și mai mari.

Anii au trecut și prin 1926 am fost ales primar. Nu mult după asta, vine la noi în sat subprefectul Zileru. M'apuc și-i spun toată povestea cu văile noastre și-l duc afară, la fața locului, unde-i arăt pe unde a curs valea odată și ce s'a ales din Ulița Românească. Apoi ne-am întors la primărie, unde am luat harta satului și am studiat-o împreună.

Ajuns înapoi la prefectură, ne-a trimis pe cineva dela Oficiul Apelor ca să facă măsurătorile. N'a trecut însă mult și s'a îmbolnăvit Zileru și la scurtă vreme a și murit. Cu asta, a fost înmormântată și valea noastră pentru o bucată de vreme. În locul lui Zileru, ca subprefect, a venit Dr. Mija, feciorul protopopului din Feleac de lângă Cluj.

După un timp oarecare, ne-a venit dela Oficiul Apelor inginerul Bogdan. El a fost mai înainte prefect al județului Mureș. A luat legătura cu primăria și cu grofu. Primar pe vremea aceea era Dezsi Imre, ungur, pus de național-țărăniști, cu legea minorităților. El era însă un om cinstit și-mi spunea toate câte se întâmplau pela

primărie, cu toate că era ungur. Bogdan a venit ca șef al Oficiului Apelor, ca să vadă ce și cum îi de făcut, dar pentru măsurători a trimis pe-un ajutor de-al lui. Acesta a fost pus în gazdă la Bàthori Pișta, alt ungur, ai cărui părinți au fost în mai multe rânduri primari sub Unguri. Comuna i-a pus la dispoziție niște tineri cari să-l ajute. Unul din aceste ajutoare era român, Ioan Popovici al lui Lașca. Prin el puteam afla cum și pe unde umblă ei cu măsurătorile. Am putut vedea că ei nu merg după înțelegerea ce am avut-o cu subprefectul Zileru, ci așa cum îi place grofului, fără ca primăria să zică ceva.

Domnul Bogdan, pe care noi l-am așteptat ca să ne ajute, a ajuns să se împrietenească cu grofu. El nu căuta să găsească unde are apa căderea mai mare și tot punea să se facă măsurători în apropiere de cursul nou al văii. Pe limba lor ziceau că vor să găsească o altă alternativă. Groful avea grijă ca tot a doua zi să trimită ajutorului lui Bogdan câte un ulcior de vin. În felul acesta au ajuns la rezultatul că în alternativa apropiată de cursul văii de dinainte de 1870. căderea apei era de 20 de centimetri pe kilometru, iar în cealaltă alternativă, aproape de cursul nou al văii, căderea era de 40 de centimetri pe kilometru. Nu știu ce fel de măsurători au făcut ei, dar eu știam că căderea apei pe cursul vechi era de un metru pe kilometru.

Intre timp s'a schimbat primarul. A venit Iorga la putere. Delegații m'au ales pe mine, dar preotul Oprea, cu care nu mă prea înțelegeam bine, zice că "de ce să fie mereu Golea? Să mai punem și pe altcineva", și au pus pe Benon Moldovan, cantorul. Moldovan îmi era nă-

naș și prieten. Eu am fost vice-primarul lui. Asta s'a întâmplat prin 1932, când pela noi din nou au fost multe ploi. Au venit apele mari și s'au revărsat. Fundul văii a ajuns să fie mai sus decât curțile oamenilor, atâta țărână au adus apele și cum nu puteau curge pe vechiul făgaș, s'au revărsat peste tot. Pela castelul grofului apa era până în genunchi. Peste noapte apa a crescut și mai mult. A doua zi, primarul s'a dus la Târnăveni cu feciorii la recrutare. Eu am luat-o către Ulița Românească. Acolo am găsit doi cantonieri, cari se străduiau să desfunde podul, ca să poată trece apa. Stând așa de vorbă cu ei și tot uitându-mă pe unde curge apa, nimerește grofu. Intru în vorbă cu el și din una în alta, ajung să-i spun,

– Acuma vezi și dumneata, pe unde vrea să curgă apa, arătând înspre curțile lui. La asta el îmi spune:

– Dacă s'ar vărsa încolo, mi-ar face mie paguba, și asta mi-a spus-o acolo, de față cu doi cantonieri români, Roșca și Stupar.

N'am mai zis nimănui nimic, dar mi-am zis eu în mine: "Lasă vale, că de mâine încolo ai să curgi tu pe unde ți-o fost orânduit de Dumnezeu dela început. Ai să te duci frumos în jos către Târnavă, nu să te chinui tu prin curțile oamenilor". Spre seară mă duc iar către vale, ca să văd cum mai stau apele. M'am oprit în dreptul lui Mureșan Alexandru, unde-i și drumul către biserica noastră, ceva din jos de pod. Mă uit și văd cum de-acolo apa curge în trei părți: pe cursul ei nou, mergea apă puțină, dar pe șanțul de lângă Stupar Dumitru curgea furioasă și pe șanțul din dreptul lui Nicolaie Moldovan, iar curgea tare. Mă înțeleg atunci cu oamenii

din jur, cu Mureșanu, Popovici Gruia, Gheorghe a lui Stupar, Moldovan, Mitrea, Hevezi și Radu, ca să aducă nuiele și gunoi și ne apucăm și facem din jos de pod, un dig peste vale, pe care-l umplem cu gunoi. Atunci apele au rupt digul celălalt, dinspre grofu, și au luat-o și mai furioase către fabrica de spirt a grofului. Acuma trebuia s'o lăsăm să-și taie singură drumul. Puțin i-a trebuit apei până când a ajuns să-și sape un vad larg și curgea către curtea grofului de-ți era mai mare dragul.

În dimineața următoare mă pomenesc cu grofu la mine, aprins foc: "De ce mi-ai făcut asta? Acuma apele îmi strică toată fabrica de spirt?" A încercat el să oprească apa, să-i facă alt dig, dar era prea târziu. Apa nu mai era de oprit, și cum era foarte mare, nu i-a trebuit mult ca să-și sape o albie de doi metri adâncime, așa numai ea de ea, fără măsurătorile lui Bogdan și mai ales, fără hârletele grofului. Cu ajutorul primăriei, a încercat grofu și în zilele ce-au urmat ca să oprească apa, dar tot ce umpleau ei ziua, spăla apa noaptea. Până la urmă s'au dat bătuți.

După un timp oarecare, grofu iar a început să umble ca să schimbe cursul văii, dar deacuma pe cale legală. Ajunge până acolo, că obține să se convoace o ședință a consiliului comunal, unde să se discute problema cu Valea Cundului. La ședință au mai fost chemați, inginerul Bogdan și cu pretorul Horja, care reprezenta și județul. Mănânc ceva, mă îmbrac și o iau înspre primărie. În drum către primărie, intru în crișma lui Baia și beau două pahare de vin, ca să-mi fac curaj. Știam ce mă așteaptă și știam că înafară de mine, nu se va ridi-

ca niciunul ca să se înfrunte cu inginerul Bogdan și pentru asta aveam nevoie de mai mult curaj.

Când am ajuns la primărie, toți erau acolo: Moldovan Benon, primarul, cu Vasilică Bereș și Fazakas Josif și alții. A mai fost venit din Hidrifaia primarul Osvat Mihai, cu notarul din Suplac Șerban, care ținea și Hidrifaia. Acolo mai erau grofu, notarul Țentea și cu pretorul Horja. Pretorul deschide ședința, spunând de ce suntem convocați, apoi dă cuvântul inginerului Bogdan. Cu hărțile în față, Bogdan ne vorbește de trei "alternative", spunându-ne la fiecare câtă cădere are apa. A început cu alternativa Nr. 1, care ducea dela castelul grofului până din sus de podul peste calea ferată, pe unde a curs mai înainte Valea Idiciului. Ne spune că aici căderea apei este de numai 20 de centimetri pe kilometru. Atunci m'am înfuriat și i-am răspuns că, oricât o fi învățat el, apa știe tot mai bine pe unde să curgă. S'a uitat urît la mine, dar n'a zis nimic. A trecut la a doua alternativă, care ducea către pășunatul Hidrifăii și până la Târnavă. Aici, spunea el, căderea apei ar fi de 40 centimetri pe kilometru. Din nou m'am înfuriat și l-am întrebat, dacă nu cumva și-o pus aparatele de măsurat pe vreun mușuroiu de furnici, de nu-i iese la socoteală căderea apei? Mă mustră din nou cu privirea și trece la a treia alternativă, pe unde a curs apa înainte de 1932. Aici ne spune că căderea apei ar fi de un metru pe klm., adică chiar pe dos. El tot vorbea și eu îl tot sâcâiam. Mă mustra mereu, că nu respect măsurătorile. Eu îi răspundeam că, vezi, așa-i omul, mai glumește. El îi dădea cu vorba înainte și eu îl sâcâiam și mai mult, până când el a terminat și eu m'am înfuriat dea binelea. Atunci m'am ridicat în picioare și am în-

ceput să le spun toată povestea văilor dela noi din sat de dinainte de 1870, cu întâmplările din 1870 și cu tot ce s'a întâmplat după aceea. Cum a ajuns groful bătrân ca să schimbe cursul apei, numai și numai ca să-și ferească averea de furia apelor și a trecut năpasta pe capul oamenilor. Le spun, cum 30 de familii românești și-au pierdut casele și ogrăzile, fără nicio despăgubire din partea nimănui. Că groful a luat curțile oamenilor și nu le-a dat niciun ban. Nu-l învinovățesc pe grofu de acuma, pe Adam, care-și apără interesele, dar și dumnealui trebuie să înțeleagă că și noi avem dreptul să ne apărăm interesele. Apoi, întorcându-mă către Bogdan, îi spun: "trebuie să știi, domnule inginer Bogdan, că atâta vreme cât stă capul ăsta pe acești doi umeri, dumneata nu mai muți valea înapoi. Dacă nu mă crezi pe mine, întreabă-l pe notarul Țentea, pe primarul Benon Moldovan și pe Fazakas Josif".

Când a văzut inginerul Bogdan că ceeace eu vreau, nu-i scos din vânt, că pe ceeace eu stau, îi o stâncă destul de tare, a început s'o scalde, spunându-ne:

– Să vedeți, oameni buni, că doar de-aia am făcut trei alternative, ca dumneavoastră să alegeți. La asta i-am răspuns:

– Da, noi putem alege una, dar când o fi să aprobi, dumneata aprobi alta. Noi, cei din Bachnea și din Hidrifaia, vrem una și dumneata aprobi alta.

Aici s'a terminat cu ședința noastră și ne-am despărțit.

Mult n'a trecut după aceea și nimerește la noi în sat colonelul Bărbulescu. Vine la mine și mă întreabă,"cum îi cu povestea văilor? Spune-mi-o și mie." Între timp iar am fost ales primar. Îmi trăznește prin cap că el

este comandantul premilitarilor pe județ și că, poate, o avea ordin să mute valea cu premilitarii. Atunci ne așezăm jos și m'apuc și-i spun omului toată jalea noastră din 1870 și de după aceea, până în 1932, când am lăsat să curgă valea din nou pe vechiul ei făgaș.

– Dar, domnule Colonel, ca să vă convingeți, hai să mergem afară, la fața locului.

– Hai să mergem, domnule primar.

Mergem până la podul de lemn, din dreptul casei lui Gheorghe Stupar, unde-i spun:

– Uitați-vă, domnule Colonel, că aici, pe fundul văii, nu-i pic de apă și că fundul văii îi mai sus decât curțile oamenilor. Și acuma, hai să mergem, ca să vedeți pe unde curge valea acuma, ce albie și-a săpat ea singură, fără niciun ajutor dela nimeni.

Ne ducem apoi la locul pe unde curgea valea acuma, și-l întreb:

– Cum vrei dumneata, domnule Colonel, să muți valea din albia asta și s'o faci să curgă pe dincolo? În 1914, când au făcut podul de ciment peste vale, au adâncit-o de puteai să treci cu carul cu fân pe sub pod. Acuma trebuie să te târâi, dacă vrei să treci.

– Domnule primar, m'am convins cu ochii mei, însă eu am primit ordin ca să schimb cursul văii cu premilitarii, să săpăm o nouă vale în Bachnea și nu știu pe unde?

– Nici eu nu știu pe unde trebuie s'o săpați. Știu însă că pe unde a curs valea înainte de 1932, a fost tot mereu săpată și apa tot mereu umplea albia cu țărână. Mereu se vărsa peste casele oamenilor și că astăzi poporul nici într'un caz nu se învoiește cu mutarea văii.

Domnul Colonel a plecat și eu cred că omul ăsta, în sufletul lui, este cinstit și nu umblă cu vicleșuguri.

Consiliul județean se întrunea în fiecare săptămână odată, ca să discute problemele curente. Prefect era Ghizdavu și subprefect era Dr. Mija. La o ședință în care vroiau să discute soarta văii noastre, a fost chemat și colonelul Bărbulescu și cu inginerul Bogdan. Cei din consiliu cam toți ziceau cum zice Bogdan, că el era cu măsurătorile.

Ajungând la ordinea de zi problema văilor noastre, Bogdan a prezentat rezultatul măsurătorilor. El era de părere, ca să aducă valea la un curs nou, ca să ne amăgească pe noi, dar care nu era departe de cursul văii de după 1870, însă destul de departe de curtea grofului, ca s'o ferească de revărsări. El a mai spus că această lucrare poate fi făcută cu premilitarii.

După ce a terminat Bogdan cu expunerea lui, a cerut cuvântul colonelul Bărbulescu. A povestit cum el personal a fost în comuna Bachnea, a vorbit cu primarul și a fost chiar la fața locului, unde a văzut albia veche și nouă. A văzut că de când valea și-a luat cursul vechi nu au mai fost revărsări peste casele oamenilor. A mai văzut că valea a astupat toată albia de dinainte de 1932, pe care ar urma s'o redeschidem noi acuma. Primarul mi-a mai spus, că nici oamenii nu se învoiesc ca să mutăm valea, și că dacă vom veni, ne vor întâmpina cu furci și cu sape. La aceste ultime cuvinte ale Colonelului, Prefectul a răspuns: "Nicio grijă, avem armată destulă!"

Mai departe, Colonelul a primit instrucțiuni ca împreună cu inginerul Bogdan să se îngrijească de concentrarea

premilitarilor și de găzduirea lor. Au luat legătura cu notarul și cu groful și au aranjat totul, fără de știrea primarului, care eram eu.

Într'o zi, venind din Pădurice cu jurații și membrii comisiei interimare, unde am fost ars vreo 40.000 de cărămizi pentru comună și ajungând în dreptul primăriei, mă strigă notarul Țentea din ușă și-mi spune:

– Ai grijă, că Sâmbătă după masă, la ora patru, vine conductorul tehnic pentru săparea văii. Va veni cu 400 de premilitari. Se vor apuca dela Hidrifaia în sus. Noi trebuie să ne îngrijim de găzduirea lor. I-am răspuns pe loc:

– Eu nu voi fi acasă. Trebuie să plec la Dumbrăveni, dar aici sunteți voi toți ceilalți și puteți să-i ajutați.

Spusele notarului m'au pus pe foc. Mă duc acasă și caut ceva de mâncare. Nevastă-mea era undeva la câmp. Găsesc ceva fasole frecată într'o farfurie și o mănânc așa în picioare. Era Vinerea. În curte la noi unul fierbea rachiu. Fără să-i spun ceva, plec într'un suflet către Suplac, la notarul Șerban și-l rog să vină cu mine la Blaj la Prefectură, că uite care-i necazul, și m'apuc să-i spun toată povestea. I-am spus că el trebuie să vină, ca să reprezinte Hidrifaia, iar eu voi reprezenta Bachnea. Șerban îmi răspunde:

– Bine, vin cu dumneata, dar dumneata vorbești. Eu sunt funcționar de stat și nu pot spune prea multe.

– Lasă, domnule notar, că vorbesc eu. Dumneata numai să fii acolo cu mine, ca să am mai multă greutate. Vino însă mai repede, că pierdem trenul.

Trebuia să mă duc din nou acasă ca să mă schimb. Tot într'un suflet ajung din nou în sat și-l găsesc pe Puskàs Jànos stând cu căruța goală în fața medicului, așteptând pe cineva. Sar în căruță și-i spun să mâie repede până la mine. Acolo să mă aștepte până mă schimb și apoi să mă repeadă până la gară, ca să pot prinde trenul. M'a întrebat el, ce s'a întâmplat, dar n'aveam nici vreme și nici chef ca să-i spun ceva.

Ajuns acasă, mă schimb și, prin omul care fierbea rachiu, las vorbă nevestii că-s plecat și că mă întorc numai mâine seară. Sar din nou în căruța lui Puskasu și în ultimul moment ajung la gară. Prind trenul și-l întâlnesc pe notarul Șerban. Am fost mulțumit că până acuma am isbutit. Până la Blaj am tot povestit. I-am propus lui Șerban ca să mergem întâi la colonelul Bărbulescu, ca să aflăm care-i situația și apoi să mergem la prefectură.

Mergem la colonel acasă și ne primește doamna. Ne spune că soțul ei este plecat la Alba Iulia și că se va întoarce cu trenul de șapte. Nerăbdători, ne îndreptăm către gară și-l întâlnim pe domnul Colonel în drum spre casă. S'a bucurat că ne-am întâlnit și eram bucuros și eu.

– Domnule Colonel, care-i soarta văii din sat dela noi?

– Dragilor mei, întrebați-i pe cei cari au fost în consiliul județean la ședință, că eu le-am spus tot, așa cum am vorbit cu dumneata, domnule Primar, și așa cum am văzut și eu la fața locului. Le-am spus și că oamenii nu se învoiesc cu mutarea văii și că ne vor întâmpina cu furci și cu sape. La asta, prefectul a răspuns că are armată destulă. Crede-mă, domnule Primar, că le-am spus tot. Eu nu am nicio vină.

I-am mulțumit frumos domnului Colonel și ne-am despărțit. Cu toate că era târziu seara, era după șapte, ne-am îndreptat înspre Prefectură, în nădejdea că doar vom găsi pe cineva. L-am găsit pe subprefectul Mija. Îi dăm bineețe și-i spun care-i plângerea noastră. La asta el mă ia la rost:

– Cum vii dumneata la Blaj, domnule Primar, când ai ordin să primești premilitarii în Bachnea?

– Tocmai de-aia am venit la dumneavoastră, domnule Subprefect, fiindcă azi dimineață mi-a spus domnul Notar că mâine seară vin 400 de premilitari și cu conductorul tehnic și că eu trebuie să-i primesc. Ce-i drept, eu i-am spus că mă duc la Dumbrăveni și că el, cu vice primarul și cu jurații să se îngrijească de găzduirea lor. În loc însă să merg la târg la Dumbrăveni, am venit la Dumneavoastră. Toate lucrurile astea au fost făcute fără de știrea mea ca primar al comunei. Nicăiri nu a fost publicată hotărîrea Prefecturii și nimeni nu ne-a spus, care din alternativele inginerului Bogdan a fost aprobată. Dumneavoastră, dela Prefectură, numai ordonați să se sape valea. Dacă știam care alternativă a fost aprobată, poate că o contestam în scris. Acuma am venit eu în persoană aici, ca reprezentant al comunei Bachnea și cu domnul notar Șerban, ca reprezentant al comunei Hidrifaia, mânați de popor ca să vedem ce hotărîre ați luat?

– Cum, domnule Primar, doar dumneata ai subscris actele de mutarea văii?

– Eu nu am subscris niciun act de mutare a văii. Arătați-mi cine m'a subscris? Eu, împreună cu întreaga comisie interimară, am subscris pentru lăsarea văii pe unde curge acuma și nici de cum pe pofta grofului și a

inginerului Bogdan.

Văzând care-i situația, încep să-i povestesc subprefectului toata istoria văii noastre de dinainte de 1870 și până astăzi. Notarul Șerban asculta și el. Când am terminat de spus, subprefectul îmi răspunde că va trebui să rămânem până a doua zi, când va veni prefectul.

– Dormim aici în Blaj, domnule Subprefect, și mâine dimineață suntem din nou aici.

Ne ducem și ne culcăm care pe unde putem. Și notarul avea cunoscuți, și și eu aveam unde dormi. A doua zi mă întâlnesc cu notarul la Prefectură și întrebăm de prefect. Nimeni nu ne-a putut spune unde este și când vine. Mă așez sub poarta Prefecturii pe o laiță și mai trag câte o țigară. Mai ies din când în când pe poartă și mă uit roată. Prefectul nostru nu mai vine. Peste drum de Prefectură, era crișma lui Socol. Intru în ea și beau un pahar de vin și ies din nou la poarta Prefecturii. Mă așez din nou pe laiță, mai trag o țigară și iar mă duc la Socol. Cred că am fost în ziua aceea de vreo cinci ori la Socol, până când, însfârșit, s'au deschis porțile și a intrat prefectul Ghizdavu.

Mă scol repede și mă duc la el. Îl salut milităreste, ca la noi la Regimentul 50, la care, râzând, prefectul îmi spune:

– Să trăiești, Golea, dar cum îi cu valea?

– Valea noastră îi bine, domnule Prefect, dar nu știu ce vreți Dumneavoastră cu ea.

Vine notarul Șerban și intrăm în Prefectură. La scurtă vreme, tocmai când eu mai înfocat îi povesteam prefectului povestea văii, sosește și colonelul Bărbulescu. Când am terminat cu toată povestea văii din trecut, îi spun prefectului:

– Dumneavoastră nu ați aprobat, domnule Prefect, ceeace dorim noi locuitorii din Bachnea și nici ceeace doresc locuitorii din Hidrifaia, ci ceeace dorește groful Bethlen, acuma, după 20 de ani de Românie Mare.

Îi amintesc din nou prefectului toată suferința Românilor de după 1870 și până în 1932. Cum frumoasa noastră uliță a fost distrusă și oamenii alungați, numai ca să fie ferit castelul grofului.

– La toate astea dumneavoastră, domnule Prefect, ca părinte al județului nostru, în loc să veniți afară la noi ca să ne ascultați plângerile, ați dat ordin să vină premilitarii ca să mute din nou valea pe albia care a făcut să sufere atâta poporul.

Pus pe gânduri și scărpinându-se în cap, se plimba prefectul în lungul și în latul sălii. Nu zicea nimic. Deodată se oprește în fața mea și-mi spune:

– Golea, deocamdată valea rămâne pe unde curge acuma. Dacă o fi să fie mutată vreodată, s'o facă altă guvernare.

Bucuros de să-l strâng în brață, îi mulțumesc frumos, dar îi și spun:

– Bine, domnule Prefect, dar dați-ne acuma în scris.

– Da, îți dau, Golea.

– Ce se întâmplă cu premilitarii mei? întreabă colonelul Bărbulescu. Erau vreo 400 de premilitari concentrați pe-o lună de zile.

– Revocăm ordinul de concentrare.

Mulțumesc încă odată prefectului și-l rog pe domnul notar să aștepte hotărîrea în scris, pentrucă eu vroiam să prind trenul și să mă duc acasă.

Ajung acasă și o întreb pe nevastă, ce-i prin sat? Ea,

săraca nu știa nimic. Mai târziu, când trebuia să vină al doilea tren dela Blaj, m'am îndreptat spre gară ca să-l preîntâmpin pe Șerban și să iau scrisoarea. Îl întâlnesc aproape de gară și-mi dă plicul cu hotărîrea prefectului. Acum totul era bine. M'am liniștit. Am început a sufla ușurat. Puteam merge la crișmă, ca să bem un aldămaș bun, că tare-l meritam, și să-i mulțumesc lui Dumnezeu că mi-o ajutat să înlătur un mare rău care vroia să se abată din nou asupra comunii.

Stând așa în crișmă cu notarul Șerban, între unul și altul din sat și mă întreabă, care-i situația cu valea? Uite, că Luni vor să se apuce de săpat. Le spun, poate că-i așa, eu nu știu. Povestind așa mai departe cu Șerban, numai că intră în crișmă Bota Miron, agentul nostru sanitar. Mă cheamă deoparte și mă întreabă:

– Dar tu ce-ai făcut, măi Neculaie?

– Nimic, ce să fi făcut?

– Cum nimica, măi, că uite acuma vin dela primărie și acolo-i foc. Notarul trântește toate hârtiile pe masă și urlă ca un apucat. Zice că a primit ordin telefonic dela Prefectură, ca să avizeze primăriile din jur să nu mai trimită premilitari la săpat valea. Valea nu se mai sapă. Treaba asta numai unul putea s'o facă, și ăsta-i Golea. Atâta furie n'am mai văzut.

Îl iau de mână și-l aduc la masă la noi, ca să închinăm un pahar de vin.

– Dar tu unde-ai fost eri și azi?

– În Blaj, uite cu domnul Notar.

– Bine măi Neculaie, dar groful a tăiat o vacă și a făcut două sute de pâini, cu care să hrănească premilitarii. Ce să faca cu ele acuma?

– Să le dea săracilor, dacă vrea să nu i se strice.

Terminăm vinul, ne despărțim și mă duc acasă. Eram obosit. A doua zi de dimineață ies și eu prin sat, cum îmi era obiceiul, și aflu că tot satul era plin de ce a făcut Golea cu groful, cu notarul, cu Bogdan și cu cei 400 de premilitari. Kis Bela le spunea la mai mulți, cu glas tare, ca să aud și eu: "Îl vedeți pe ăsta? Ăsta le-o tăiat creaca de dedesubt, de toți au căzut cu fundul în baltă".

Oamenii de pe Ulița Românească mi-au fost recunoscători că i-am ferit de revărsări, iar premilitarii au fost bucuroși că i-am scăpat de o lună de zile de concentrare. Pe picherul Suciu l-am rugat să ceară învoire dela județ, să strice cele două poduri de peste valea veche și cu materialul din ele să reparăm alte poduri, lucru care s'o și întâmplat în câteva luni.

Aproape douăzeci de ani am purtat în mine această amărăciune, și acuma nu știam cum să-i mulțumesc lui Dumnezeu, că mi-a ajutat s'o scot din suflet.

RIDICAREA MONUMENTULUI

Prin 1938 mă muncea gândul, cum să fac să avem și noi în sat un monument pentru feciorii noștri căzuți pe front, așa cum am văzut în orașele prin care am umblat? Anii n'au fost răi și oamenii aveau bucate, și dacă sunt bucate, este și modru de a se face ceva. În fiecare an, cam după îmblătit, făceam colecte pentru diferite nevoi. Mă sfătuiesc cu jurații Roșca Machidon, Stupar Ioan, Fazakas Josif, Bereș Vasile, Lakatos și Prusuș Iosif, să pornim o colectă prin întreg satul. Și postul de jan-

darmi era susținut din astfel de colecte. Școlesc jurații ca să ceară întâi pentru monument și numai după ce-au dat pentru monument, să ceară și pentru postul de jandarmi. Pentru jandarmi nu s'a strâns prea mult, dar nu mă pot plânge că n'ar fi dat destul pentru monument. Unul avea feciorul rămas pe front, altul tata, altul un văr, așa că puține familii erau ca să nu aibă pe cineva pierdut și fiecare a dat cu tragere de inimă. Am strâns și toate fondurile dela comună, cari nu aveau un rost precis și chiar și de pela bancă și cooperativă și cu banii de pe bucatele colectate, am făcut o grămadă mare de bani.

Cu groful nu mă mai aveam bine, din cauză că am fost mutat valea. L-am rugat pe Țentea să vorbească cu el, să ne dea pietrile ce ne erau de trebuință. Ei se aveau bine și groful avea piatră cioplită. Se și învoiește ca să ne-o dea.

L-am rugat pe notar să se intereseze de un meșter, pe care-l găsim în Mediaș. Am adus și pietrile dela groful și acuma trebuia să mă hotărăsc asupra locului, unde să ridicăm monumentul. M'am fost oprit la două: unul unde-i acuma, între Fazakas-Dezsi, ori în fața lui Tischler? Amandouă erau bune. Unde să-l pun? Mă reped până acasă, că nu eram departe, și bag în pălărie două sorțuri, și zic: Doamne, acuma Tu trebuie să-mi arăți locul, unde să-l punem. Scot un bilet și a fost Fazakas-Dezsi. Mă reped înapoi și le arăt locul unde să-l punem.

În vreme ce se lucra la monument mă gândeam, cum o sta el acolo, așa ne împrejmuit? Și ce gard să-i facem? Am văzut eu, pe unde am umblat, cam cum erau îngră-

dite monumentele. M'am dus odată la Vasilică, la frate-meu din Târgu Mureș și nu departe de el era unul care făcea garduri și uși de fier. Era cunoscut cu Vasilică. Mergem la el și omul ne promite să vină în sat la noi, să-i arăt de ce-i vorba și să-și poată lua măsurătorile și socoteala. La un timp oarecare a și venit cu adevărat. Ne-am înțeles, am făcut târgul și i-am dat arvună și a rămas să-l facă în primăvară. Până atunci să pregătească tot ce-i din fier.

În iarna 1939, când au fost desființate partidele, am fost și eu înlocuit ca primar cu Nicolaie Roșca. De multă vreme râvnea el să ajungă mai sus. A venit primăvara și domnul Kulcsar, meșterul din Târgu Mureș s'a prezentat să termine lucrarea. Totul a fost făcut frumos. S'a pregătit apoi sfințirea monumentului.

Roșca era mândru, că sub el se termină monumentul și se face o sfințire atât de frumoasă. Au venit mulți intelectuali din satele cari țineau de plasa noastră. Școala a organizat un cor cu tineretul, care a cântat cântece naționale. A venit și Dr. Holom, deputat al județului nostru și fost prefect. El a și ținut o cuvântare frumoasă. S'au ținut și alte cuvântări. Satul nostru a fost prezent cu mic cu mare. Sfințirea a fost făcută de trei preoți. A fost o mare sărbătoare pentru toată lumea.

După sfințire, primăria a dat o masă pentru invitați. Și acolo s'au ținut cuvantari, mai ales dupa ce am trecut la vin. Atunci s'a ridicat și Oprea, preotul nostru, dar cu care nu mă prea aveam bine, și spune: "Dacă noi astăzi avem prilejul să participăm la acest moment înălțător, acest lucru se datorește fostului primar Nicolaie Golea, care a luat inițiativa și s'a îngrijit de ridicarea monumentului. Eu, în numele Bisericii, îi mulțumesc

și-l felicit". După Oprea, a venit și Dr. Holom și m'a gratulat. După el, au venit mai mulți inși la mine.

În fundamentul monumentului au fost îngropate două sticle de bere bine astupate, în care notarul Țentea, împreună cu Marcu, soțul doamnei Sultea din Valea Lungă și cu Popa Constantin din Laslău, care era secretar comunal la noi, au pus câte o hârtie, pe care au scris cine era la conducerea comunei când s'a ridicat monumentul, cine era preot, medic, director de școală, învățători și perceptori.

Pe monument au fost scriși toți cei cari au murit în războiul din 1914-1918, români și unguri. În fruntea listei însă stătea un nume, Dumitru Holom, de care nu știa nimeni cine a fost, afară de mine. Notarul și cu ceilalți, mă tot întrebau, cine-i? Eu mă tot codeam să le spun până când nu se mai liniștesc apele. Atâta nu m'au lăsat în pace, până când a trebuit să le spun povestea lui Dumitru Holom:

In 1848, pe timpul revoluției împotriva grofilor, Holom s'a dus la curtea grofului și a cerut împărțirea pământului la oameni. Grofii au fost fugit de furia poporului. După revoluție s'au întors grofii, și cu ei au venit în sat și patru husari, cari l-au prins pe Holom, l-au legat de coada cailor și au luat-o în galop către Hidrifaia. Cam aproape de unde-i acuma calea ferată, a murit Holom. Husarii l-au deslegat și l-au lăsat pe marginea șanțului. Au venit surorile lui ca să-l ridice, să-l ducă ca să-l înmormânteze, dar s'au întors husarii și le-a spus să-l înmormânteze acolo pe loc, că ei se vor întoarce și de nu vor găsi mormântul acolo, vor da foc satului din patru părți.

Lângă mormânt multă vreme s'a păstrat o salcă, pe care mi-a arătat-o tata și mi-a arătat și mormântul lui Holom. Feciorii lui au vândut tot ce-aveau prin sat și s'au însurat în Najna, lângă Târgu Mureș.

POVESTEA TROIȚELOR

Încă din tinerețe, mi-a plăcut să văd cruci așezate la răscruci de drumuri, ori prin locuri mai însemnate, pe unde, dacă trece omul, să-și mai aducă aminte și de Dumnezeu. Așa am pus, încă de prin anul 1927, cruci de lemn acoperite, frumos făcute și cu chipul Mântuitorului, una chiar la răscrucea din fața școlii primare. Alta am pus-o pe drumul către Lepindea, la răscrucea cu drumul care suie către Lungoaia. O altă cruce, am așezat-o pe drumul Varolii, dela Ulița Românească mai departe, la răscrucea cu drumul care suie către Coasta Caldă.

In vremurile de democrație populară, prin 1960, întorcându-mă dela Dumbrăveni cu frate-meu Gheorghiță, ne oprim în Varolea, la Boilă. Ne aduce niște rachie și tot povestind, ajungem cu vorba la cruci. El avea una așezată în fața casei și două afară din sat. L-am întrebat, dacă n'ar vrea să-mi facă și mie una, așa de frumoasă ca aia din fața casei lui. Gheorghiță deodată a sărit în sus și mi-a cerut, ca pe asta s'o așez la răscrucea de lângă el. Boilă mi-a promis că daca ajunge să aibă un lemn potrivit, mi-o face și-mi trimite vorbă.

Într'un an de zile, Gheorghiță a murit și n'o mai ajuns să vadă crucea așezată lângă el. Nici dela Boilă n'am

primit vreo veste. În 1962 trec din nou prin Varolea și-l întreb dacă se mai ține de vorbă? Mi-a răspuns că în curând va avea un lemn bun și atunci mi-o face. La nu prea multă vreme, îmi trimite vorbă că crucea-i gata.

M'am dus cu căruța să aduc crucea și am așezat-o deocamdată în curtea lui Gheorghiță. Era o cruce foarte frumoasă. A doua zi am chemat niște prieteni ca să-mi ajute și așezăm crucea, după dorința lui Gheorghiță, la răscrucea de lângă casa părintească. Imediat am auzit oameni spunând că ce cruce frumoasă și nu trecea nimeni pe acolo fără ca să se oprească și să se uite la ea. În Dumineca următoare, am rugat pe preotul nostru să vină după slujbă și să sfințească crucea. După terminarea slujbei, a venit preotul și cantorul, dar oameni au venit tare puțini. A fost o sfințire tristă. Nici nu știu ce le-am dat și m'am dus amărît acasă. Nu bănuiam c'ar fi năcaz cu crucea.

Preotul a fost chemat la sfat și întrebat, de ce am pus crucea acolo. El n'a știut nimic că eu fac cruce și nici că vreau s'o așez acolo. Apoi m'au chemat pe mine și pe protopop și ni s'a spus că trebuie să mutăm crucea. Cu atâta n'am scăpat. M'au dat în judecată, că am așezat crucea fără autorizație. La judecată, avocatul județului a cerut să fiu pedepsit. Judecătorul însă nu m'a condamnat, pentrucă, spunea el, nu a găsit nicio lege care să oprească oamenii să așeze cruci.

Până la urmă, a trebuit să scot crucea și s'o mut pe drumul care duce la biserica noastra, chiar la intrarea în cimitir. În țara strămoșilor noștri, cari sute de ani au ținut posturile și rugăciunile, noi nu putem să așezăm o cruce din truda noastră, la răscrucile pribegiilor noa-

stre. Amară viață și vai de copiii noștri cari trebuie să crească, ținuți cu sila, departe de Cruce și de Casa lui Dumnezeu. Mi-e greu să cuprind cu mintea, încotro ne ducem, dar nădejdea în Domnul, că până la urmă va fi o izbăvire, n'am pierdut-o.

În 1948, am fost ridicat o cruce în Dealul Căpâlnii, în amintirea oștenilor căzuți pentru recucerirea Ardealului de Nord dela Unguri. La sfințirea crucii au venit mulți oameni de prin satele din jur. Sfințirea a făcut-o părintele Sămărghițan din Cerghid, vestit pentru frumoasele lui predici. Oamenii au venit și ca să-l asculte pe el și cred că multă vreme n'au uitat ce-au auzit în predica pe care a ținut-o după sfințire. Atunci se vesteau vremuri grele pentru noi și dragul de Sămărghițan le-a presimțit.

De atunci au trecut vreo 25 ani și aș vrea să înnoiesc această cruce. Pe Dealul Căpâlnii se întâlnesc drumurile dela Târnăveni către Târgu Mureș și dela Căpâlna către Cerghid. Aici îi hotarul între valea Târnavei și valea Mureșului. Pe acest deal, deasupra pe podiș, se ținea serbarea de 10 Mai. Veneau satele din jur cu școlile, cu tot tineretul și cu părinții cu carele, aducând merinde. Și veneau și șătrile cu mâncare și băutură și se întindeau pe tot podișul/ Școlile aveau fiecare program frumos de poezii, cuvântări, cântece și dansuri. Apoi se mânca și începea jocul feciorilor. Tot satul își avea jocul lui și drag îmi mai era să văd atâta lume adunată, să se veselească și să cinstească această zi mare. Astăzi nu avem nici 10 Mai.

Aș mai vrea să fac acolo o mică încăpere de cărămidă, o chilie, cu pereții acoperiți cu mozaic de piatră, ca

să dureze multă vreme. Chipul Maicii Domnului să fie făcut în ulei, iar crucea veche aș vrea s'o las lângă chilie. Aici trecătorul, după ce-o răsuflat puțin și de-o vrea, să intre înăuntru și nestingherit de nimeni să poată spune o rugăciune.

Ăsta-i anul, 1973, în care as vrea sa termin chilia din Dealul Căpâlnii, dacă Dumnezeu îmi ajută. Este, poate, ultima mea dorință de împlinit, la vârsta de 83 de ani, în amintirea celor ce-au căzut pentru reîntregirea Ardealului și pentru aceea cari nu vor să se lapede de Dumnezeu și de legea strămoșilor noștri.

ȘCOLILE

Până în anul 1875, la noi în sat n'au fost școli. În acest an, preotul nostru și cu cel al ungurilor, s'au învoit să ceară ca și noi să avem școli. Cum statul nu dădea bani pentru ele, ar fi trebuit să fie ținute de către biserici. Împreună cu oamenii, preoții s'au învoit să ceară grofului și prim-pretorului, să se mai facă un târg în sat pe seama comunei. Până atunci au fost două târguri, cari mergeau în folosul grofului. Cine venea cu vite sau altă marfă de vânzare, trebuia să plătească taxă pentru biletul de intrare. Un târg se ținea la Rusale și al doilea în 27 Septembrie. Al treilea târg se ținea, deacuma, în Dumineca de dinainte de lăsatul postului mare. Venitul pe bilete, se vărsa pe seama bisericilor, ca să poată susține școlile confesionale.

Învățători erau cei doi popi și copiii veneau, ori nu veneau, însă, oricum, aveam școală. Mulți au învățat car-

te, să scrie și să citească. Puteau citi foile cari ne veneau dela Sibiu și dela Orăștie.

Prin 1892, statul a preluat școlile, iar târgul a trecut pe seama satului. Așa au și rămas târgurile până când s'a făcut România Mare: două pe seama grofului și unul pe seama comunei. În 1923, la propunerea mea și mai ales că nu le-am dat răgaz, până când nu s'a făcut cererea la Camera de Comerț din Alba Iulia, s'au mai aprobat încă două târguri, unul la 28 Iulie și celălalt la 12 Decembrie. Deacuma aveam cinci târguri în sat, toate pe seama comunei.

Nu în toate satele statul a preluat școlile confesionale. În Laslăul Mare, Lepindea și Șoimuș, au rămas și pe mai departe pe seama bisericilor. În școlile de stat se învăța numai ungurește. În cele confesionale, se învăța pe limba fiecăruia. La cele de stat, numai o zi pe săptămână învățau Românii românește. Preluatul școlilor de către stat a însemnat o lovitură pentru Români. După politica statului, Românii nu trebuiau sa știe carte, și dacă vroiau să învețe, trebuiau să învețe ungurește. Ei nu trebuiau să ajungă să citească cărțile de rugăciuni în limba lor și mai ales nu gazetele românești. După 1918, Ungurii își aveau școlile lor și învățau în limba lor.

Când s'au înființat școlile de stat, grofu a dat pentru ele două case, una în care a stat Gligor Stupar, pentru patru clase, și a doua casă, pentru două clase, a fost casa de rugăciuni a pocăiților. Așa au stat lucrurile până în 1912, când am avut mari revărsări de ape. Casele în cari au fost adăpostite școlile, au fost umplute cu apă. Atunci învățătorii au cerut Revizoratului să se

construiască o casă mare, pe un loc ferit de ape. Revizoratul a cerut grofului să dea locul pentru școală, și când groful s'a învoit și le-a dat pământul, a venit un inginer dela județ și împreună cu o comisie comunală, formată din primarul Meder, notarul Boroș, directorul școlii Nagy și cu învățătorul Jodel Rezso, au examinat terenul, care era lângă jidanul Șamu. Comisia a găsit terenul nepotrivit și atunci groful le-a dat alt loc, lângă drumul către Bernadea. Acolo s'a ridicat școala, care s'a terminat de zidit în 1914. Tot în anii aceia s'a ridicat și primăria nouă și s'a înnoit casa lui Theil, doctorul satului.

Într'o seară, în vremurile astea mai noi, au venit la mine doi oameni din sat, Dumitru Bereș și cu Octavian Șuteu. I-am poftit în casă și ne așezăm la un pahar de rachiu. Au început să mă întrebe, că unde am fost astăzi, că uite, au venit doi domni dela Târnăveni și am avut o adunare a comitetului școlar. La adunare a fost și preotul Oprea. Cei doi domni au fost inspectori școlari. Ei ne-au întrebat, dacă vrem să avem liceu la noi în sat. S'a ridicat Oprea și le-a răspuns că nu avem nevoe. Alții n'au mai spus nimic și inspectorii au plecat. Furios pe răspunsul lui Oprea, i-am întrebat dacă știu încotro au luat-o inspectorii?

– La Dumbrăveni.

– Hai să mergem la telefoane și să chemăm comitetul școlar din Dumbrăveni.

Am avut noroc să găsim pe inspectorul din Târnăveni și pe subinspectorul Dumitraș din Dumbrăveni. La telefon era Dumitraș.

– Domnule Subinspector, aici este o delegație a comitetului școlar din comuna Bachnea. În decursul șe-

dinței de azi, la care ați participat și Dumneavoastră și ați întrebat comitetul, dacă dorește să se înființeze la noi în sat un liceu, a fost o neînțelegere. Comitetul școlar dela noi dorește să avem un liceu. Se poate înființa prin telefon?

– Se poate, cum de nu.

– Domnule Subinspector, vă rog să notați că comitetul școlar a hotărît astăzi înființarea unui liceu în comuna Bachnea.

Preotul nostru Oprea a fost toată viața lui împotriva a orice ar fi putut să ridice oamenii. De ce să învețe și copiii de țărani carte mai multă? Liceul a început să funcționeze în castelul grofului, care fugise și castelul era în părăginire.

BISERICA ȘI CASA PAROHIALĂ

Un alt gând pe care l-am purtat multă vreme pe suflet, a fost al bisericii. Aici norocul n'a vrut deloc să mă ajute.

La noi în sat, după câte știu dela bătrâni, înainte de 1876 era o bisericuță de lemn, așezată undeva dinjos de unde-i biserica acuma. În 1876 s'a construit biserica pe care o avem, destul de mare și încăpătoare. Era potrivită pentru noi Românii câtă vreme am fost sub Unguri. Atunci s'a mărit și cimitirul. La ridicarea bisericii, moșul, Gemu bătrânu, a așezat doi cretari sub prima cărămidă și apoi cu ajutoare mai mari, ca dela Prusuș bătrânul și Iuănuș, care a dat și el 100 zloți, și cu ajutorul tuturor familiilor de români din sat, a izbutit să ridice biserica numai cu puterea credinței și ajutorul oamenilor.

Gândul meu era ca să mutăm biserica în mijlocul satului și s'o facem mai frumoasă. În mijlocul satului, pe un deal, stătea biserica Ungurilor, mare și frumoasă și cu trepți acoperiți, cari duceau de jos dela drum, până sus la biserică. Ea a fost ridicată încă de Sași, câtă vreme au fost în sat la noi. După plecarea lor, biserica a fost preluată de Unguri. Acuma însă, când suntem în România Mare, se cuvenea ca și noi Românii să avem o biserică de care să putem fi mândri.

Cum am un ginere preot, care a ridicat o biserică în inima Secuimii pentru românii secuizați din comuna Vârghiș, județul Odorhei, dela el știam că se pot căpăta ajutoare dela stat și dela Episcopie. Ce mai rămânea, puteam pune noi oamenii. Am și avut un loc de biserică destul de mare și am fi întregit și mijlocul satului cu o clădire mare și frumoasă.

Sub păstorirea părintelui Dănilă, s'a fost schimbat și locul de casă pentru casa parohială din țigănime, pe Ulița Românească. Acolo s'a și ridicat o casă destul de frumoasă.

Vremurile au trecut și gândul cu mutatul bisericii, din sufletul meu, creștea și el. Vedeam cum oamenii câștigă în bună stare și ce alte posibilități sunt de a căpăta ajutoare și noi totuși nu ne mișcăm. I-am propus părintelui Oprea, "hai Părinte, să facem o biserică nouă, că acuma-i timpul. Uită-te și în alte părți, cum oamenii își construiesc mereu case și-și înfrumusețează satele și orașele". Popa nostru însă era surd la astfel de vorbe. Și în Comitetul Eparhial am adus odată vorba de ridi-

carea unei noi biserici, la care doi inși pe loc mi-au răspuns că "doar avem o biserică. La ce ne mai trebuie una nouă". Mai târziu, stând de vorbă cu ei și descosându-i, mi-au mărturisit că popa le-a cerut să zică "nu". Acela care ar fi trebuit să fie mai dornic de o biserică mai frumoasă, care să ne împingă și pe noi de la spate, era surd și înțepenit la toate imboldurile mele și peste el nu puteam trece, atâta vreme cât ne era preot. Oamenii popii erau Stupar Nicolaie și Bereș Nicolaie. Părintele își lucra pământul în parte cu oameni din sat și a strâns avere frumoasă, că eclejia noastră era mare. Dădea și bani împrumut oamenilor cu dobândă. Pentru sat însă, n'am putut scoate dela el niciodată niciun leu și nicio cupă de bucate.

Timpul a trecut și cu multe lucruri m'am ocupat, dar gândul dela biserică nu l-am luat. Mergeam Dumineca la biserică și treceam prin fața bisericei ungurești, mândră și frumoasă și așezată în mijlocul satului, iar noi trebuia să mergem la capul satului, pe deal în sus. Cu cât drag și cu câtă râvnă nu m'aș fi pus pe treabă, ca să ne facem o biserică nouă, dacă am fi avut un popă de înțeles.

La un timp oarecare, iar am făcut o încercare. Am vorbit cu notarul Țentea și cu directorul școlii, Marcu, că ar fi bine să mutăm biserica pe locul din mijlocul satului. Am făcut și o socoteală, cam cât ne-ar costa. Am întocmit și o listă, cam cât ar veni pe fiecare familie din sat, fără să fi socotit ajutoarele pe care le-am fi primit. Dacă ar fi fost ceva, ele ar fi trebuit să scadă partea ce-o aveam de dat fiecare. Când totul a fost terminat, convocăm o adunare a tuturor oamenilor din

sat. Adunarea a fost prezidată de directorul școlii, Marcu, de față fiind și preotul Oprea. Marcu spune că obiectul convocării este să discutăm ridicarea unei noi biserici, "așa după cum am vorbit cu baciu Golea și cu alți oameni din sat, pe locul pe care comuna l-a primit dela reforma agrară. Noi am făcut și un calcul, cam cât ar trebui să dea fiecare. Calculul l-am făcut după cât au costat bisericile din Bord și din Dârlos". Apoi a citit Marcu lista de contribuție a familiilor, începând cu Oprea, care ca preot era în fruntea listei și pe care a venit să dea 8.000 lei. Atunci s'a ridicat Oprea și a spus că el nu poate să dea nimic, pentrucă are copii la școală. Avea într'adevăr copii la școală, dar numai el avea? Văzând oamenii că însăși popa nu vrea să dea nimic pentru biserică, n'au mai vrut nici dintre ei mulți să dea. Și pe mine au fost repartizate 8.000 lei și au mai fost și alții, cari nu stăteau așa de bine. Și Baia a refuzat, care era cumnat cu popa și nu era deloc sărac. Niciodată în viața lor, aceste două familii pripășite la noi în sat, n'au dat ceva pentru comună sau pentru binele obștesc.

Adunarea dela școală s'a întâmplat în 1945, după reforma agrară. După un an de zile, în 1946, iar am început acțiunea cu biserica. La mine acasă ne-am întâlnit câțiva din comitet și am hotărît să facem o colectă pentru ridicarea bisericii. De față au fost: Roșca Ioan, Șuteu Octavian, Dumitru Bereș, Ilarie Moldovan și cu mine. Trebuia să mergem pela casele oamenilor și să-i rugăm să se înscrie fiecare cu cât vrea. Eu m'am fost înscris cu 1.000.000 lei (era inflație mare atunci). S'a înscris destul de multă lume și de data asta, încât dacă popa și cu cei câțiva oameni ai lui, nu ar fi fost

împotrivă, am fi putut-o face. Când a văzut însă popa că facem colecta pentru biserică, a lăsat vorbă prin sat că guvernul nu ne lasă să construim biserica și că vom avea neplăceri. Așa s'a terminat ultima încercare de ridicare a bisericii sub păstorirea lui Oprea.

Oprea a venit la noi în sat în 1923 și a fost preot până în 1960, când, într'o Duminecă dimineața, mergând la biserică, când a ajuns în dreptul casei lui Bleahu, a căzut jos. Au venit oamenii de l-au ridicat, au adus o căruță și l-au dus acasă. A zăcut cinci săptămâni în pat și apoi a murit.

Tot în 1960, cu câteva luni înainte de a muri, într'o adunare în casă la frate-meu Gheorghiță, i-am fost spus niște vorbe cari nu i-au căzut bine. I le-am spus așa ca să audă și să știe toată lumea, că "de 30 de ani încerc să ridic o biserică frumoasă la noi în sat, care să ne facă cinste nouă Românilor, și tocmai dumneata, care ar trebui să pui mai multă râvnă pentru acest lucru, să ne îndemni și pe noi poporenii, te-ai pus contra mereu, numai ca să nu-ți obosești trupul și ca nu cumva să trebuiască să dai un ban". Când a fost pe patul de moarte, m'am dus la el și ne-am iertat. Nu știu dacă este cineva la noi în sat care să-l plângă.

După ce a murit preotul Oprea, la vreo două-trei luni de zile, aud că preoteasa vrea să vândă casa lor nouă lui Albert Iancsi. În casa parohială au stat părinții lui Oprea, după ce el și-a construit casa proprie. După moartea părinților, casa a fost închiriată. Banii cu care și-a construit popa casa, au fost doar banii adunați dela noi, ba pe botez, ba pe cununii, ba pe înmormân-

tări, ba ca sâmbrie, și acuma această casă să ajungă pe mâna Ungurilor? Una ca asta nu putem lăsa să se întâmple. Casa asta trebuie să rămână a noastră.

M'am întâlnit odată cu preoteasa pe drum și, între altele, i-am spus:

– Doamnă Preoteasă, dacă lucrurile ajung până acolo, noi enoriașii am dori să avem întâietate la cumpărarea casei.

– Da mie ce bine mi-au făcut enoriașii?

– Doamnă Preoteasă, te rog nu păcătui, că banii cu cari a fost ridicată casa asta, au fost munciți întâi de noi și apoi au ajuns în buzunarul popii. Noi nu-ți cerem să ne-o dai pe nimic. Ti-o plătim ca oricare altul, dar așa se cuvine, ca această casă să ne rămână nouă. Preoteasa era hotărîtă să vândă casa Ungurilor. Doamne, cum s'o putem împiedeca? Am lăsat vorbă la toți cari se mișcau pe lângă ea, să bage seama ca nu cumva să se facă târgul și noi să nu știm.

În casa care era de vânzare, era băgată poșta și locuința dirigintelui poștal. Preoteasa locuia în casa din spate, care era și ea destul de încăpătoare pentru o familie. Planul meu era, să-l scoatem pe dirigintele, să-l mutăm în altă parte, ca în locul lui să-l putem băga pe noul preot, Lazăr, care acuma locuia în casa parohială veche. Pe asta, ar fi trebuit s'o vindem, ca să putem plăti casa nouă. Poșta ar fi putut rămâne acolo și în felul acesta am fi avut și un mic venit.

Într'o seară, l-am rugat pe Octavian Șuteu să-l ia și pe dirigintele Popa și să vină amândoi până la mine. Am adus un pahar de vin și ne-am pus la povești. Din vorbă în vorbă, ajungem și la casa preotesii. Atunci i-am

spus că comitetul eparhial ar dori să cumpere casa lui Oprea și că noi l-am ruga să se mute, ca să-l putem băga pe noul preot în locuința lui. Dirigintele îmi răspunde că el nu se poate muta, deoarece sunt dispoziținni ca dirigintele să locuiască lângă poștă și că, de altfel, și contractul așa este făcut. Asta n'am putut-o crede. Dirigintele nu ne spunea adevărul, dar nu pricepeam, de ce? La câteva zile, am ajuns la Târnăveni și am intrat și pela poșta centrală. Aici, l-am întrebat pe directorul regional, dacă este o astfel de lege. La asta el îmi răspunde:"este bine ca diriginții să locuiască aproape de oficiu poștal". – Asta-i altceva. Asta nu e lege.

Între timp, las vorbă prin sat că vrem să vindem casa parohială veche. S'a anunțat unul din Vaidacuta, dar târgul nu s'a făcut. Și preoteasa amâna vânzarea casei, pe care dirigintele nu vroia s'o elibereze. Preotul Lazăr, pe de altă parte, ne strângea cu ușa ca să-i reparăm casa parohială veche. I-am răspuns că sigur ca o vom pune în rând, dar, în nădejdea că până la urmă tot vom reuși să cumpărăm casa lui Oprea, nu mă grăbeam cu pusul în rând. Într'o altă ședință a comitetului eparhial, părintele Lazăr iar ne cere să-i facem casa. I-am răspuns că desigur, o vom face, dar după ședință l-am rugat să vină până la mine acasă. Aici, la un pahar de vin, i-am spus de ce ne tot codim să punem casa veche în rânduială, pentrucă vrem să cumpărăm casa nouă, a lui Oprea, unde să-l putem muta pe el. Lazăr s'a învoit să aștepte până când s'o coace cumpărarea casei.

La câteva luni de zile, dirigintele poștei a fost mutat, iar cheile locuinței ajung din nou în mâinile preotesei.

Locuința era goală. Preoteasa a pus din nou casa de vânzare. Când am auzit, am lăsat și eu vorbă peste tot că biserica românească cumpără casa, ca să nu se înbulzească prea mulți cumpărători. Preoteasa, care avea mereu alte gânduri, lasă vorbă că casa vrea s'o cumpere preotul din Laslău. Am prins însă de veste că popa din Laslău era profesorul ungur dela noi din sat, Bolgar.

Într'o zi, vine epitropul Stupar la mine și-mi spune că târgul cu Bolgar e pe cale să se încheie. Am adunat comitetul parohial și în ședință ne-am hotărît să cumpărăm casa cu orice preț. Apoi m'am dus la Baia Gheorghe, un nepot de-al preotesei, și l-am rugat să meargă până la mătușă-sa și să-i spuie că noi vrem să cumpărăm casa. Baia se obligă să vorbească cu preoteasa, dar ne spune că ea nu se ține de cuvânt, spune una și face alta.

La câtăva vreme, o întâlnesc din nou pe drum, și o întreb, de ce ne tot poartă așa, și nu vrea să ne vândă casa? A mormăit ceva neclar și ne-am despărțit. L-am rugat pe Lazăr, să meargă la ea și să discute de preț. A început să spună că nu mai poate s'o dea așa, pentrucă străinii îi oferă mai mult, 36.000 lei.

În ziua următoare, îl văd pe Csibi Feri stând de vorbă cu Bolgar, și cunoscând legăturile lui cu Csibi, știam că numai despre casă putea fi vorba. Ajung acasă și sosește la mine perceptorul Nicolaescu și-mi spune: "vezi, baciule Golea, ce faceți cu casa preotesii, că ungurii sunt pe capul ei, să facă târgul". În aceeași seară m'am dus la preotească acasa și am stat de vorbă cu fetele ei, Doinița și Steluța. Ele mi-au spus că ma-

ma lor acuma vrea 38.000 lei. A doua zi am adunat din nou comitetul parohial, le-am spus care-i situația și mergem cu toții la preoteasă. Din vorbă'n vorbă, ba că-i mult, ba că nu-i mult, facem târgul cu 38.000 lei și preluăm și toate cheltuielile de transcriere la judecătorie. Până la urmă, ne-a costat casa 45.000 lei.

Când am încheiat târgul, preoteasa ne-a cerut să-i punem pe masă pe loc 10.000 lei. Roșca Antonie ne-a dat 5.000 lei și Roșca Nicolaie, 1.500 lei. Ne mai lipseau 3.500 lei. De unde să-i luăm acuma noaptea? M'am dus și am trezit-o pe secretara dela Casa de Economii, pe Asztalos Etel, și am descusut-o, cine are mai multi bani la economie? Imi spune că Dezsi Imre. Am rugat-o să mă aștepte, până vin cu el. M'am dus și l-am sculat. Nu stătea departe. L-am adus la Casa de Economii, am ridicat banii și i-am mulțumit domnișoarei Etel, că a fost așa de bună și ne-a ajutat. I-am mulțumit și lui Imre, că ne-a dat banii, și m'am dus apoi la preoteasa. Cu ajutorul a doi unguri, am reușit să scăpăm casa ca să ajungă pe mâna lor. I-am dat banii preotesii și apoi ne-am dus cu toții la mine acasă, ca să bem aldămașul. Noua casă parohială este mare, frumoasă, așezată în mijlocul satului și făcută să servească multe generații de popi. Cu toții am fost mulțumiți că am putut pune mâna pe ea și că am scăpat de rușinea de-a o lăsa să ajungă pe mâna străinilor. Doamne-Ți mulțam!

ZIDIREA NOII BISERICI

Bunul Dumnezeu mi-a orânduit să mai trăiesc câțiva ani ca să pot pune și eu umărul la ridicarea noii noastre biserici, pe care zeci de ani am dorit-o atât de mult. S'au împlinit cincisprezece ani din 15 Februarie 1965, ziua când am început să scriu aceste amintiri, iar eu am intrat în al nouăzecilea an al vieții mele. Mă rog lui Dumnezeu să ajung să pot înălța și eu o rugăciune în ea. Acuma, în primăvara anului 1980, se găsește sub acoperiș. Câți ani mai trebuie să trăiesc ca să pot lua și eu parte la sfințirea ei?

Biserica noastră veche, construită pe timpul lui moșu, Gemu, și care a îngropat în temelia ei câțiva bani de argint, are o crăpătură încă de multă vreme care merge pe lângă turn în sus. Am tot reparat noi această crăpătură, dar ea se desfăcea mereu. Cauza este lăsarea pământului pe care este așezată temelia.

In anul 1970, la noi au fost ploi multe. Am avut mari revărsări de ape în tot Ardealul. Multe case s'au fost prăbușit atunci. Biserica noastră a resimțit și ea urmarea ploilor. Crăpătura de lângă turn s'a lărgit amenințător. Din Târnăveni a venit atunci ginerele meu, protopopul Ioan Popa și cu Marius, nepotul, care lucrează la serviciul edilitar al orașului și împreună cu preotul nostru Lazăr, au constatat că biserica noastră este amenințată cu prăbușirea. Au întocmit apoi un raport pe care l-au trimis Ministerului. Raportul a fost încheiat cu o cerere, ca să ni se aprobe construirea unei noi biserici. Loc aveam încă din reforma agrară din 1923. Prilejul a fost folosit ca să începem din nou acțiunea pentru ridicarea unei biserici în mijlocul sa-

tului. Ministerul ne-a dat aprobarea, cu toate că eu mă temeam că nu ne-o vor da și ne-au aprobat și un ajutor de 26.000 lei. Atunci am început și noi colecta prin sat. S'au înscris oamenii care cu 100 lei, care cu 200, cu 300, 500, 1.000 și alții până la 3.000lei. Câțiva s'au înscris chiar cu 5.000 lei, printre cari am fost și eu și ginerele meu, Ioan Popa din Târnăveni. Din America, Rodica și cu Traian ne-au trimis 20.000 lei și s'au bucurat oamenii din sat că acești doi copii ai mei, ajunși așa de departe de țara lor, tot nu și-au uitat satul și neamul și acuma, cu ridicarea noului locaș de rugăciune, ne-au sărit într'ajutor.

La noi în sat avem obiceiul ca în prima zi de Crăciun seara, toți capii de familie să se strângă și în frunte cu cantorul să meargă din casă în casă la colindat. Se strâng bani, colaci și pecie, cari apoi se vând la licitație, iar banii se varsă pe seama bisericii. Colindatul începe cu "Astăzi Prorocirile și toate Scripturile", care se cântă până când se deschide ușa casei. Atunci se încetează cu "Astăzi Prorocirile" și trecând pragul casei, cantorul începe: "În Orașul Viflaim" și așa colindând își fac toți loc în casă. Când se termină cu Viflaimul, gazda aduce câte o sticlă-două de rachie, care trece din mână în mână și din gură în gură, cu închinăciunea: Nașterea Domnului la mulți ani! În anul acesta daniile dela colindat s'au făcut pentru ridicarea bisericii. S'au strâns 8.000 lei.

În ajunul Crăciunului oamenii stau acasa, ca să primească pe tinerii colindători, cari încep de pela 2-3 după masă cu copiii de 4-5 ani și se continuă cu cei mai mari pe măsură ce se întunecă. Ajunul se încheie cu colindatul feciorilor cari, ca și însurații, umblă din

casă în casă cu aceleași colinde și strâng și ei colaci și pecie pe cari le vând și-și fac bani ca să plătească cetărașii ce le cântă la joc.

După ce Ministerul ne aprobă să ne facem biserica și când să ne apucăm de lucru, vine primăria și ne oprește, că locul nu ar mai fi al nostru. Am amintit mai înainte că biserica noastră avea un loc frumos în mijlocul satului primit încă dela reforma agrară din 1923. Acuma în ultima vreme, la noi în sat s'a făcut "sistematizare", în care a intrat și locul bisericii noastre, pe care au plănuit să construiască "blocuri", adică ni l-au luat și i-au schimbat rostul.

Nepotul Ioan Bota mi-a spus că județul vrea să ne dea alt loc pentru biserică. S'a convocat atunci consiliul parohial pentruca să se vadă ce-i de făcut și, supărat, m'am hotărît să mă duc și eu la această ședință. Din partea județului au venit doi delegați. Când am văzut că ei cu adevărat vorbesc de un alt loc unde să ne construim biserica, am cerut și eu cuvântul și le-am spus că "noi, biserica, avem locul nostru, primit dela reforma agrară din 1923 și pe acest loc vrem să ne construim biserica".

– De ce n'ați ridicat biserica pe vremea politicii?, mă întreabă unul din cei veniți dela Târgu Mureș.

– Si pe vremea aia biserica a avut dușmani, – i-am spus, cu gândul la Oprea, că altceva ce să-i fi spus? Mâhnit, m'am dus acasă. Preotul cu întreg consiliul parohial s'au dus să-și ia în primire locul nou. Era în vechiul târg de vite, către gară, lângă țigănime. Înainte ne aveam biserica din sus de țigănime și acuma să ne mutăm cu ea din jos de ei. Frumos ne stă!

Vremea trece și toată lumea se arată mulțumită. Nimeni

nu zice nimic. La vreo două săptămâni mă întâlnesc cu Lazăr, popa nostru, stând de vorbă cu cineva. Mă apropiu de ei, le dau bineţe şi-i spun popii:

– Părinte, eu nu mă pot împăca de fel cu locul unde să ne facem biserica.

– Apăi dumneata vei rămâne cu biserica veche, îmi răspunde popa.

La câteva zile mă iau şi mă duc la Târnăveni, la ginere şi-i spun toată întâmplarea dela noi din sat şi-l rog să-mi facă o scrisoare către Episcopul din Alba Iulia, să intervină la judeţ ca să ne dea locul bisericii înapoi. Dacă nu ni se va da locul primit dela reforma agrară, atunci să ni se permită să ne ridicăm biserica pe locul casei parohiale, care după cum am văzut, este în mijlocul satului şi-i destul de mare ca să ne putem ridica şi biserica pe el. Cu scrisoarea făcută de ginere, m'am dus la Otilia, cealaltă fată, care şi ea trăieşte în Târnăveni, ca să mi-o bată la maşină. Cu ea gata, m'am întors apoi acasă.

Scrisoarea asta ar fi trebuit să fie semnată de preot, de enoriaşi şi să aibă şi avizul primăriei. Îl iau pe Nicolaie Roşca şi mă duc cu el la Lazăr. Îi dau scrisoarea şi-l rog s'o citească şi s'o semneze. O citeşte el şi ne spune: "Poate cei din Vereşveghi o vor subscrie." Adică popa nostru nu vrea să ne ajute ca să ne recăpătăm locul. În gândul meu mi-am zis, şi ăsta calcă pe urmele lui Oprea.

In ziua următoare mă duc până la curtea părintească, în nădejdea să-l găsesc acolo pe Ioan, nepotul. Era într'adevăr acolo. Lucra ceva cu cuscrul lui, cu Ilarie Moldovan, feciorul lui Benon Moldovan, cantorul. Pe Ilarie noi l-am cununat. Un fecior de-al lui Ilarie a luat

o fată de-a lui Ioan. Trec către ei şi-i chem să vină să vadă ce scrisoare am făcut în numele credincioşilor către Episcop. O citeşte Ilarie şi o subscrie pe loc, apoi o citeşte Ioan şi o subscrie şi el. O subscrie şi Traian, fratele lui Ilarie, care s'a nimerit să fie şi el acolo. Îi spun lui Ioan: "Mâine-i Marţi, începe din Vereşveghi şi hai cu strânsul semnăturilor până la mine". A doua zi vine Ioan cu câteva semnături. Nu i-a arătat lumea încredere. Iau scrisoarea la mine şi-o iau prin târg, printre oameni. Pe câţi i-am rugat s'o semneze, toţi au semnat, afară de unul. Am strâns atunci semnăturile dela 35 capi de familie şi cu ele, recomandat, fără de semnătura popii şi fără avizul primăriei, i-am dat drumul la Episcopie.

La vreo două zile, într'o seară, mă pomenesc cu Lazăr la mine. Eram numai cu nevasta acasă. Supărat popa, mă ia la rost, că de ce umblu după semnături prin sat? De ce nu am încredere în conducători, că doar ei ştiu ce fac? La toate astea îi spun: "Lasă Părinte, că cu biserica va fi cum va vrea Dumnezeu".

Cererea am fost trimis-o la Alba Iulia de vreo zece zile. După vizita lui Lazăr la mine, mă duc din nou la Târnăveni la ginere şi-i spun ce-i nou pela noi. Ginerele îmi spune: "Dumnitale şi-aşa-ţi place să umbli, du-te cu copia scrisorii la Târgu Mureş". Acolo-i prefectura noastră acuma. În Dumineca ce vine, mă iau şi mă duc la Târgu Mureş. Am dormit la Doiniţa, fata mai mare din ultima mea însurătoare, măritată aici. A doua zi, Luni, m'am dus la prefectură. Acolo am dat peste unul din cei doi domni cari au fost la noi la şedinţa consiliului parohial şi mă întreabă: "Ce cauţi baciule Golea aici?" Îi spun că aş dori să vorbesc cu preşedintele.

Era Tanco, acela care m'a întrebat, de ce n'am făcut biserica "pe vremea politicii?" Îmi arată ușa la care să bat. Aici îmi iese un alt domn și mă întreabă:

– Pe cine cauți moșule?

– Aș vrea să vorbesc cu domnul Președinte Florea.

– Nu-i aici.

– Nu-i nimic, domnule, am să mai vin eu.

– Da ce, baciule Golea, nu mă mai cunoști?

– De unde să te cunosc eu, domnule?

– Eu am fost în sat la dumneavoastră, de v'am dat locul nou pentru biserică. – Ăsta era David.

– Eu îs bătrân, domnule, și mai uit. Apoi scot copia scrisorii către Episcopie și i-o dau s'o citească. După ce termină, mă întreabă?

– Da locul pe care eu vi l-am dat, nu-i frumos? Nu vă place?

– Ba-i frumos, domnule, dar nu pentru noi. Până acuma am avut biserica din sus de țigani și acuma să ne mutăm din jos de ei. Bine ne-ar sta. Când au zidit moșii noștri biserica acolo sus, erau vremuri grele pentru ei. Au făcut și ei cum au putut, dar noi acuma vrem să ne facem biserica în mijlocul satului, ori n'o ridicăm de loc.

– Du-te moșule acasă și-ți vezi de treburi, că-ți pierzi vremea pela noi.

Mergând așa agale către Doina, mă gândeam, când să mai vin să-l găsesc pe Florea? Deodată mă oprește cineva și mă întreabă:

– De unde ești, moșule?

– Din Bachnea, domnule.

– Dumneata ești baciu Golea. Sunt 40 de ani acuma, de când am fost la dumneavoastră în sat. Acolo mi-am început viața de învățător. Directorul școlii era Laurențiu. Stăteam în chirie la Baia. Dumneata erai primar. Și ce faci pe aici, baciule Golea?

– O, domnule, am un năcaz mare. Am fost la prefectură, unde l-am căutat pe președintele Florea.

– Si ce vrei cu Florea?

Atunci scot copia scrisorii către Episcop și i-o dau și lui s'o citească.

– Baciule Golea, lasă scrisoarea asta la mine, că eu am pe cineva pe lângă președinte și după câteva zile am să-ți trimit vorbă, dacă se poate face ceva ori nu.

La vreo săptămână primesc înapoi copia și cu o scrisoare dela el, în care-mi spune că "se face". Eu nu l-am întrebat nici cum îl cheamă, nici unde stă și nici nu mi-am adus aminte. Nici el nu mi-a spus nimic.

Într'adevăr, Florea a primit scrisoarea noastră către Episcopie și a întrebat sfetnicii lui, care-i situația? Între cei întrebați au fost David și cu Tonca, cari au fost la noi în sat și știau că avem un loc din reforma agrară, pe care comuna vrea să ni-l ia. Au întrebat și pe protopopul Dragolea din Sighișoara, care știa și el că avem un loc din reforma agrară. Florea a mai întrebat și pe cei din biroul lui, pe Hărsan, pe care-l cunosc încă de când lucra în Târnăveni. Altul care a fost întrebat, a fost Petre Vaida, fratele învățătorului Valer Vaida, care m'a oprit când eram în drum către Doinița. Amândoi știau dela Valer care-i situația și așa i-au spus și președintelui. Văzând Florea că cererea noastră a poporenilor îi dreaptă, a hotărît că "dacă cu aderat locul este al bisericii, biserică să se facă pe el".

David a chemat apoi pe protopopul Dragolea la telefon și i-a comunicat că "credincioșii din Bachnea pot să-și

ridice biserica pe locul primit dela reforma agrară". Apoi Dragolea l-a chemat pe Lazăr, ca să-i spună că "a fost aprobată cererea credincioșilor. Puteți să începeți lucrul". Cât de bine i-a căzut lui Lazăr știrea că cererea noastră, pe care el n'a vrut s'o semneze, a fost aprobată, cam știu eu, și din ăștia mai sunt ei câțiva prin sat, cari cred că Nicolaie Golea la 83 de ani nu mai poate face nimic.

La câteva zile a venit în sat Baia Ioan, ca să-și vadă nepoții. El trăiește în Târgu Mureș. A trecut și pela mine și m'a luat la rost: "Dumneata umbli prin Târgu Mureș și pela mine nu dai deloc". Mă întreabă apoi cum îi cu locul pentru biserică și începe să-mi spună toată povestea cu Vaida Valer și cu prefectura. În Târgu Mureș s'a întâlnit cu Vaida, care pe vremea când a fost învățător în Bachnea a stat în chirie la ei. Vaida i-a povestit cum m'a întâlnit pe stradă, m'a recunoscut și că eu i-am arătat scrisoarea către Episcopie. El a dat scrisoarea lui Petru, fratele lui, care este secretarul lui Florea și care dealtfel i-a și prezentat-o. I-am spus lui Baia că aș vrea să ajung din nou la Târgu Mureș ca să mulțumesc fraților Vaida și lui Florea pentru binele ce ni l-au făcut, dar că mai înainte aș vrea să trec pela el și împreună să ne ducem la ceilalți.

Aprobarea cu biserica ne-a venit în 1973. Episcopul ne-a anunțat că va veni la sfințirea locului și a și venit a treia zi de Crăciun, aducând cu el și un cor din Alba Iulia. După slujbă am făcut o fotografie cu toți credincioșii în fața bisericii și apoi ne-am dus la sfințirea locului. După sfințire s'a dat o masă în cinstea Episcopului, la care eu n'am fost. Prea mulți se îmbulzeau pe lângă el. S'a uitat Episcopul roată, ca să-l vadă pe

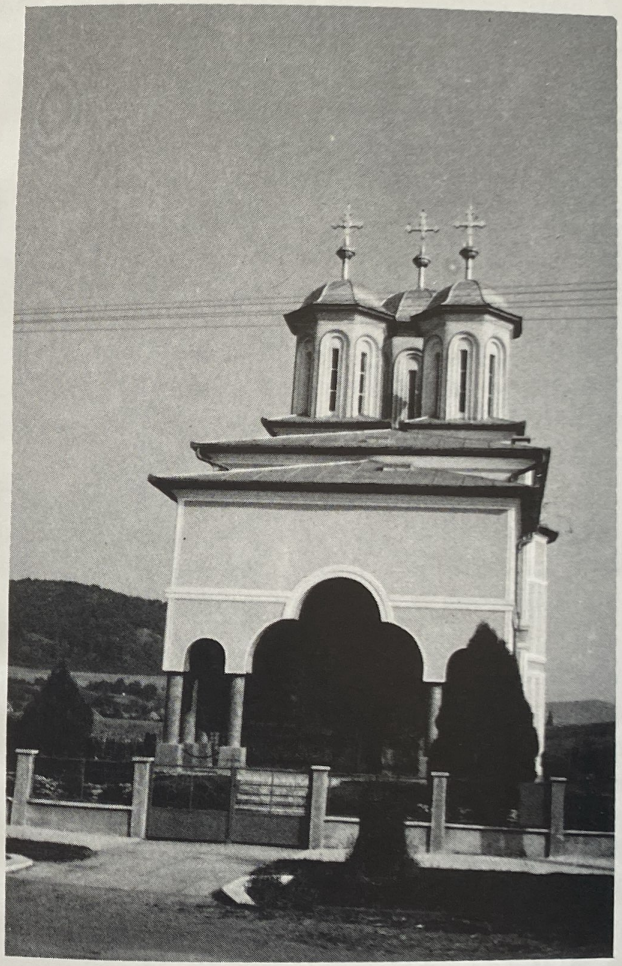

Biserica terminată

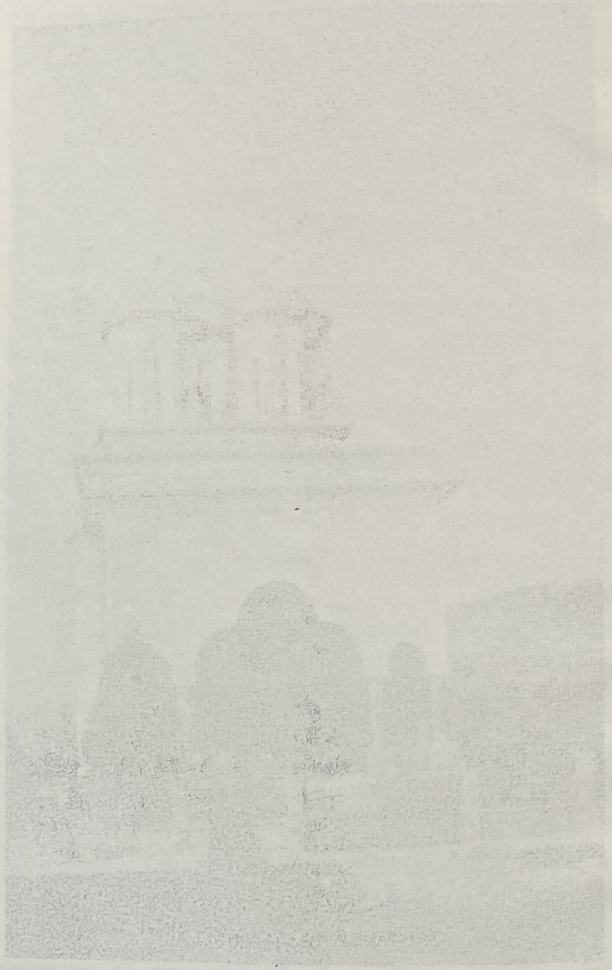

Biserica terminată

"pe moșu care mi-a trimis scrisoarea", dar nu m'a găsit. A și întrebat de mine. Preotul Lazăr m'a scuzat că aș fi "bătrân și surd". La câteva zile mi-a spus clopotarul cum m'a căutat Episcopul.

Părintele Lazăr nu mă avea la inimă pentrucă odată, la o adunare a consiliului parohial, am cerut că dacă el merge tot a treia Duminecă la Coroi, să preia și Coroiul a treia parte din aruncul comunal pentru sîmbria lui. Acest lucru l-am fost spus mai înainte și protopopului Dragolea, dar a rămas fără urmări. Mai târziu, la o întâlnire, așa printre pahare, când am fost numai în doi, m'a întrebat Lazăr dacă aș mai fi supărat pe el. I-am răspuns că "pentru biserică toate se iartă".

La scurtă vreme după sfințirea locului, m'am luat și m'am dus la Alba Iulia, ca să-i mulțumesc Episcopului că s'a obosit să vină până la noi în sat. M'a primit cu drag.

– Mă mai țineți minte, Prea Sfințite?

– Cum să nu te țin minte, moșule Golea? Dacă dumneata nu mi-ai fi scris, nu s'ar fi aprobat ca să facem biserica acolo, în mijlocul satului, și am fi rămas cu ea tot lângă țigănime.

La el mai erau vreo 4-5 preoți. M'a chemat să stau la masă. După masă m'am ridicat și i-am mulțumit din nou pentrucă s'a obosit până la noi și pentru tot sprijinul pe care Episcopia ni-l dă ca să ne putem termina biserica. I-am sărutat apoi mâna și mi-am luat rămas bun. Eram grăbit să ajung mai repede, să mai văd odată acuma, după 56 de ani, locul unde a fost așezată Tribuna la 1 Decembrie 1918, când a avut loc Marea Adunare Națională, la care am mândria să fi luat și eu parte.

* * *

SUB COMUNIȘTI

Acuma, după mai bine de 25 de ani de viață cu "oameni noi" la conducere, îmi aduc aminte cum era odată pela noi. Ce s'a ales din mândrii noștri gospodari, de care îți era mai mare dragul când intrai în ogradalor cu grajd frumos, plin de vite, cu cotețele pline de porci, curtea plină de galițe, pivnița plină de vin și hambarele de bucate. Aveau care, căruțe, mașini de semănat. Ba prin unele părți ale Ardealului au început oamenii să aibă tractoare și mașini de îmblătit. Când ieșeau la târguri, le umpleau cu boi frumoși îngrășați pentru export, cu vaci frumoase Simmenthal, bune de lapte. Eram primar aici la noi, unde aveam cinci târguri anuale și încărcam 20-30 de vagoane de boi pentru Viena, Milano și alte orașe mari, ca să nu mai vorbim de celelalte târguri din jur, ca cel dela Bălăușeri, Dumbrăveni, Târnăveni, Mediaș, Târgu Mureș, Cetatea de Baltă, Sighișoara, Iernut, Luduș, Reghin, Miercurea Nirajului, Odorhei, Cristur și Agnita, tot târguri la cari umblam și eu. Astăzi acești fruntași harnici ai țării noastre au ajuns slugi la colective și la gospodăriile de stat. Mulți dintre ei se duc, cu câte o gentucă subțioară, la lucru la fabrică, iar femeile lor se duc cu sapa la colectivă, pentru a face rost de ceva bucate pentru familie.

După 1944 au început să ne ceară cote din bucate, din vite, din lapte, din vin, cote pe care le-au tot mărit, de am ajuns ca noi aceia cari pe vremuri umpleam târgurile cu vite și bucate pentru vânzare, să nu ne mai rămână nici de semănat, necum de mâncat. Pe atunci făceam câte 60-70 de măji numai de grâu, fără să mai pun orzul, ovăsul și cucuruzul. M'au făcut chiabur și pentru asta trebuia să le dau o cotă de două ori mai mare, pe care mi-o răsplăteau cu 1.000 lei. Îmi cereau apoi să le plătesc o dare de 12.000-14.000 lei pe an, până când m'au adus de n'am mai avut de unde s'o plătesc și atunci, în 10.000 de lei, mi-au luat Grădina Tuțoaii din capul satului, pe care n'aș fi dat-o pentru mult. Când eram în hotar prin Lungoaia ori deasupra Vereșveghiului, acolo ne retrăgeam ca să mâncăm de amiazi. Aveam niște pomi cari țineau o umbră bună și aveam un izvor cu o apă așa de bună, de ca aia nu se găsea în tot satul. Asta a fost în 1953. În 1957 mi-au luat cele două odăi din față din casa în care trăim, și au băgat în ele mai întâi percepția și mai apoi au mutat birourile colectivei.

Parte din pământ l-am fost trecut pe numele lui Neculaie, Mărioara și Otilia, copiii mai mari, iar eu am rămas cu 9 Ha. Din aceste mi-au luat 5 Ha, zicând că mi le vor plăti. Nu mi-au dat nimic pe ele. Pământul dat lui Neculaie, Mărioara și Otilia l-au luat, zicând că ei nu stau în sat, iar pe mine m'au forțat, cu cele patru hectare rămase, să intru în colectivă. Nici eu însă și nici nevastă-mea n'am lucrat nicio zi la colectivă. La sfârșitul anului îmi dădeau, pentru pământul ce mi l-au luat, 90 de kgr. de grâu și tot atâta porumb. În anul acesta, 1970, îmi dau 60 de lei pe lună și 50 de kgr. de bucate pe an. Banii lor nu-mi ajung nici de tutun și de-un pahar

de rachiu când mă mai întâlnesc cu câte un prieten. Am avut noroc că m'au ajutat copiii și cu bunul Dumnezeu.

Îmi vin în minte acum amărăciunile suferite de când au venit comuniștii la putere. Am văzut că omul cinstit și harnic și temător de Dumnezeu îi dat la o parte. Harnicul plugar nu mai are niciun cuvânt. Cuvântul și conducerea au ajuns în mâinile oamenilor de nimica, a acelora fără credință, pleava satelor, cari au distrus ce-am avut noi mai scump: familiile cinstite și cu gospodăriile lor. Au distrus satele cu așezările lor sănătoase. În loc să-i fi ridicat pe cei de jos în sus, ei au făcut din toți slugi. Înainte fiecare își lucra pământul, de tot hotarul era ca o grădină frumoasă. Nu se vedea pământ nelucrat, părăsit, așa cum vedem azi în multe părți pe hotarul nostru. Mi-aduc aminte însă de-o spusă din bătrâni, că "niciun lemn nu crește până'n cer", așa că odată și odată se va sfârși și cu aceste vremuri în care toate's întoarse pe dos.

Până în 1948 am dus-o cumva, mai ales că mare sprijin am avut în Sana, nevastă-mea, care în toate vremurile acestea grele s'a purtat cu mare curaj. Atunci, în 1948, toamna târziu am aflat că Ionel și cu Trăian, copiii mei, nu mai sunt în țară. Ce i-o fi împins pe ei să plece în străinătate? Mai târziu am aflat că toată poliția din țară era pe urmele lui Ionel, care la Sibiu, când era să puie mâna pe ei într'o casă unde se întâlneau, el ar fi tras vreo două focuri de revolver în stânga și'n dreapta, a tras apoi în lampă și pe'ntunerec, sărind peste ei, a reușit să scape. Traian era deja la Buziaș la băi, cu gândul să-și aranjeze trecerea în Jugoslavia. Întâmplarea cu Ionel le-a grăbit fuga. Ionel trebuia scos din țară cât mai repede. În felul cum ei au plecat, nu au mai putut-o lua și pe Nadea, nevasta lui Traian. Au plecat în trei, Ionel, Boris, fratele lui Nadea, care și el, de vreo patru luni, trăia ascuns și cu Traian. Lucrurile astea mi le-a spus Traian, în 1970, când am ajuns la el la München. Pe Ionel n'am mai ajuns să-l văd. Toate bucuriile mele s'au dus. În sufletul meu nu mai era nimic senin. Mă mai întâlneam eu cu un prieten, doi, la un pahar de beutură, unde-mi mai alinam durerile, dar toate nu le puteam spune nici lor. Ce mă neliniștea mai mult, era presimțirea că răul mare încă nu-i aici, dar că încet-încet se apropie.

În 15 Noembrie 1948, dimineața, numai vine o mașină la poartă cu doi securiști dela Blaj și doi milițieni dela noi din sat. Mi-au spus că sunt arestat și-mi arată o hârtie că au drept să facă percheziție. S'au apucat de lucru și au hândălit toată casa. Au început să care cu o coșarcă mare cărți la mașină. Au dus tot ce-au adunat copiii în anii lor de școală. Când au terminat cu percheziția și cu căratul cărților, m'au luat și pe mine și m'au dus la Târnăveni. Aici au mai adus lângă mine o domnișoară, pe Rozalia Lazăr din Deaj, funcționară la poștă, pe care cineva a pârît-o c'ar fi fost drăguța lui Ionel. Nu era adevărat, dar a stat la pușcărie până primăvara. Am ajuns apoi la Securitate la Blaj, unde m'au luat la cercetări. Le-am spus tot ce-am știut. Știam că Ionel era la Facultatea de Medicină la Cluj, pe anul V, de unde am și primit scrisori, și știam că Trăian îi șef de ocol agricol la Feldioara, în județul Brașov. Mai mult nu am știut și mai mult din mine nu au putut scoate. Ei, copiii, nu mi-au trimis nici o vorbă că vor să fugă în străinătate.

M'au băgat apoi jos într'o temniță de unul singur, pe

întunerec zi și noapte. Odată pe zi, zece minute, mă scoteau la plimbare. Pipăind pereții pe dinăuntru, am dat de niște cărămizi cari se mișcau. Noaptea luam câte una și mi-o puneam sub cap drept perină. M'a luat apoi la cercetări un tâlhar de securist, cu fel de fel de întrebări. M'au sucit în fel și chip ca să le spun unde-s copiii, dar eu m'am ținut aidoma de ce le-am fost spus la început, ca să nu mă poată apuca în moara lor. M'au amenințat că mă bagă în dubă dacă nu le spun tot. M'au desbrăcat până la izmene și tot strigau și mă înjurau și mă amenința u. Le-am răspuns că atâta știu, atâta spun, și mă tot uitam să văd unde-i duba. Când au văzut că nu-i chip să scoată mai multe din mine, m'au lăsat să mă îmbrac. Sergentul Horja, pe care-l cunoșteam de când era grănicer în 1940 la Sămărghita, îl întreabă pe securist: "Unde să-l duc pe Moșu?" M'au dus într'o încăpere unde mai erau vreo 22 de inși. Erau acolo țăreni, preoți, un căpitan de miliție și un inspector de nu știu ce. Mi-a părut bine că m'au adus aici. Aveam lumină, aier și mai vedeam lume, aveam cu cine schimba o vorbă.

Mâncarea pe care ne-o dădeau era mai proastă decât aia pe care o primeau porcii mei acasă. Nevastă-mea, Sana, și cu Otilia în fiecare Duminecă veneau la Securitate și-mi aduceau mâncare și țigări, însă eu rar am primit pachetul cu mâncare și niciodată n'am primit țigările. Erau pe acolo și oameni cari mă cunoșteau și-mi spuneau că iar a fost aici nevastă-mea cu copila'n brațe și cu un pachet. Copila în brațe era Lucia, ultima fată, care se născuse în vară.

Eram tare desnădăjduit că așa, fără nicio vină, mă țin închis. Ce vină aveam eu că copiii mei, cari deacuma erau oameni cu armata făcută, fără să mă întrebe și fără

să-mi spună ceva, au plecat din țară. Acasă aveam alți copii, cari aveau nevoie de mine, și eu stau închis. Eram așa de supărat că mă temeam să nu-mi smintesc mințile. Am început atunci să-mi fac singur curaj, să mai dau supărarea la o parte și să mă las în voia Domnului și așa am reușit să scap teafăr din pușcărie.

În 1949, pela începutul lui Mai, mi-au dat drumul acasă. Aici am găsit lucrurile destul de bine. Sana, împreună cu sluga, au reușit să lucre pământul. Când am ajuns acasă aveam 40 kgr. Tot mâncam ca prostul și nu știam când îs sătul. Picioarele îmi erau țepene din genunchi. După vreo lună de zile am început să vin la cale. În fiecare săptămână trebuia să mă prezint la Securitate la Blaj. Casa noastră era pusă sub pază și autoritățile se purtau urît cu noi. Lumea se ferea de noi și chiar și o parte dintre neamuri au început să ne ocolească. Mergeam mereu la biserică și mă rugam lui Dumnezeu. Slujbe la preoți nu îndrăzneam să dau de teamă să nu le fac necaz. Așa au trecut luni și ani de zile și de copii tot nu aflam mai multe. Mai târziu n'a mai trebuit să mă duc la Blaj la Securitate. În schimb trebuia să mă prezint la noi la Miliție, unde-mi puneau revolverul în față și începeau să mă chinuie cu întrebările. De multe ori m'au ținut toată noaptea acolo tot cu întrebări și înjurături, de soția și copiii vegheau plângând, că nu știau ce-i cu mine. Într'o bună zi, m'au luat cu nevastă cu tot, ne-au dus la Blaj și ne-au ținut vreo patru zile.

În 1952, la 9 August, într'o Vinere noaptea pela unu, bate Siguranța iară la ușă. Au intrat doi securiști și cu doi milițieni. M'au percheziționat și apoi mi-au spus să merg cu ei. M'au dus la Brașov, unde m'au băgat din nou

într'o pivniță jos și m'au ținut zece zile. Într'o zi vine gardianul, îmi pune niște ochelari orbi pe ochi și mă duce sus la cercetări. M'au interogat vreo două ceasuri. M'au tot întrebat pe unde-mi sunt copiii și pe unde mai am frați și ce legături am cu ei. Le-am răspuns că nu știu pe unde-or fi Ionel și cu Traian, dar că frate-meu Dumitru îi în Chicago și din când în când îmi trimite veste că copiii's bine, sănătoși, dar că mai multe nu-mi scrie nici el. Când să mă ducă jos, securistul îmi dă una sdravănă după cap, mă înjură că de ce am legături cu Americanii. Apoi îmi mai dă una tot atât de sdravănă, dar nici atunci n'am căzut jos. Mă mai țineam încă destul de bine. Apoi m'au dus sus la Cetățuie, unde m'au ținut patru luni de zile. La 14 Decembrie 1952 mi-au dat drumul acasă.

La Cetățuie eram închiși vreo 700 de inși. Era și un general dela Sibiu printre noi. Înainte de a ajunge eu aici cu două zile, l-au scos pe protopopul Oprean din Târnăveni și l-au dus la canal. Tot aici l-am cunoscut pe fostul primar al Brașovului, Tecușan, feciorul Episcopului de Alba Iulia, la care am fost în mai multe rânduri.

Tot în 1952, primăvara, în săptămâna mare, au ridicat-o pe Mărioara, fata mai mare, care era măritată după preotul Ioan Popa, atunci protopop la Odorhei. Au dus-o la București și de acolo apoi la Gherla, unde au fost strânse toate femeile arestate pentru activități politice. După câte știu dela ea, și Doamna Antonescu ar fi fost acolo pe atunci. Mărioara a fost ținută la închisoare doi ani și două luni. Înainte, mă bucuram că măcar ei erau bine. Aveau trei copii frumoși pe care-i creșteau bine, erau sănătoși, aranjați, fără multe necazuri, și acuma, așa

deodată, vine necazul și pe capul lor. Otilia, fata mai mică din prima căsătorie, a fost rămasă văduvă de vreo doi ani, Mărioara arestată, Nelu și cu Traian fugiți și pe deasupra și eu închis. Mare amărăciune pe sufletul meu.

În 1953 în Octombrie, apare în mai multe ziare că spioni americani ar fi fost parașutați la noi în țară, că ar fi fost și prinși și că acuma-i judecă la București. Apoi o fată din vecini, care a găsit în ziar numele lui Ionel, a venit la noi și i-a arătat ziarul lui Sana, spunându-i ce-a cetit. Eu veneam în sus din grădină, când Sana îmi arată gazeta și-mi spune povestea. În gazetă mai spunea că Ionel ar fi venit cu Samoilă, pe care-l cunoșteam. Am început să plângem amandoi, și știu că i-am mai spus Sanei: "Îi tot ce se poate, că mare curaj a avut copilul ăsta".

După 1944, când zeci de mii de ruși dezertori colindau și prădau satele, au venit și la noi și ne-au luat un cal bun în schimbul unei mârțoage. Pe atunci aveam patru cai frumoși. Apoi îl trimit pe slugă la câmp, să aducă ceva nutreț pentru vite. Când să iasă din sat, îl opresc trei ruși și vor să-i ia și celălalt cal. Când vede sluga ce vor rușii, ne trimite vorbă acasă printr'un copil. Nelu, care chiar atunci sosise acasă, scoate în grabă un cal din grajd, își ia arma și fuge repede la capul satului, unde unul din ruși era deacuma călare pe calul nostru. Nelu, care învățase ceva rusește, își pune arma în trăgător și-l somează pe rus să puie calul la loc la căruță și să și-l ia pe-al său. Rusul se codește, dar la a doua somație a lui Ionel, se dă frumușel jos și pune calul la loc. Apoi le spune să plece din sat, s'o ia în altă parte și pe-aici să nu mai deie.

În sat la noi aveam jandarmerie, dar dacă cineva se plângea că rușii i-ar fi luat vițelul, porcul, gâsca sau alte lucruri, jandarmii nu se sinchiseau. Veneau apoi oamenii și se plângeau la Ionel, care mergea cu ei și le scăpa lucrurile. De multe ori veneau noaptea, când Ionel se scula și pleca cu ei. Cât nu l-am rugat cu Sana să se astâmpere, să steie acasă, dar el ne răspundea: "Nu vă fie frică, că nu mi se întâmplă nimic". Mi-aduc aminte că la o familie i-au scos mașina de cusut din casă, la alta vaca. Când se nimereau să fie mai mulți ruși, Nelu mai lua cu el pe cineva care făcuse armata și știa să mânuiască pușca. Îi spunea să nu-i fie frică și să facă ce-i spune el. Să steie cu arma în trăgător și încolo să-l lase pe el să vorbească. El își ținea pistolul mare Bereta. Fără multă vorbă, îi soma să dea lucrurile înapoi și apoi îi scotea la capul satului și-i obliga să plece. De multe ori ruga familiile cu pricina, după ce-și căpătau lucrurile înapoi, să le deie o bucată de pâine și ceva branză și le spunea rușilor că ceva de mancare pot căpăta dacă cer, nu-i nevoie să prădeze.

Dela Trăian am aflat mai târziu, că în 1946, la Mediaș, poliția descoperise locul unde se întâlnea Ionel cu prietenii lui și au pus un agent în casă, ca să-i aresteze pe cei cari vin. Sosește Nelu și agentul îl arestează și-i spune să meargă cu el la poliție. Au ieșit din casă și când dă agentul să deschidă poarta dela curte, Nelu îi dă una după ceafă de-l trântește jos și el reușește să fugă. De atunci încolo, Ionel a trăit tot ilegal în țară, până în 1948, când a trecut în Jugoslavia.

Mare curaj a avut Ionel, dar a și fost tare credincios. De multe ori l-am văzut pe fereastră seara, îngenunchind

lângă pat, cu cartea de rugăciuni în mână, înainte de a se sui în pat.

Câțiva ani la rând am tot auzit, ba dela unul, ba dela altul, că Ionel n'ar fi mort. Așa, de pildă, un fecior de ungur din Târgu Mureș, care-și făcea cătănia la închisoare la Aiud, odată, când a fost adus un grup de deținuți dela Jilava, el a fost pus să le deslege cătușele. Unul din ei, când să-l deslege, îl întreabă în șoaptă:

– De unde ești măi camarade?

– Din Târgu Mureș.

– Spune-i la familia Golea din Bachnea, că feciorul lor trăiește.

Când tânărul a ajuns acasă, având o cunoștință din Bachnea, o fată, o întreabă dacă cunoaște familia Golea. Fata-i răspunde că da, o cunoaște. Atunci îi spune povestea cu cătușele din curtea închisorii dela Aiud. Când a văzut fata de ce-i vorba, îi repetă: "Pe familia asta o cunosc chiar foarte bine. Îi o familie foarte cumsecade. Fata lor, Doina, care-i aici în Târgu Mureș, îi prietena mea. De altfel, pe Doina o cunoști și tu". Se duc apoi la Doina și-i spun povestea cu cătușele lui Ionel. Doina îmi trimite vorbă să mă duc la ea. Cum am primit vestea, cum m'am pus pe drum. Țin minte că era chiar în Ziua de Paști, în 1956. M'am dus la frate-meu Vasilica. Doina era la ei. Acolo a venit și tânărul. Am luat câte un pahar de vin și apoi tânărul începe să-mi spună cum a fost adus grupul dela Jilava și el a fost pus să le deslege cătușele. Ajungând la unul, a fost întrebat de unde este. Spunându-i că-i din Târgu Mureș, deținutul l-a rugat atunci să-i spuie familiei Golea din Bachnea, că feciorul lor trăiește.

– Fiule dragă, eu nu te pot crede, că uite ce-au scris gazetele.

– Bade, da eu de ce să te mint?

– Eu tare aș vrea să te pot crede.

În sinea mea l-am crezut totuși, dar nu-i puteam spune altfel, că chiar sigur nu am fost că nu a fost pus să-mi spuie asta, ori că el nu înșiră povestea asta și pela alții.

Altă dată am auzit că un român din Laslăul Mare, Goga, care în viața lui a fost militar și acuma era pensionar, și-a vizitat un prieten la închisoarea din Aiud, tot militar. Plimbându-se prin curtea închisorii vede, așa la o parte, o greblătură proaspătă.

– Da ce-i cu greblătura asta proaspătă aici?

– Acolo-i îngroapă pe aceia pe care-i împușcă noaptea.

Și asta-i credința mea, că Ionel a mai fost în viață câțiva ani după 1953, dar că acuma corpul lui, după care am umblat atâta pela autorități ca să mi-l deie, zace acolo în curtea închisorii din Aiud, sub greblăturile proaspete. N'am putut să-l am să-i fac o înmormântare creștinească. I-am făcut mai multe parastase și l-am pus în pomelnicul familiei noastre. Mă rog mereu pentru odihna sufletului său.

Fie-ți țărâna ușoară, scumpul meu Ionel.

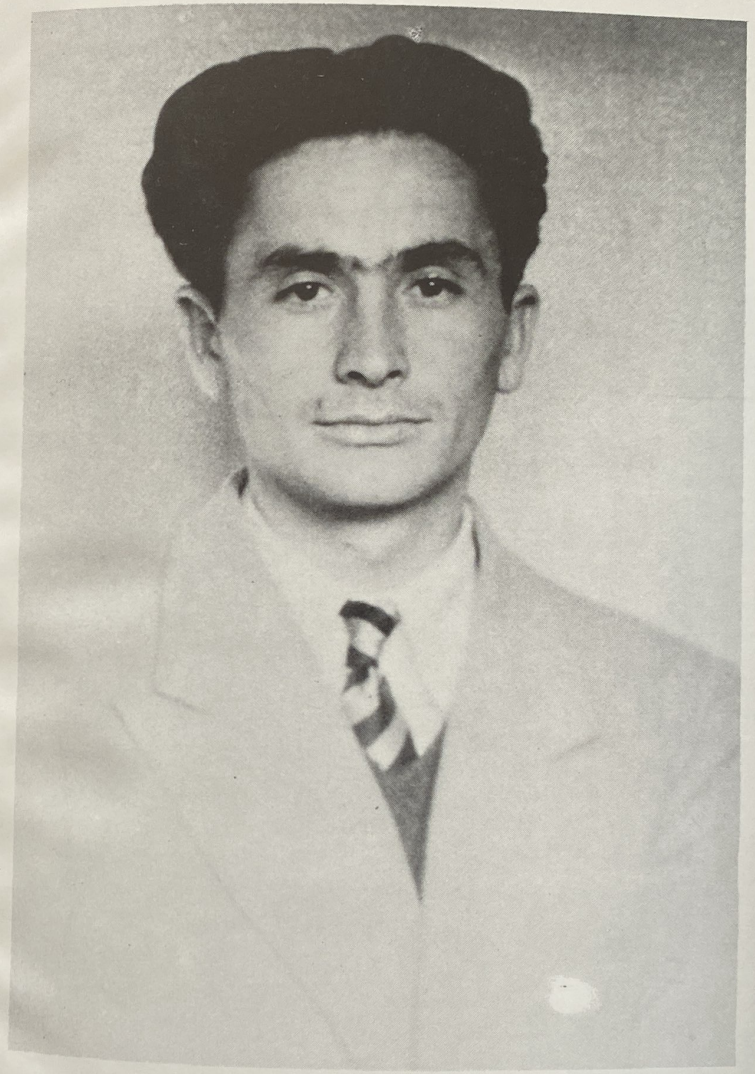

Ionel

INTÂLNIREA CU TATA

ÎNTÂLNIREA CU TATA

În 1970, când am primit vestea că tatii i-au aprobat să vină la mine la Munchen, am avut, desigur, o mare bucurie. Îl vedeam după 22 de ani, dar aveam și o mare temere. În acești 22 de ani foarte lungi pentru el, au avut loc multe și mai ales grave întâmplări.

Din țară am plecat împreună cu frate-meu Ionel și cumnatul Boris. Despre plecarea noastră tata nu a fost înștiințat cu nimic. Nici n'am dat pe acasă în lunile cari au premers fugii, tocmai pentru a nu-i îngreuna situația în caz de cercetări. A aflat el mai târziu, peste unchiul Dumitru din America, că noi suntem trecuți în Jugoslavia și apoi în Austria.

După plecarea noastră, tata a fost arestat în două rânduri, apoi au urmat toate șicanele și mizeriile la care au fost supuși chiaburii, fruntașii politici ai satelor și oamenii devotați bisericii. În plus, tata mai avea doi băieți legionari fugiți, dintre cari unul, Ionel, era pus în urmărire cu alarmă pe toată țara. Mai târziu, în Octombrie 1953, a urmat marele proces legionar, cu 13 condamnări la moarte, printre cari a fost și Ionel. Asta a atras un alt șir de suferințe asupra familiei noastre și marele dezastru asupra familiei lui nevastă-mea. Nadea a fost arestată și condamnată la șase ani închisoare și doi ani de lagăr. Tamara, sora ei mai mică, care atunci avea o copilă de-un an și jumătate și alta de câteva

luni, a fost smulsă de acasă și întemnițată pe un an, luându-se în considerare vârsta celor două copilițe. Soțul ei, Ilie Banciu, în schimb, a fost arestat și condamnat la 20 de ani. A fost eliberat în 1964, când cu amnistia generală. Locuința lor a fost confiscată, iar mama, soacră-mea, a fost pur și simplu aruncată în stradă cu cele două fetițe mici în brațe. Sălbăticia cercetărilor și duritatea procesului au îngrozit atât de mult lumea, că nici la rude nu mai găsea adăpost. În fiecare zi se ducea cu copilițele în brațe la Securitate, cerând să i se restituie cel puțin o cameră din locuința avută, pentru a avea unde să stea.

Ilie era jurisconsult la Sfatul Regional Brașov, însă după eliberare, în 1964, abia și-a găsit un post de funcționar minor într'un birou. Totuși, la o reuniune a familiei, unde fiecare-și povestea suferințele, el, cu firea lui așezată, inteligentă și înțeleaptă, a făcut remarca: "Mara, noi n'avem ce ne reproșa, că n'am făcut nimic care să contravină conștiinței noastre".

Un alt unchi de-al lui Nadea și frate cu soacră-mea, Nicolaie Modval, care și el era în Sfatul Regional al Brașovului, a fost arestat și condamnat la cinci ani închisoare. După eliberare nu și-a mai putut găsi alt lucru decât ca muncitor necalificat la Fabrica Măgura din Codlea.

Tot din familia lor a mai fost arestat și condamnat la 25 de ani închisoare Ion Bucșan, frate cu socru-meu, coleg și camarad cu mine. În timpul cercetărilor a suferit o prăbușire nervoasă atât de gravă, încât tot timpul cât a stat în închisoare a trebuit să fie îndemnat și ajutat să mănânce și a fost îngrijit fizic. Prietenii și ca-

marazii și mai ales Ilie Banciu i-au fost de mare ajutor. Înainte de arestare, Ion Bucșan a lucrat ca inginer agronom în cadrul Institutului de Cercetări Agronomice din București. După eliberare, a fost trimis undeva la o fermă de stat, unde s'a stins din viață la câțiva ani din cauza inimei.

Toți aceștia au fost arestați și condamnați pentrucă l-au tăinuit pe Ionel și pentru complicitate cu el. Cu acești munți de suferință a reușit să scape Nadea în 1968 în Jugoslavia, de unde am putut-o scoate la negru și aduce în Germania și apoi, în 1970, să vină tata la mine. Tata, în plus, mai purta în suflet pierderea lui Ionel, care era copilul lui drag.

La întâlnirea cu tata mă temeam deci că va veni cu reproșuri pentru toate cele întâmplate. De soarta lui Nelu mă ținea oarecum responsabil. Eram mai în vârstă decât el și știa că eu i-am îndrumat primii pași în mișcare. Nu mi-a făcut niciun reproș, nicio aluzie măcar la toate suferințele îndurate. Se bucura că mai suntem în viață ceilalți. În ce-l privește pe Nelu, de câteva ori i-am surprins chiar accente de mândrie pentru atitudinea lui demnă din timpul procesului. Se mândrea cu el.

Ca Lunea am primit o telegramă de acasă, că Marți seara la 10, cu Orient Expresul, sosește tata. Trenul a venit cu două ore întârziere, iar cele două vagoane românești lipseau, deci tata n'a venit. Presupuneam că a plecat din țară, dar că având întârziere, vagoanele de Budapesta, Viena și Salzburg, cari formau Orient Expresul, nu le-au mai așteptat. Vagoanele românești urmau să fie atașate altui tren cu destinația Paris. Se mai putea ca tata, cu vagoanele românești înfundate pe un-

deva, să fi schimbat trenul, ca să ajungă mai repede la München. Am stat în gară, interesându-mă de soarta vagoanelor românești, până la 4 noaptea. A doua zi am luat la telefon gările din Viena, Salzburg, Ulm și Strasbourg, pentru a afla ce s'a întâmplat cu vagoanele românești. Mai târziu, cu altă garnitură, ele au trecut spre Paris. Am chemat apoi poliția din gările mai mari, rugându-i ca dacă apare tata pe undeva, să mă înștiințeze. Eu stăteam în casă și vegheam telefonul. Așteptam și o eventuală telegramă din țară.

Stiam că Orient Expresul face numai două curse pe săptămână, Marți și Vineri, așa că Miercuri seara nici nu m'am mai dus la gară. Trenul însă, pentru sezonul de vară, își schimbase orarul și făcea cursa zilnic. Miercuri seara, după 11, sună cineva foarte insistent la ușă. Enervat, ies afară să văd cine-i, când o voce caldă a unui sas din România, îmi spune: "Domnule Golea, tatăl dumnitale îi aici afară". Ce se întâmplase? Biletul de tren era cerut prin Oficiul de Turism, și nu l-au putut obține la timp, încât a trebuit să-și amâne plecarea. Fără să-și facă nicio altă problemă, tata a rămas pentru a doua zi.
Ajuns în gară la München Miercuri seara, își dă jos desagii și ulcioarele și se tot uită roată, dar nu vede pe nimeni. Încet, încet peronul se golește și el rămâne singur. Nemțește nu știa deloc și nicio marcă în buzunar. Norocul cu un sas din Sibiu, care aștepta să-i vină fata din țară. Fata n'a venit. Și el a stat însă, ca și tata, până s'a golit peronul. Atunci sasul, cunoscând portul românesc din Ardeal, se apropie de tata și-l întreabă:

– Ce-i necazul, moșule?

– Uite Domnule, c'am venit și eu la feciorul meu aici la München, și văd că nu-i la gară.

– Ai adresa lui?

– Da, 'i-aici, Domnule.

Sasul, om foarte cumsecade, l-a luat în mașină și l-a adus la mine. Eram, de altfel, numai la 10-12 minute de gară.

Mă duc afară și-l găsesc pe tata'n poartă. Era tot așa îmbrăcat, cu cioareci, cheptar și cojocul lui, așa cum l-am știut de totdeauna.

– Da bine, mă copile, așa mă aștepți tu pe mine?

– Eu așteptam să te aducă poliția, pescuit de undeva dintr'o gară de dincoace de frontiera Ungariei. Am alarmat toată lumea când am văzut că n'ai venit aseară, așa cum scrie'n telegramă. Am dat o telegramă ș'acasă.

– N'am putut scoate biletul dela Oficiul de Turism și-a trebuit s'amân plecarea pe-a doua zi.

– De ce nu mi-ai trimis o telegramă?

– Pentrucă credeam că ți-o trăzni prin cap să vii a doua zi la gară.

– Tată, dar eu știam că trenul ăsta mai vine numai Vineri seara. El și-o schimbat orarul. Apoi, eu te credeam pierdut și te căutam prin gări.

– Bine mă copile, da cum îți poate ție trăzni așa ceva prin cap? Când în viața lui s'o mai pierdut tatăl tău, ca să se piardă și-acuma?
Par'că ne-am despărțit ca eri. Așa-mi era de cald, de drag și de-aproape, ca și când n'ar fi fost grămada de ani și cu noianul de întâmplări cari au avut loc dela despărțire, sau poate că acestea ne-au apropiat și mai mult.

Eu ziua eram ocupat prin prăvălie. Tata mai venea pela

mine, se uita cum merg treburile, mai ieșea pe-afară, mai schimbam o vorbă'n fugă până seara, când ne așezam apoi la povești. Mi-a adus de-acasă un ulcior de vin și unul de rachiu făcut la căldarea noastră, la care am vegheat și eu destule nopți în viața mea ca să iasă rachia bună. Trebuia s'o gust mereu. De altfel, la noi acasă eu n'am pomenit să ne așezăm la masă fără ca mai înainte să închinăm un pahar de rachiu și să luăm o bucată de pâine. Iară tata, nu cred că s'a dus vreodată undeva mai departe de casă, fără ca să-și ia o sticluță de rachiu în buzunar. E drept că niciodată nu l-am văzut beat ori măcar cherchelit.

Trec așa vreo trei zile, când într'o seară mă ia tata la rost:

– Bine mă copile, da ce fel de om ești tu? Au trecut atâtea zile de când sunt aici la tine și n'am ieșit și noi la o crișmă, să mai văd și eu lume.

Am rămas puțin surprins, pentrucă mie nu-mi plac chiar atât de mult crișmele. Totuși îi spun tatii:

– Bine tată, uite mă îmbrac și ieșim la o crișmă.

– Io's gata.

După colț era localul lui Aurică Popescu, "Klein Bukarest". Pe drum, i-am explicat tatii cum ajungem acolo: uite că ieșim din curte, o luăm la stânga și la colț facem iar la stânga. Acolo în colț este localul la care ne ducem. Ajunși acolo, mai facem o roată în jurul blocului că dacă cumva s'o întâmpla vreodată s'o greșească în altă parte, să știe cum s'ajungă acasă. Ne întoarcem apoi și intrăm la Popescu. Nu se aștepta tata ca patronul să fie un român, și mai ales un român atât de simpatic ca Aurică Popescu. Marea lui surpriză a fost însă când a constatat că localul era plin de oameni cari vorbeau românește.

– Bine măi Trăiene, nu-i păcat de Dumnezeu să mă ții tu pe mine închis acolo în casă și aici îi atâta lume?

– Ei tată, acuma știi drumul și când vrei, te poți repezi până aici, că nu-i departe.

A învățat el repede și bine drumul și cât zici, era la Aurică. L-am rugat pe Aurică să-i dea ce vrea, că-i plătesc la urmă, dar tata avea mândria să plătească. I-am dat niște bani să aibă la el. Cum însă nu-i cunoștea, scotea câte o hârtie și i-o dădea lui Aurică, și Aurică îi dădea restul. Ajuns acasă, îmi arăta cât a cheltuit. Când număram banii, erau mai mulți ca la început. În plus, sfătos cum îi tata, toți vroiau să stea de vorbă cu el și-l cinsteau ba unul, ba altul, încât pentru câteva ore pe zi l-am pierdut pe tata în favoarea lui Aurică.

La câteva zile, într'o seară, când eram adunați mai mulți la mine, l-am întrebat pe tata, ce tot scria el, când eram acasă și el se retrăgea în odaia de dinainte? Eu presupuneam că face poezii. El a negat și încă energic:

– Nu copile, d'este n'am făcut, da mai acum vreo cinci ani m'am apucat să-mi scriu amintirile. Crișmele la noi peste săptămână's cam goale și nici bani nu-s prea mulți, așa că seara ce să fac? M'am apucat să le scriu, că dacă vreodată vreun copil o vrea să știe ce-am făcut și eu în viața mea, să le cetească.

– Bine tată, dar ce-ar fi dacă mi le-ai trimite mie, și dacă's bune, să scot o carte din ele.

– Bine copile, dar dacă tu-mi dai mie un caiet și-o peană, eu mă pot apuca și-aici să mai scriu câte ceva.

A doua zi, mă duc repede să-i fac rost de caiet și de mai multe tocuri și i le-aduc.

Dimineața, după ce se scula, mânca, își pieptăna părul lung și-și răsucea mustățile. și-așa'n cămașă, în cheptar și cu șărparul încins, ieșea în fața prăvăliei și se plimba încolo și'ncoace. Așa făcea și-acasă dimineața, când ieșea pe uliță ca să vadă ce-i prin sat. Îi plăcea cum se mișca lumea prin München. Se vedea că oamenii fac treabă, și mai ales, îi plăcea orașul mare, cu circulație multă, foarte curat și plin de prăvălii ticsite cu tot felul de mărfuri. Se tot uita roată și dădea din cap. "Frumoasă țară", îi mai scăpa câte odată din gură. Cât n'ar fi dat el să-și vadă și țara lui plină de prăvălii ticsite cu fel de fel de marfă și cu lumea alergând fiecare după treburile lui. Se retrăgea apoi în camera lui și s'apuca de scris. Stătea ore întregi și scria. A trebuit să-i mai cumpăr un caiet.

Ce-a așternut el pe hârtie la Munchen, nu era scris pe îndelete. Sărea dela una la alta și dădea mai mult crâmpee. La mine a stat numai o lună de zile. Mai mult nu l-a răbdat inima să stea departe de casă. Ne-am înțeles că va încerca să-mi trimită caietele de-acasă. Au trecut vreo doi ani de zile până când să ajungă caietele la mine. Nici ele însă nu erau scrise cu gândul ca să apară o carte. El a descris fapte și întâmplări din viața lui, cum îi veneau în minte, fără o ordine cronologică. Totuși, a fost conștient că depune o mărturie. În multe locuri, în timpul povestirilor sale, a ținut să precizeze că "ceeace eu scriu aici, este adevărul curat", adevăr pe care l-am respectat și eu. Încă cât am stat la Munchen, am reușit să-i dau o primă formă, din care, în fotocopie, i-am trimis un exemplar în țară. Manuscrisul a fost confiscat înainte de a ajunge în mâinile lui.

Acuma, ajuns aici în America, când am reușit din nou să pun pe picioare o mică tipografie, pentru a continua acțiunea începută în 1968 la München cu seria de cărți "Colecția Studii Românești", aș dori ca primă carte s'o scot pe a tatii. La 6 Decembrie anul acesta, când el își serbează ziua numelui și va avea împliniți 90 de ani, cartea ar trebui să fie terminată, pentru a-i fi un dar de Sfântul Nicolaie.

Revista "Drum" al d–lui Ion Halmaghi
despre
"*O viaţă închinată unui sat*"
1981, Nr. 1

"O viaţă închinată unui sat" este cartea de "amintiri" ale unui ţăran – Nicolae Golea – astăzi în vârstă de 91 ani.

"Amintirile", cum le numeşte el, au fost scrise la 75 de ani şi terminate când a intrat în al nouăzecilea an al vieţii". Am zis "cum le numeşte el", pentrucă de fapt nu sunt nişte amintiri personale, ci o cronică. Cronica unui sat, dar şi a unei vieţi, care depăşeşte cadrul evocărilor "subtile" din cărţile de amintiri aşa cum le cunoaştem noi.

Primul capitol întitulat "Neamul nostru" are ritmul şi izul Noului Terstament, cuprinzând genealogia nobilă a unui "neam" milenar. Nicolae Golea nu spune *familia noastră*, familia formând o unitate în sânul altei unităţi, ci prin rădăcina arborelui său genealogic, "neamul nostru" subliniază însăşi structura, adică realităţile definitorii, dinamice şi esenţiale ale existenţei lui pe acest pământ.

"Fiecare sat se simte în conştiinţa colectivă a fiilor săi, un fel de centru al lumii...", spunea Lucian Blaga. Cetindu–l pe Nicolae Golea şi considerându–l ca un prototip al ţăranului român, putem spune că fiecare ţăran se simte în conştiinţa lui un fel de centru al pământului.

Cartea are 38 capitole scurte, punctând ca pe un răboj acte şi fapte. Intre ţăran şi fapta lui nu există niciun spaţiu liber. De aceea ţăranul nu simte nevoia să se explice, să vorbească despre el şi despre emoţiile lui, ci numai despre

fapta lui care îl cuprinde în întregime, inclusiv emoţiile care îi fac fapta vie. Astfel, Nicolae Golea scrie despre revoluţia de la 1848 şi cât a auzit el "de la tata şi de la bătrâni povestind" despre condiţia ţăranilor pe moşiile grofilor, şi în încheierea capitolului relatează o scenă tipică pentru portretul ţăranului.

Un fin de–al tatii, Nonu Bleahu, care avea mulţi copii, era cioban la oile grofului. Odată le–a scăpat prin trifoi. Administratorul l–a ameninţat cu bătaia de le mai scapă, dar Bleahu le–a mai scăpat şi după aia şi atunci a trimes după el să vină la curte. Bleahu nu s'a prezentat. Si i–au mai trimes vorbă să vină, dar Bleahu nu venea deloc.

A venit la stână o căruţă cu doi jandarmi de l–au adus pe Bleahu la grofu. Jandarmii au plecat şi se ia administratorul de el, că de ce a lăsat oile prin trifoi, şi–i dă una. Când să dea a doua oară, ridică Bleahu măciuca şi–i dă una de–l trânteşte la pământ. Groful o ia la fugă, strigând că ăsta mă loveşte şi pe mine, şi a trimis după jandarmi să vină să–l ia la post. Acolo jandarmii i–au cerut să pună măciuca jos, dar Bleahu nu s'a despărţit de măciucă. Intrebându–l,

– De ce l–ai bătut pe administrator? El răspunde:

– Odată l–am lăsat să deie, dar când a vrut să deie a doua oară, atunci i–am dat şi eu una.

– Tu eşti în stare să dai şi în grofu?

– Pe el l–aş lăsa să deie de două ori şi de–ar vrea să deie şi a treia oară, i–aş da şi eu una."

In capitolele următoare vorbeşte despre "Unirea Ardealului", despre "Cătănie şi război", apoi, pe decorul istoric, lucrul lui, în anonimatul creator pentru naşterea, organizarea şi desvoltarea unui sat. Nimic extraordinar sau spectaculos. Scrie cu modestie despre actele sale fireşti, purcese cu înţelepciune şi răbdare întru alcătuirea nucleului autenticei vieţi româneşti: *Satul.* De la construirea unei fântâni, care pentru ţăranul român are o semnificaţie metafizică, ca un principiu de viaţă esenţial, deci coordonator, deschiderea drumului către *Livadie*, grădiniţa de copii şi localul cooperativei, până la ridicarea

monumentului "pentru feciorii noştri căzuţi pe front", şi "zidirea noii biserici", – totul este în conştiinţa lui Nicolae Golea atât de ordonat şi viu încât toată această *cronică* – prin ea însăşi – este un monument ridicat amănunt cu amănunt, spre atenţia noastră. Despre trecutul satului nostru, Nicolae Golea scrie scurt: "Aici, pe aceste meleaguri, noi am trăit întâi. Peste noi au fost aduşi saşii... După plecarea saşilor şi venirea lui Bethlen, au fost aduşi în Bachnea colonişti unguri."

Dar nici această carte n'a scris–o Nicolae Golea ca să se fălească, ci ca să aducă o nouă mărturie şi contribuţie scopului vieţii lui.

Iată câteva rânduri frumoase de încheierea cărţii:

"Bunul Dumnezeu mi–a orânduit să mai trăesc câţiva ani ca să pot pune şi eu umărul la ridicarea noii noastre biserici, pe care zeci de ani am dorit–o atât de mult. S'au împlinit cincisprezece ani din 15 Februarie 1965, ziua când am început să scriu aceste amintiri, iar eu am intrat în al nouăzecilea an al vieţii mele. Mă rog lui Dumnezeu să ajung să pot înălţa şi eu o rugăciune în ea. Acuma, în primăvara anului 1980, se găseşte sub acoperiş. Câţi ani mai trebue să trăesc ca să pot lua şi eu parte la sfinţirea ei?"

Cartea asta a fost tipărită şi se vinde cu scopul terminării bisericii din Bachnea.

In presa din exil au mai apărut şi alte recenzii, ca de ex. în Solia, *în* Cuvântul Românesc. *ş.a.*

✝ NICOLAE GOLEA ✝

26 Noembrie 1890 - 17 Septembrie 1984

Ca o lumânare s'a stins un Dac

în

Cuvântul Românesc

Decembrie 1984

Miercuri, 19 Septembrie 1984, în biserica din comuna Bachnea, judeţul Nureş, un sobor de şapte preoţi, asistaţi de corul bisericii din Târnăveni, în prezenţa familiei îndoliate şi a unei mari mulţimi de credinciosi veniţi din toate părţile, s'a oficiat slujba funerară a novogenarului – 94 ani – Nicolae Golea, un Român vrednic, cunoscut de toată Valea Târnavelor şi a Mureşului, fiind condus de cei prezenţi într'un cortegiu măreţ, pe ultimul drum pământesc şi aşezat in cripta din cimitirul bisericii.

Nicolae Golea a fost un om deosebit.

Patriot înflăcărat, care la 1 Decembrie 1918 a luat parte la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, aclamând din toată inima unirea Transilvaniei cu Patria Mamă.

Despre activitatea lui obştească în funcţia de primar al comunei Bachnea, vorbesc faptele săvârşite de el: vorbeşte apa Văii Cundului care şi astăzi îşi urmează cursul pe albia croită de el; vorbeşte monumentul eroilor din primul război mondial aşezat în mijlocul comunei; vorbesc străzile deschise de el ca un vizionar, care prevedea viitorul oraş Bachnea; vorbesc crepele de pe imaşurile comunei care şi astăzi adapă turmele de animale ale comunei; în fine, vorbesc

numeroasele cruci aşezate aşezate în comună şi pe toate dealurile din împrejurimi; vorbeşte armonia din trecut şi de astăzi care s'a închegat între cele două naţionalităţi conclocuitoare – Români şi Maghiari – arătată prin dăngătul clopotelor de la cele două biserici şi prezenţa numeroasă a lor în frunte cu preotul reformat Becendi la slujbă şi la conducerea lui pe ultimul drum pământesc.

Intr'adevăr, Nicolae Golea a fost un om deosebit, "*cu o mână de învăţătură, dar cu un car de minte*", cum spune undeva Ion Creangă. A fost un om deosebit prin toată ţinuta lui, prin vorba lui sfătoasă, prin portul său ţărănesc şi românesc de pe Valea Târnavelor, dar mai ales prin podoaba părului său bogat, lăsat până peste umeri; prin tot ce a făcut el pentru familie şi pentru obştea comunei.

Privindu–l prin prisma proaspetelor amintiri, cu mersul lui drept, cu ţinuta lui măreaţă, părea într'adevăr un adevărat Dac desprins de pe monumentala columnă a lui Traian, care a mai umblat pâna ieri printre noi, după atâtea veacuri de istorie trecută.

Să–i fie ţărâna uşoară şi memoria neuitată!

Preot Ioan Popa, ginere

Ceea ce preotul Ioan Popa în rândurile de mai sus nu a putut spune, este că odată cu Nicolae Golea a dispărut şi simbolul întruchipat de el al vremilor de viaţă liberă. Bunicul său Dumitru Golea–Gemu, fruntaş cunoscut pe tot cuprinsul Transilvaniei dintre Agnita, Reghin, Odorhei şi Turda, a fost multă vreme primar al comunei sub unguri în ultimele decenii ale secolului trecut, jumătate din populaţia satului fiind ungurească şi avându–l pe unul din Bethleni grof în sat. I–a urmat fiul, Dumnitru Golea a lui Gemu, fost şi el în repetate rânduri primar al comunei. Apoi vine nepotul lui Gemu, Nicolae Golea, care a devenit şi el cunoscut pe toată Valea Târnavelor şi a Mureşului, fost multă vreme primar al comunei până în 1940, când se încheie viaţa politică liberă. Toţi trei au făcut toată viaţa lor operă de afirmare românească în această parte a

Transilvaniei, unde cele două naţionalităţi îşi ţin cumpănă.

Participarea numeroasă la înmormântare "*a mulţimii venită din toate părţile*", având în fruntea ei 7 preoţi, a obligat Securitatea să interzică unor preoţi cunoscuţi pentru atitudinea lor "*independentă*" ca să vorbească, prevenind astfel ca înmormântarea lui Nicolae Golea să devină o manifestaţie anti–guvernamentală.

* * *

Acum, în 1992, după revoluţie, la apariţia celei de a doua ediţii a amintirilor lui Nicolae Golea, preotul Ioan Popa, ginerele, ne–a dat o "*Completare la ceremonia de înhumare a lui Nicolae Golea*":

"Cu acea ocazie, autorităţile judeţene şi comunale au luat măsuri speciale prin organele lor executive, în deosebi Securitatea, ca nu cumva să se petreacă o răsmeriţă împotriva sistemului autoritar al lor. Se temeau de Nicolae Golea chiar şi mort fiind. Deaceea securişti în civil au împânzit comuna şi au luat măsuri de siguranţă în sensul că slujba înmormântării să se facă acasă, în locuinţă şi fără mult fast.

Preotul M. Giurgea al parohiei Bachnea, a fost vizitat acasă de către securişti, punându–i–se în vedere să reducă ceremonia la strictul necesar. Concomitent mi s'a atras atenţia şi mie ca preot coordonator şi rudă, să ne mărginim la simpla formă de prohodire. Le–am explicat că asta nu se poate, deoarece Nicolae Golea a fost mulţi ani primarul comunei, lăsând în urma lui multe lucrări de folos obştesc, între care se numără monumentul eroilor din primul război, precum şi biserica nouă, care iniţial a fost plănuită să se construiască undeva lângă târgul de vite, aproape de cartierul ţigănesc. Singur Nicolae Golea a avut îndrăzneala şi încăpăţânarea să se opună acestui plan şi să obţină aprobarea edificării ei în mijlocul comunei, pe locul obţinut tot de el din reforma agrară pe timpul când a fost primar şi la edificarea căreia familia sa a contribuit cu cea mai mare sumă, de 50.000 lei.

Securitatea a acceptat argumentarea mea, cu condiţia ca:
– ceremonia să fie cât mai scurtă,
– cuvântările să fie reduse la 2–3 preoţi
– Eu trebuia să închid ceremonialul, mulţumindu–le vorbitorilor şi mulţimii pentru participare.

Sub rezerva că memoria nu mă înşală, cred că a vorbit Preot Pop. Partenie din Târnăveni, care a şi adus corul bisericii Sf. Gheorghe, care în cuvântarea sa a elogiat vrednicia de părinte de familie şi activitatea publică a lui Nicolae Golea. Apoi a vorbit Pr. Gh. Câmpeanu în calitate de veche cunoştinţă. A urmat pastorul reformat Becendi care a subliniat stabilitatea armoniei în comună între Români şi Unguri pe tot timpul cât Nicolae Golea a fost primar. Preotul M. Giurgea a luat iertăciunile obişnuite de la numeroasa lui familie şi obşte comunală.

Am încheiat apoi, mulţumindu–le tuturor vorbitorilor şi numeroasei asistenţe prezentă la această tristă despărţire, subliniind faptul că zidirea noii biserici pe acest loc se datorează exclusiv lui Nicolae Golea, care a umblat cu jalba atât la Episcopia din Alba Iulia, apoi la Prefectura din Târgu Mures, şi până la urmă a reuşit să obţină aprobarea ca noua biserică să se ridice pe acest loc, unde–l prohodim azi pe vrednicul primar şi cetăţean de frunte al acestei comune, cel care a împlinit frumoasa vârstă de 94 de ani.

Veşnica lui pomenire!

Preot Ioan Popa, ginere

CONŢINUTUL

Cuvânt înainte 5
Neamul nostru 7
Moşul meu, Gemu 12
Revoluţia din 1848 17
Trecutul satului nostru 19
Cum îşi lucra Groful moşia 20
Copilăria 22
Însurătoarea 25
Cu Mărioara la Blaj 29
Suferinţele soţiei 30
A doua şi a treia însurătoare 31
Necazurile tatii 38
Cătănia şi războiul 40
După intrarea României în război 44
Unirea Ardealului 48
Mutatul din Vereşveghi 52
Din nou la armată 53
Amintirea cu calea ferată 55
Comasarea 57
Tăierea lemnelor din Pădurice 59

Fântâna din pășunatul vitelor 61
Deschiderea drumului către Livadie 62
Târgul din sat 65
Fântâna din pășunatul nou 67
Grădinița de copii 69
Înființarea cooperativei 71
Localul cooperativei 75
Târgul cu crișma satului 80
Brazii din Livadie 81
Legarea hotarelor 83
Valea Cundului 86
Ridicarea monumentului 104
Povestea troițelor 108
Școlile 111
Biserica și casa parohială 114
Zidirea noii biserici 123
Sub comuniști 132
Venirea tatii la Munchen 143

* * *

Published and republished books in the "ROMANIAN HISTORICAL STUDIES"

French:

1. LA ROUMANIE DANS LA GUERRE MONDIALE 1916-1919, par Constantin Kiritzescu, Edition Payot, Paris, 1934.
2. ORIGINES ET FORMATION DE L'UNITÉ ROUMAINE, par George Brătianu, Edition Institut d'Histoire Universelle N. Iorga, Bucharest, 1943.
3. ROUMAINS ET HONGROIS, Premises historiques, par Constantin Sassu, Editions Cugetarea-P. Georgescu Delafras, Bucharest, 1940.
4. LES LUTTES DES ROUMAINS TRANSYLVAINS POUR LA LIBERTÉ et L'OPINION EUROPEENNE, Epissodes et Souvenirs, par George Moroianu, Librairie Universitaire J. Gamber, Paris, 1933.
5. LA BESSARABIE ET LES RELATIONS RUSSO-ROUMAINES, par Alexander Boldur, Librairie Universitaire J. Gamber, Paris, 1927.
6. LE LITIGE ROUMANO-HONGROIS, par Cornelius Codarcea, Tip. Universul, Bucharest, 1937.

German:

7. DER AUSROTTUNGSKAMPF UNGARNS GEGEN SEINE NATIONALEN MINDERHEITEN, Nach Magyarischen Geheimdokumenten, von Zenobius Pâclișanu, Dacia-Bücher, Bucharest, 1941.
8. DIE BESSARABISCHE FRAGE, Eine Geopolitische Betrachtung, von Dr. C. Uhlig, Ferdinand Hirt in Breslau, 1926.
9. IHR WAHRES GESICHT, Ein rot-weiss-grüner Kulturfilm aus Madjarien, von Viktor Orendi-Homenau, Bucharest, 1941.

10. DIE RUMÄNISCH-UNGARISCHEN BEZIEHUNGEN, von Horia Sima, Rede gehalten am 9. Oktober 1940 zu Braşov, Imprimeria Naţională, Bucharest.

11. EIN RÄTSEL UND EIN WUNDER DER GESCHICHTE: DAS RUMÄNISCHE VOLK, von Georg I. Brătianu, Bucharest, 1942.

12. WAS IST SIEBENBURGEN?, von Prof. S. Mehedinţi, Dacia-Bücher, Bucharest, 1941.

13. BESSARABIEN, Rumänische Rechte und Leistungen, von Dr. Ion Frunză, Dacia-Bücher, Bucharest, 1941.

14. DIE VEREINIGUNG DER BUKOWINA MIT RUMÄNIEN, von Dr. Ion I. Nistor, Verlag Bukowina, Bucharest, 1941.

15. MADJARISCHES, ALLZUMADJARISCHES, Ein kleiner Beitrag zur Minderheitenfrage in Ungarn, von Viktor Orendi-Homenau, Bucharest, 1940.

16. WAS HEISST UNGARISCHE NATIONALITÄT?, Wie man Ungarn werden konnte?, von Zenobius Păclişanu, Dacia-Bücher, Bucharest, 1941.

English:

17. ROUMANIA, Land, People, Civilisation, by Nicolae Iorga, T. Fisher Unwin Ltd., London, 1925.

18. RUMANIANS AND HUNGARIANS, Historical Premises, by Constantin Sassu, Editions Cugetarea-P. Georgescu Delafras, Bucharest, 1940.

19. BESSARABIA AND BUCOVINA, Memorandum, Romanian Studies, Miami Beach, Fla., USA, 1941.

20. TRANSYLVANIA, An Answer to U.S. Senator Moynihan and to John Lukacs and All Other Hungarian Revisionists, by Traian Golea, Romanian Studies, Miami Beach, Fla. 1982.

21. TRANSYLVANIA, Clarification of the Issues Raised in Congressmen Siljander and Dwyer's House Resolution 147, by Traian Golea, Romanian Historical Studies, Miami Beach, Fla., 1984.

22. HUNGARY'S STRUGGLE TO ANNIHILATE ITS NATIONAL MINORITIES, Based on Secret Hungarian Documents, by Zenobius Păclişanu, Romanian Historical Studies, Miami Beach, Fla. 1985.

23. WHAT IS TRANSYLVANIA?, by Prof. S. Mehedinţi, Romanian Historical Studies, Miami Beach, Fla. 1986.

24. ROMANIAN CONTINUITY IN ROMAN DACIA, Linguistic Evidence, by Virgiliu Ştefănescu-Drăgăneşti, Romanian Historical Studies, Miami Beach, Fla. 1986.

25. RUMANIA, by Romulus Seişanu, Romanian Historical Studies, Miami Beach, Fla. 1987.

26. TRANSYLVANIA AND HUNGARIAN REVISIONISM, A Discussion of Present-Day Developments, by Traian Golea, Romanian Historical Studies, Miami Beach, Fla. 1988

27. REVISIONIST HUNGARY, by Dr. S. Fényes, Romanian Historical Studies, Miami Beach, Fla. 1988.

28. ROMANIA BEYOND THE LIMITS OF ENDURANCE, A Desperate Appeal to the Free World, by Traian Golea, Romanian Historical Studies, Miami Beach, Fla. 1988.

29. THE TRUTH ABOUT THE LEGIONARY MOVEMENT, 79 pag. 1992, The Romanian Historical Studies

Română

30. O VIATA INCHINATA UNUI SAT, Amintiri, de Nicolae Golea, 150 pag. 1980.
31. MISCAREA LEGIONARA în lumina unor întâmplări şi depoziţii, 16 pag. 1990, de Traian Golea.
32. NOUA ORDINE MONDIALA, 34 pag. 1991, de Traian Golea
33. CUM SE REGIZEAZA CONDAMNAREA UNUI POPOR, 16 pag. 1992, de Traian Golea.
34. CINE ATACA MISCAREA LEGIONARA, 254 pag. 1992, de Traian Golea.
35. O VIATA INCHINATA UNUI SAT, Amintiri, de Nicolae Golea, Ediţia II-a, 170 pag., 1992

THE ROMANIAN HISTORICAL STUDIES

Traian Golea
1029 Euclid Avenue
Miami Beach, Fla. 33139, U.S.A.